

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Α. ΓΛΗΝΟΣ

ΧΡΟΝΙΑ Β'.

ΓΕΝΑΡΗΣ 1928

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 5^ο

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

N. KAZANTZAKH

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Προχτὲς ἐόρτασε στὴ Μόσχα ἡ Ἐπανάσταση τὰ δέκα τῆς χρόνια. Σαραντα τρεῖς χῶρες τοῦ κόσμου ἔστειλαν ἀντιπρόσωπους, ἐργάτες τοῦ χεριοῦ καὶ τοῦ μυαλοῦ. Τρία πράματα εἶδαν :

Α'. Τὸ ἐξωτερικὸ ὄραμα τῆς Ρωσίας.

Β'. Τὴ φοβερὴ προσπάθεια.

Γ'. Τοὺς νέους μεγάλους κιντύνους.

Α'. Τὸ ὄραμα : Περνούσαμε ἀπέραντες χιονισμένες στέπες. Τεράστιο εἶναι τὸ σῶμα τῆς Ρωσίας, τὸ 1/6 τῆς γῆς, πλῆθος ράτσες, ἴσμπες χαμηλὲς πὺν καπνίζουσι, πράσινα καμπαναριά, τροίκες καὶ βοδάμαξα, καὶ ὕστερα ἐρημία ἀτέλειωτη, ποταμοὶ παγωμένοι, δάση πυκνά, καὶ πάλι γυναῖκες μὲ φανταχτεροὺς μποξάδες, βαρुकίνητοι μουζικὸι μὲ ξανθά, λιπαρὰ γένεια, ἄλογα μὲ ἀχνιστὰ χρουσταλωμένα ρουθούνια. Δὲ διαβάζουμε πιὰ, περνοῦμε, σὰ γαῖες, τοὺς πατριάρχες τῆς σύχρονης ψυχῆς—τὸν Τολστόη, τὸ Δοστογιέφσκη, τὸ Γόγολ. Μέρους καὶ νύχτες. Καὶ ξάφνου ἡ κόκκινη Μέκα, ἡ Μόσχα. Στὴ μέση, τὸ κόκκινο Κρεμλίνο, ἡ καρδιὰ τῆς Ρωσίας, καὶ μέσα, βαθιὰ στὴ γῆς, ἡ καρδιὰ τοῦ Κρεμλίνου, ὁ Βλαδίμηρος Ἰλιτς Οὐλιάνωφ.

Χιλιάδες ἀπ' ὅλες τῖς ράτσες τῆς γῆς—ἄσπροι, κίτρινοι, μαῦροι εἶχαν ἔρθει στὴ Μόσχα νὰ προσκυνήσουσι. Μέσα στὸ σκοτεινὸ τῆς ἀέρα ἀναγνωρίζονταν οἱ ἀδερφοί. Κόκκινα ἄστρα κρέμονται μέσα στὴν δμίχλη, οἱ τοῖχοι εἶναι γιομάτοι χρωματιστὲς ρεκλάμες τῆς γιορτῆς πὺν παριστάνουσι : Μέσα στὸν ἥλιο ν' ἀνατέλει ἓνα δρεπάνι καὶ σφυρί. Ἄλλου ὁ Λένιν, ὀρθὸς, σηκώνει τὸ χέρι του, καὶ ὀρμουῦν ἀπὸ τῆ γῆς οἱ ἐργάτες καὶ οἱ χωριάτες καὶ ἀπλώνουσι, κατάμαυροι ἀκόμα, γιομάτοι χῶμα, τὸ χέρι τους πρὸς τὸ φῶς. Ἄλλου ὁ ἐρυθρὸς στρατιώτης, μὲ τὸ κόκκινο ἄστρο στὸ μέτωπο, βάζει ἀντήλιο τὸ χέρι του καὶ κοιτάζει πέρα, μακριὰ, μὲ διαπεραστικὰ μάτια, τὴν ἐρημίαν.

Ἐπιγραφὲς κόκκινες στίς πλατεῖες : «Προλετάριοι ὅλου τοῦ κόσμου, ἐνωθῆτε.» Προκήρυξις μὲ μεγάλα μαῦρα γράμματα στοὺς ἄσπρους τοίχους : «Τοῦτο

1. Ἡ ὀμιλία αὕτη ἔγινε ἀπὸ τὸν κ. Καζαντζάκη στίς 11 τοῦ Γενάρη, ὅταν μίλησε στὴν «Ἀλάμπρα» ὁ Παναῖτ Ἰστράτη, στὴ σειρά τῶν ὀμιλιῶν τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου».

ἔγινε στὰ δέκα χρόνια, τοῦτο θὰ γίνει στὰ ἐρχόμενα πέντε», νά, πὼς φωτίζονται οἱ μάξες, πὼς ἀνεβαίνει ἡ παραγωγή, πὼς πληθαίνει ἡ ἐλπίδα.

Κι ἔπειτα ἡ μεγάλη μέρα τῆς γιορτῆς : ἡ 7 τοῦ Νοέμβρη. Μισὸ ἑκατομύριο λαὸς, ἀπὸ τὰ ξημερώματα ὡς τὴ βαθειὰ νύχτα, περνάει μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἅγιο τάφο τοῦ Λένιν. Τὰ ἄλογα τῶν Κοζάκων χλιμιντροῦν, ὅλη ἡ Μόσχα βουίζει σὰ στρατόπεδο.

Τοῦτο εἶναι τὸ ἔξωτερικὸ ὄραμα, τὸ σῶμα τῆς ἰδέας. Τὸ ὄραμα τοῦτο χάρηκαν ὅσοι προχτὲς ἔτρεξαν ἀπ' ὄλον τὸν κόσμον, νά ἰδοῦν τι γίνεται πέρα στὴ Ρωσία.

Β'. Ἔπειτα, σιγὰ σιγὰ, ἓνα ἄλλο ὄραμα ἐσωτερικὸ : Ἡ φοβερὴ, γεμάτη ἀγωνία, προσπάθεια τῆς Ρωσίας ν' ἀνασηκωθεί.

Εἶχε ἐξαντληθεῖ ἀπὸ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Ἡ Ἐπανάσταση ξέσπασε, γκρεμίζονται ὁ τσαρισμὸς, ἡ φεουδαρχία, ἡ μπουρζουαζία. Ἐμφύλιοι σπαραγμοί. Δεκατέσσερα κράτη εἰσβάλουν στὸ ρωσικὸ ἔδαφος, ἔξι ἑκατομύρια ψυχῆς πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα. Ἄλλα ἑκατομύρια πεθαίνουν ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὶς ἀρώσκειες, ἄλλα ἑκατομύρια ἀπὸ τοὺς πολέμους. Οἱ διανοούμενοι τρομάζουν κι ἀντιδρῶν, οἱ χωριάτες ἀρνιούνται νά βοηθήσουν. Ὁ ἐρυθρὸς στρατὸς εἶναι πρόχειρο συμάζωμα, κουρσελῆδες, πεινασμένοι, ξαρμάτωτοι. Τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο λιποψυχεῖ, ἀφήνει τὴ Ρωσία στὴν τύχη τῆς. Ὅλος ὁ κόσμος, ἐχτροὶ καὶ φίλοι, ἔλεγαν : «Τρεῖς μέρες θὰ βαστάξει ἡ Ἐπανάσταση, τρεῖς μῆνες θὰ βαστάξει ἡ Ἐπανάσταση, παραπάνω δὲ μπορεῖ».

Ἐκρίναν μὲ τὴ μίσηρη, γιομάτη μικρὲς ἀλήθειες, λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ὑπολόγιζαν — γιὰ αὐτὴ δὲν ὑπολογίζεται — τὴ φοβερὴ ἐκρηκτικὴ δύναμη ποὺ συνήθως τὴ λέμε : Πίστη. Αὐτὴ ἀνάρτησε, ὅπως τόχει συνήθεια, ὅλους τοὺς μαθηματικοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς λογικῆς. Ὁ ἐρυθρὸς στρατὸς γιγαντώνεται, φτάνει στὰ 1920 τὰ πέντε ἑκατομύρια. Τὰ δεκατέσσερα κράτη διώχνονται, οἱ ἐσωτερικοὶ ἐχτροὶ φιμώνονται, ὅλα, βιομηχανία, γεωργία, ἐμπόριο, κοινωνικὴ ζωὴ, ἄτομο, μάζα, ὑποτάσσονται μὲ τὴ βία στὴν ἀνήλεη πίεση τῆς Ἰδέας.

Κι ὅταν ὁ μέγας κίντυνος πέρασε, ἡ ἰδέα ἐλάτωσε τὴν πίεση τῆς, προκηρῶνται ἡ Νέα Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ. Οἱ ἐργάτες κι οἱ χωριάτες φιλιώνουν, κι ἀπὸ τότε — ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ 1921 — ἀρχίζει ἡ ἐπίπονη, εἰρηρικὴ προσπάθεια τῆς Ρωσίας ν' ἀνασηκωθεί.

Ὅ,τι σήμερον βλέπουμε, εἶναι ἀληθινὰ ἓνα θάμα. Μέσα σ' ἐλάχιστον καιρὸν, μέσα σὲ ἔξι χρόνια, ἡ Ρωσία κατόρθωσε ν' ἀνασηκωθεί. Ἡ βιομηχανία κι ἡ γεωργία ἔφτασαν, καὶ σὲ πολλοὺς κλάδους φέτος πέρασαν τὴν προπολεμικὴ παραγωγή. Νέοι τρόποι, πρωτόφαντοι στὴν ἱστορία, δοκιμάζονται νά ρυθμιστεῖ ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ. Στὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ ἡ Ρωσία, ἡ πιὸ καθυστερημένη χώρα, δὲ συγκρίνεται μὲ τὴν προπολεμικὴ Ρωσία. Σὲ πολλὰ σημεία — ἀπολεπτέρωση τῆς γυναίκας, προστασία τῆς μάνας καὶ τοῦ παιδιοῦ, ἐξασφάλιση τοῦ ἐργαζόμενου, φωτισμὸς τῶν μαζῶν — εἶναι σήμερον ἡ Ρωσία πολὺ πιὸ προχωρημένη ἀπὸ τὴν Εὐρώπη.

Ὅλη τούτη ἡ καταπληκτικὴ ἀνόρθωση τοῦ πιὸ ἐξαντλημένου, τοῦ πιὸ καθυστερημένου λαοῦ, δὲν ἔγινε σὲ δυὸ τρεῖς γενεές. Ἐγινε μόνο σὲ ἔξι χρόνια, χωρὶς καμιὰ ἔξωτερικὴ βοήθεια, τὸ ἐναντίον, παρ' ὅλη τὴν ἀντίδραση, τὶς δολοπλοκίες καὶ τὸ μίσος ὄλων τῶν κρατῶν τῆς γῆς.

Τούτο είναι τὸ δεύτερο ὄραμα, πὸν χάρηκαν ὅσοι ἔζησαν τοὺς τελευταίους τούτους μῆνες στὴ Ρωσία.

Γ'. Οἱ πὸ ἀφελεῖς σταμάτησαν στὰ δυὸ τοῦτα ὄραματα. Μὰ ὅσοι βαθύτερα νοιάζονται γιὰ τὴν τύχη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, σιγὰ σιγὰ, ξεχώρισαν μεγάλους ἴσκιους ἀπάνω στὸ φωτεινὸ πρόσωπο τῆς ἀνορθωμένης Ρωσίας.

Τούτο, οἱ μεγάλοι κίντυνοι, εἶναι τὸ τρίτο ὄραμα.

Δυὸ εἶναι οἱ μεγάλοι κίντυνοι, πὸν ἀπειλοῦν τὴ Σοβιετικὴ Ρωσία. Ὁ ἓνας εἶναι ἐσωτερικὸς: οἱ νέες ἀστικές τάξεις πὸν σχηματίζονται κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς Ν. Ο. Π.: Κουλάκοι, Νέπμαν, γραφειοκράτες. Ὁ ἄλλος κίντυνος εἶναι ἐξωτερικὸς: ὁ παγκόσμιος πόλεμος.

Ι. Γιὰ νὰ νιώσουμε καλὰ τὸν πρῶτο κίντυνο, πρέπει καθαρὰ νάχουμε στὸ νουὸ μας τοῦτο: Στις 7 τοῦ Νοέμβρη δὲν ἔγινε μιὰ Ἐπανάσταση. Στις 7 τοῦ Νοέμβρη ἔγιναν δυὸ Ἐπαναστάσεις, ὁλότιλα διαφορετικές.

α'. Ἡ Ἐπανάσταση τῶν χωρικῶν ἐνάντια στοὺς φεουδάρχες γαιοχτήμονες—ἐπανάσταση καθαρὰ μικροαστική. β'. Ἡ Ἐπανάσταση τῶν ἐργατῶν ἐνάντια στοὺς ἀστούς—ἐπανάσταση καθαρὰ σοσιαλιστική.

Οἱ δυὸ αὐτὲς ἐπανάστασεις τὴ στιγμή τοῦ κοινῦ κιντύνου ἐνώθησαν κι ἔριξαν τὸ δισυπόστατο καθεστῶς. Μόλις ὁ κοινὸς ἐχτρὸς ἀφανίστηκε καὶ κίντυνος πὰ δὲν ὑπῆρχε, οἱ σύμμαχοι τῆς ἀνάγκης χωρίσανε. Οἱ χωριάτες, ἰδιοχτῆτες πὰ τῆς γῆς, ἀπόχτησαν ὅλη τὴ μικροαστικὴ ψυχολογία κι ἀρνήθηκαν νὰ βοηθήσουν τίς σοσιαλιστικὲς πολιτείες. Κάθε χωριάτης νοιαζόταν γιὰ τὸ δικὸ του μονάχα τὸ χωράφι κι ἀρνιόταν νὰ δουλέψει γιὰ τὸ σύνολο. Οἱ ἐργάτες, κυριεμένοι ἀπὸ τὴν ἄκρατη κομμουνιστικὴ ἰδέα, πίεζαν τοὺς χωρικοὺς, προσπαθώντας μὲ τὴ βία νὰ τοὺς σπρώξουν στὴν κομμουνιστικὴ πράξη. Οἱ χωρικοὶ, οἱ παντοδύναμοι, πρόβαλαν παθητικὴ ἀντίσταση κι ὅλη ἡ Ρωσία εἶχε παραλύσει.

Ὁ Λένιν ὑποχωρεῖ. Ἡ Ν. Ο. Π. εἶναι ἓνας πρόχειρος ἀναγκαστικὸς συμβιβασμὸς μεταξὺ στὰ δυὸ στρατόπεδα. Δίνεται σχετικὴ ἐλευτερία στοὺς χωρικοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν ἐργάτες καὶ νὰ διαθέτουν ἐλεύθερα τὰ γεωργικὰ τους προϊόντα. Ἐπιτρέπεται, ὡς ἓνα σημεῖο, τὸ ἰδιωτικὸ ἐμπόριο καὶ ἡ ἰδιωτικὴ βιομηχανία. Ἡ προλετάρικη ἐπανάσταση τοῦ ἐργάτη ἀναγκάζεται σὲ μερικὰ σημεῖα νὰ ὑποχωρήσει στὴ μικροαστικὴ ἐπανάστασή τοῦ χωριάτη.

Γίνεται ἀνακοπή. Ὅμως οἱ δυὸ ἐπανάστασεις ἐξακολουθοῦν κρυφὰ κι ἔντονα τὸν ἀγῶνα. Νέες κοινωνικὲς τάξεις δημιουργοῦνται, πὸν ἀπειλοῦν τὴν κομμουνιστικὴ ἐπικράτηση. Ἀπὸ τὴν ἐλευτερία πὸν δόθηκε στὸ χωρικὸ, γενήθηκε ἡ νέα τάξη τῶν κουλάκων. Αὐτοὶ ἐκμεταλέβονται τὸ φτωχὸ χωρικὸ, θησαυρίζουν στὰ ριζὰ καὶ χρήματα, γίνονται ὁλοένα κίντυνος τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐλευτερία πὸν δόθηκε στὸν ἔμπορο καὶ στὸ βιομήχανο, γενήθηκε ὁ νέπμαν, ὁ ἔμπορος δηλαδὴ καὶ ὁ βιομήχανος, πὸν μὲ τὴν προστασία τῆς Ν. Ο. Π. πλουτίζουν ἀναίσχυντα. Ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν πολύπλοκων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν γενήθηκε ἡ πανίσχυρη, πολυέξοδη, καὶ κατ' ἀνάγκη συντηρητικὴ γραφειοκρατία. Αὐτὴ ἐπιβραδύνει καὶ νοθέβει τὴν κρατικὴ κομμουνιστικὴ διαχείριση τῆς ἐξουσίας.

Τὶ πρέπει νὰ γίνει; Πῶς μπορεῖ νὰ χτυπηθεῖ ὁ ἐσωτερικὸς τοῦτος κίντυνος;

Δυὸ μεγάλες ἀπάντησεις ὑπάρχουν στὸ φοβερὸ τοῦτο ἐρώτημα. Δυὸ μεγάλοι ἀρχηγοὶ: Ὁ Τρότσκη, καὶ ὁ Στάλιν.

Ποῦ βαδίζουμε; ῥωτᾷ ὁ Τρότσκη. Στὸν καπιταλισμὸ ἢ στὸ σοσιαλισμὸ;

Ἄν δὲν παταχοῦν, ἀμέσως τώρα, οἱ τρεῖς τοῦτες νεογένητες τάξεις, ὕστερα, σὲ λίγο καιρό, θάναι πολὺ ἀργά. Ἡ ὕπαιθρη χώρα, δηλαδή ὅλη σχεδὸν ἡ Ρωσία, θὰ πέσει στὰ χέρια τῶν κουλάκων. Οἱ πολιτεῖες θὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν νέπμαν καὶ τῶν γραφειοκρατῶν. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Στάλιν, φωνάζει ὁ Τρότσκη, στρέφεται ὀλοένα στὰ δεξιὰ, ἀπὸ τοὺς προλετάριους στοὺς ἀστοὺς, ἀπὸ τοὺς ἐργάτες στοὺς εἰδικεμένους προϊστάμενους, ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς χωρικοὺς στοὺς κουλάκους. Πρέπει νὰ στραφοῦμε ἀριστερά, ὁ ρυθμὸς νὰ ἐνταθεῖ. Πρέπει νὰ πιεστοῦν οἱ κουλάκοι νὰ πουλήσουν τὸ ἀποθηκωμένο σιᾶρι ποὺ κρατοῦν ἀνεργο (900,000 τόνους). Πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν νέοι, μεγαλύτεροι περιορισμοὶ στὰ κέρδη τῶν νέπμαν καὶ τέλος πρέπει νὰ ξεκαθαριστεῖ ἡ γραφειοκρατία. Ἔτσι θὰ βροῦμε τὰ χρήματα νὰ φέρουμε μηχανές, νὰ χρησιμοποιήσουμε δυνάμεις, νὰ ἐκμεταλεφτοῦμε τὶς πρῶτες μας ὕλες, νὰ βιομηχανοποιήσουμε τὴ Ρωσία. Ὁ ἐργάτης κι ὄχι ὁ χωριάτης πρέπει νάναί ὁ κύριος τῆς Ρωσίας. Γιατί ὁ ἐργάτης εἶναι ἀπὸ τὴ φύση κομμουνιστής, ἐνῶ ὁ χωριάτης εἶναι ἀπὸ τὴ φύση μικροαστός. Κι ἐπειδὴ ὅλοι σχεδὸν οἱ Ρῶσοι εἶναι χωρικοί, ὁ χωρικός, σὰν θέλουμε νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ κομμουνισμός, πρέπει νὰ μετατραπῆ σὲ ἀγροτικὸ ἐργάτη. Πῶς; Ἔνας μονάχα τρόπος ὑπάρχει: ἡ βιομηχανοποίησις τῆς γεωργίας. Ὁ Λένιν εἶπε: «Μονάχα ἅμα περιτυλίξουμε τὸ χωρικὸ μὲ ἠλεκτρικὰ σύρματα, θὰ τὸν κάνουμε κομμουνιστῆ».

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐσωτερικὸ πρόγραμμα τοῦ Τρότσκη. Τὸ ἐξωτερικὸ του προγράμμα εἶναι τοῦτο: Ἡ Ρωσία, ἀπομονωμένη, δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ ἀρτια κομμουνιστικὴ πολιτεία. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐντείνουμε τὴν προπαγάντα στὸ ἐξωτερικὸ καὶ νὰ ὀργανώσουμε ἐπαναστατικὰ τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο.

Ὁ Στάλιν ξαμῶνει στὸ ἴδιο σημεῖο, ὅπου καὶ ὁ Τρότσκη: στὸ θρίαμβο τοῦ κομμουνισμοῦ. Μὰ ἡ διαφορὰ τους εἶναι διαφορὰ ἀρχῆς συνάμα καὶ ταχτικῆς.

Ὁ Τρότσκη λέει: Πρέπει, γιὰ νὰ θριαμβέψῃ ὁ κομμουνισμός, νὰ στραφοῦμε ἐν ἄντια στὸ χωρικὸ. Μονάχα ὁ ἐργάτης μπορεῖ νὰ γίνῃ κομμουνιστής. Ὁ Στάλιν πιστὸς στὴ διδασκαλία τοῦ Λένιν, ἀπαντᾷ: Δὲν ὑπάρχει ἓνας χωρικός ὑπάρχουν τριῶν εἰδῶν χωρικοί: 1) Φτωχοί, κι αὐτοὶ εἶναι δικοὶ μας. 2) Μεσαῖοι, κι αὐτοὶ πρέπει καὶ μποροῦν νὰ γίνουν δικοὶ μας. 3) Πλούσιοι, οἱ κουλάκοι, κι αὐτοὶ εἶναι ἐχθροὶ μας. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ κηρύξουμε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ χωρικοῦ γενικά, παρὰ ἐναντίον τῶν κουλάκων μονάχα. Αὐτὸν τὸν πόλεμον, πρὶν δυὸ χρόνια, δὲ μπορούσαμε νὰ τὸν κηρύξουμε, γιατί οἱ κουλάκοι μᾶς ἦσαν χρήσιμοι γιὰ τὴ μεγάλη καλλιέργεια τῆς γῆς. Δὲν εἶχαμε τότε ἰσχυρὰ τὰ δυὸ μεγάλα ὄπλα ποὺ θὰ ἐξοντώσουν τοὺς κουλάκους—τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα. Σήμερα ποὺ οἱ συνεταιρισμοὶ πήραν τὴν ἐντασιν καὶ ἀποχτοῦμε ὀλοένα νέες μηχανές, πολεμοῦμε, ἀκίντυνα πιά, τοὺς πλούσιους χωρικούς. Δὲν τοὺς δίνουμε ψῆφο. δὲν τοὺς κάνουμε εὐκολίες, τοὺς ἐπιβαρύνουμε μὲ φόρους.

Ὅμοια, στὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, πρέπει νάμαστε πολὺ συνετοί. Δὲν πρέπει νὰ διακιντυνέβουμε τὴν εἰρήνην μὲ ἐπέμβασες στὰ ἐσωτερικὰ ξένων κρατῶν, κἀνοντας ἐντονη προπαγάντα. Τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο δὲν εἶναι ἀκόμη ὄριμον γιὰ ἐπανάστασιν. Γιὰ τὴν ὥρα μιὰ εἶναι ἡ μεγάλη προπαγάντα: Νὰ ζεῖ καὶ νὰ εὐημερεῖ ἡ σοβιετικὴ Ρωσία.

Κι οἱ δυὸ τοῦτες, φαινομενικὰ ἀντίθετες ροπές, συνεργάζονται χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν. Ὁ Στάλιν, χωρὶς τὸ βίαιον μαστίγωμα τοῦ Τρότσκη, ἴσως θὰ ὑποχωροῦσε περισσότερο στὴ σφοδρὴ πίεσιν τῶν κουλάκων καὶ νέπμαν. Ὁ Τρότσκη, ἂν

ήταν στην εξουσία, θά ήταν επικίντνος από τη βιαιότητα του ρυθμού του. Οί δυο μαζί, ο ένας σάν δράση, ο άλλος σάν αντίδραση, δημιουργούν μιὰ συνετή και συνάμα, όσο επιτρέπει ή πραγματικότητα, τολμηρή συνισταμένη.

Τούτο είναι τὸ σοβαρότερο ἔσωτερικὸ πρόβλημα, σήμερα, τῆς Ρωσίας.

II. Ὁ δεύτερος κίντνος ἔρχεται ἀπέξω : Εἶναι ὁ παγκόσμιος πόλεμος.

Τὰ τεχνικά μέσα τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου εἶναι ἀκόμη ἀσύγκριτα ἀνώτερα ἀπὸ τὰ τεχνικά μέσα πὸν διαθέτει ή σοβιετικὴ Ρωσία. Πῶς ή Ρωσία θά φτάσει, κι ἀκόμη πιότερο, πῶς θά ξεπεράσει βιομηχανικά τὸν καπιταλιστικὸν κόσμο, ἀν θέλει νὰ τὸν νικήσει ; Ἡ νίκη πάντα στεφανώνει τὸ καθεστῶς, πὸν ἔξασφαλίζει στήν κοινωνία ἀνώτερο οἰκονομικὸ ἐπίπεδο.

Τὰ καπιταλιστικά κράτη θά δώσουν στή Ρωσία τὸν καιρὸ ν' ἀναπτύξει τὴ βιομηχανία της καὶ νὰ ἐκμεταλεφτεῖ τις ἀστείρεφτες πρῶτες της ὕλες ; Ἴδου τὸ σκοτεινὸ ἐρώτημα πὸν ἀπασχολεῖ σήμερα ὅλους τοὺς Ρώσους, ἀπὸ τὸν πιὸ ταπεινὸ ἐργάτη ὡς τὸ Στάλιν καὶ τὸν Τρότσκη. Εἰρήνη, εἰρήνη, τίποτε ἄλλο δὲ ζητάει σήμερα ή Ρωσία. Τρεῖς εἶναι οἱ μεγάλες ἐλπίδες, πὸν ἴσως ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸν κόσμο τὸ νέο παγκόσμιον πόλεμον :

1. Ὁ στρατὸς τῆς Ρωσίας. Ὅσο ἰσχυρότερος εἶναι, τόσο οἱ καπιταλιστικὲς δυνάμεις τὸν ὑπολογίζουν καὶ συλλογίζονται πρὶν ν' ἀποφασίσουν τὴν ἐπίθεση.

2. Ἡ ἔλλειψη ὁμοφωνίας στὰ καπιταλιστικά κράτη. Ὁ ἀστικὸς κόσμος δὲ μισεῖ μονάχα τὴ Ρωσία. Ἀλληλομισεῖται καὶ ἀλληλοὑποβλέπεται. Δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ βρεθοῦν καπιταλιστικά κράτη νὰ πῖνε προσωρινὰ μὲ τὸ μέρος τῆς Ρωσίας γιὰ νὰ συντρίβουν τοὺς ἐχθροὺς των.

3. Ὁ φόβος πὸν κρατάει τὰ ἀστικά κράτη μὴν τύχει καὶ ὁ καπιταλιστικὸς πόλεμος μετατραπεῖ σὲ πόλεμον κοινωνικό.

Τραγικὴ εἶναι ή θέση καὶ τῶν δυὸ ἀντίπαλων κόσμων. Ὁ ἓνας ἀκόμη δὲν ὀρίμωσε καὶ ζητάει προθεσμία μερικά χρόνια εἰρήνης. Ὁ ἄλλος πὸν ὑπερωρίμωσε καὶ σχεδὸν ἀποσυνθέτεται, καταλαβαίνει μὲ δραματικὴ σαφήνεια, πόσο ὀλέθρια μπορεῖ νὰ τοῦ εἶναι ή εἰρήνη, καὶ πόσο ἔξ ἴσου ὀλέθριος μπορεῖ νὰ τοῦ εἶναι ὁ πόλεμος.

Ἀναπνέουμε, ἀστοὶ καὶ κομμουνιστές, ἓναν ἀέρα γιομάτο ἀγωνία. Ἐν στήν κρίσιμη τούτη στιγμή, πὸν περνάει ή ἀνθρωπότητα, ή ἀπάντηση ἐξαριόταν μονάχα ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες, ή θέση τῆς Ρωσίας θάταν δεινὴ. Μὰ ὑπάρχει κι ἄλλη ἀστάθμητη, ἀνεξέλεγκτη δύναμη, αὐτὸ πὸν ἐπιπόλαια τὸ λέμε, γιὰτὶ δὲν ξέρουμε πῶς ἀλλιῶς νὰ τὸ ὀνομάσουμε, Ἴδέα καὶ Πίστη. Αὐτὴ, σὲς κρίσιμες στιγμὲς τῆς ἱστορίας, δίνει τὴ νίκη. Ὅσοι μὲ ἀμεροληψία θωροῦν τὴν ἀποσύνθεση, τὴν ἀδικία, τὴν ἀπιστία τοῦ ἐνὸς στρατόπεδου—τὴν ὀρμὴ πρὸς τὴ δημιουργία καὶ τὴ φλεγόμενη πίστη τοῦ ἄλλου στρατόπεδου, ξέρουν πῶς ή φοβερὴ τούτη δύναμη, πὸν δίνει τὴ νίκη, εἶναι μὲ τὴ Ρωσία.

Ἐτσι ἀνάπνεα στή Μόσχα ἓναν ἀέρα ἀπειλῆς κι ἐλπίδας. Μῆτε ἀπόλυτη ἐπικίντνη αἰσιοδοξία ἀπλοϊκοῦ πιστοῦ, μῆτε ἀπόλυτη ἐπικίντνη ἀπαισιοδοξία λογιζεβόμενον ἀπίστον. Ἡξέρα πῶς, ὅπως κάθε δημιουργία, ή Ρωσικὴ μοίρα—κι ἐπομένως ή μοίρα ὅλων τῶν ἐργαζόμενων τῆς γῆς—ὑπόκειται σὲ ὅλες τις σκοτεινὲς καὶ φωτεινὲς δυνάμεις. Ἐν ὅλες οἱ γεναῖες ψυχὲς τῆς ἐποχῆς μας ἐπιθυμήσουν ἔντονα τὴ σωτηρία, ή σωτηρία θάρθει. Ἐν λιγοψυχήσουν, ή σωτηρία

θ' ἀργήσει ἢ θάρθει μισερῆ. Ἐνωθῆα, στήν κρίσιμη τούτη στιγμή τοῦ κόσμου, τὴν εὐθύνη τοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Μέσα στὴ μεγάλη τούτη ἀνησυχία μου, μιὰ μέρα, στὴ Μόσχα, συνάντησα τὸν Παναίτ Ἰσραάτ. Βρισκόταν στὴν ἴδια ταραχὴ. Εἶχε πρὶν λίγες μέρες παρατήσει τὸ Παρίσι, τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ, κι ἐρχόταν μὲ ἀπληστία, ἀνησυχία κι ἐλπίδα, νὰ ἰδεῖ τι γίνεται στὴ Ρωσία, κι ἂν ἀληθινὰ ἐδῶ μιὰ γεναία ψυχὴ μπορούσε ν' ἀναπνέψει.

Μοῦ ἄρεσε, εὐτὺς ἀπ' ἀρχῆς, τὸ πρόσωπο του, τὸ λιγνὸ κι αὐλακωμένο, κι ἡ ἔκφραση τοῦ πολυβασανισμένου νικητῆ. Ὅλοι ξέρουμε τὴν ἥρωϊκὴ ἐποποιία τῆς ζωῆς του. Μέσα του χοχλάζει τὸ παράφορο, ἀλήτικο Κεφαλονίτικο αἷμα. Τὰ μάτια του λαχταροῦν νὰ ἰδοῦν, τὰ χέρια του λαχταροῦν ν' ἀγγίξουν ἀχόρταγα ὅλη τὴν ἐφήμερη τούτη ἀγαπημένη γῆς πού πατοῦμε. Πεινάει, δὲν ἔχει πού νὰ κοιμηθεῖ, γυρίζει τὸν κόσμον δουλέβοντας, γυμνητέβοντας, μεθυσμένος ἀπὸ εὐτυχία. Γιατὶ τοῦτο πρέπει καλὰ νὰ τονιστεῖ: Λίγοι ἀνθρώποι στὸν κόσμον σιάνθησαν τόσο εὐτυχισμένοι ὅσο ὁ Παναίτ Ἰσραάτ. Γιατὶ ἡ δυνατὴ ψυχὴ του μετουσίωσε τὴν πείνα σὲ χορτασμὸ καὶ τὴ γυμνόποδη περιπλάνηση σὲ λεφτεριά. Ὅπου ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι μπορούσαν νὰ χαθοῦν, ὁ Παναίτ Ἰσραάτ ἀνάπνεε βαθιά, μ' εὐγνωμοσύνη, τὸν αἴρα τοῦ κόσμου.

Ὅμοια τὸ ἔργο τοῦ Ἰσραάτ εἶναι ἀχόρταγη λαχτάρα ζωῆς, ἀγάπη σὲ ὅ,τι ὑπάρχει, ὑποφέρει καὶ ζεῖ. Εἶναι τὸ ἔργο του μιὰ πηγὴ πολυσάλεφτη, πού πηδαίει ἀπὸ τὴν ἀγιασμένη λάσπη, ὅπου ζοῦμε, καὶ χαίρεται τὸν ἥλιο.

Ὁ Ἰσραάτ δὲν εἶναι μῆτε διηγηματογράφος, μῆτε μυθιστοριογράφος. Εἶναι κάτι πολὺ πιὸ ἀνατολίτικο, πιὸ πρωτόγονο, πιὸ κοντὰ στὶς ἀπλὲς δυνάμεις τῆς γῆς καὶ τῆς ψυχῆς. Ὁ Ἰσραάτ, σὰν τοὺς ἀνατολίτες, κάθεται διπλογόνωτος, ἀκουμπᾷ ὄλος στὸ χῶμα καὶ ἀφηγάται. Σπάνια ἀνθρώπος ἀφηγήθηκε μὲ τόση χάρη καὶ δύναμη. Τὸν ἀκοῦμε κι ἡ γῆς μεγαλώνει. Ὁ ἑξακουστὸς Σουλτάνος τῆς Ἰσπανίας Ἀβδουλραχμάν ἔλεγε στὸν ἀγαπημένο ποιητὴ του: «Ἰσαά, ὅταν σ' ἀκούω νὰ μιᾶς, τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου μου πλαταίνουν». Ὅμοια, γρικώντας τὸν Ἰσραάτ, νιώθουμε νὰ πλαταίνει τὸ βασίλειο μας—ἡ ψυχὴ. Ὁ Ἰσραάτ χαίρεται ν' ἀκούει τὴ φωνὴ του, χαίρεται νὰ θωραίει τὴ ζωὴ νὰ γελάει καὶ νὰ κλαίει, καὶ τὴ μικρὴ ζεστὴ καρδιά του ν' ἀγαπάει καὶ νὰ φωνάζει. Δὲν ὑπηρετεῖ καμιὰ ἀφηρημένη ἰδέα. Ὅλες οἱ ἀφηρημένες ἰδέες ὑπηρετοῦν τὴ μεγάλη, ἀπλοϊκὴ ψυχὴ του. Δὲν εἶναι κομμουνιστῆς ἢ ἀστὸς, ἐργάτης ἢ διανοούμενος. Ζεῖ πέρα ἀπὸ τὶς ἐφήμερες τοῦτες ἐτικέτες τῆς σύχρονης φρασεολογίας. Εἶναι ἀπλούστατα ἡ ψυχὴ, πού μέσα σ' ἓνα ἀνθρώπινο σῶμα μάχεται γιὰ λεφτεριά.

Σήμερα ἡ μάχη αὕτη ὀνομάζεται κομμουνισμός: Ὁ Ἰσραάτ ἀκούει τὴ λέξη, καὶ πολεμάει νὰ τῆς δώσει τὴ θερμότητα τῆς καρδιάς του. Τὸν θυμάμαι ὅταν γυρίζαμε τὴ Ρωσία, πῶς περιφρονοῦσε τὸ λογικὸ διάγραμμα καὶ τὴν οικονομικὴ ἔκφραση τῆς ἰδέας. Ἐνα μόνον τὸν ἐνδιέφερε: ὁ ἀνθρώπος ὁ ζωντανός, ὁ θερμὸς λόγος, ἡ ἄμεση ἐπαφὴ. Στὸ Κίεβο, μερόνυχτα πολλὰ, ἀκούγαμε ἀνθρώπους—ἀπλοϊκοὺς ἐργάτες, Ἕλληνες, Ρουμάνους, Ρώσους—νὰ μᾶς διηγούνται τι εἶδαν τὰ μάτια τους στὴν ἐπανάσταση, πόσο πόνεσαν καὶ τώρα πῶς ζοῦν καὶ πῶς πιστέβουν. Ὁ Ἰσραάτ σκυμένος ἀκούει, ὅλη του ἡ καρδιά ἔτρεμε, ἀνέβαινε σιγὰ σιγὰ καὶ σχηματιζόταν μέσα του ὅλη ἡ Ρωσία, ἡ μαρτυρικὴ, ἡ αἱματωμένη, ἡ σταυρωμένη, ἡ μόνη ἐλπίδα τῆς γῆς.

WALTER KRANZ

Ο ΝΕΟΤΕΡΟΣ ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

(Ὁ καθηγητὴς κ. Βάλτεο Κράντς, γνωστὸς ἀπὸ τις πολλὰς καὶ σπουδαῖες ἐργασίαι του στὴν κλασικὴ φιλολογία, ἔγραψε ἐπίτηδες γιὰ τὴν «Ἀναγέννηση» τὴ μελέτη του αὐτῆ. Ἄνκαὶ ἔχουμε ἄλλη ἀντίληψη σὲ πολλὰ σημεῖα, ὅμως τὴ δημοσιέβουμε μὲ μεγάλη μας εὐχαρίστηση, γιὰ ν' ἀποχτήσουν οἱ ἀναγνώστες μας καθαρὴ εἰκόνα γιὰ τὴ σοβαρὴ προσπάθεια, ποὺ κάνουν τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια οἱ νεότεροι κλασικοὶ φιλόλογοι τῆς Γερμανίας νὰ συγχρονίσουν τὴν ἐπιστήμη τους μὲ τὸ καινούργιο ἰδανικὸ τῆς παιδείας καὶ τις ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς.)

Ὅσο μακριὰ κιὰν βρίσκεται ἀκόμα ἡ ἐποχὴ μας ἀπὸ τὸ σκοπὸ—καὶ ὅμως σ' αὐτὸν δίχως ἄλλο τείνει—νὰ γενηθοῦν κάποτε ἀπὸ τὸ χαλαρὸ ἀκόμη καὶ μέσα του διχασμένο σύνδεσμο τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν οἱ πραγματικὲς «Ἐνωμένες πολιτεῖαι τῆς Εὐρώπης», ὥστόσο ἡ Εὐρώπη εἶναι κιόλας σήμερα κίπως μιὰ ἐνότητα. Ὅχι μονάχα ἡ τεχνικὴ ξεπερνάει εὐκόλα τόπο καὶ χρόνο, πηδάει ὅλα τὰ σύνορα καὶ ἰσοπεδώνει πολλὰς διαφορὰς τῶν λαῶν—φυσικὰ ἐξαφανίζει ταυτόχρονα καὶ κάποιες πολὺτιμες ἰδιουτυπίαις—παρὰ καὶ παρουσιάζονται μέσα στὸ κάθε κράτος καὶ στὸν κάθε λαὸ ὁλότελα ὅμοιοι πολιτικοὶ ἀγῶνες καὶ ὅμοια προβλήματα πολιτισμοῦ. Ἔτσι ὁ ἀγῶνας ἀνάμεσα στὴ συντηρητικὴ καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ θεωρία τῆς ζωῆς γίνεται σήμερα ὅμοιος ὅσλα τὰ κράτη, ἀνκαὶ μὲ διαφορετικὴ μορφή καὶ διαφορετικὸ ἀποτέλεσμα κάθε φροῦ, ἐξαιτίας τῆς διαφορετικῆς τους κατάστασης. Τὸ ζήτημα γιὰ τὴ σχέση τῆς ἐκκλησίας μὲ τὸ κράτος ὑπάρχει παντοῦ, εἴτε φανερὰ εἴτε ὄχι. Τὸ πρόβλημα τῆς μόρφωσης τῆς νεολαίας καὶ τοῦ λαοῦ, ποὺ εἶναι τόσο ἀποφασιστικὸ γιὰ τὸν πολιτισμὸ, φανερώνεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἴδια ἀπαράλαχτα μορφή. Καὶ εἰδικότερα τὸ ζήτημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ ποὺ εἶναι τόσο σπουδαῖο γιὰ τὸ μελλοντικὸ χαραχτήρα τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ ἡ σημασία τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴ μόρφωση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, παρουσιάζεται ταυτόχρονα στὰ πῶ διαφορετικὰ σημεῖα. Ἡ ὁμοιότητα αὐτῆ, ποὺ ἔχουν τὰ προβλήματα, δικαιολογεῖ ἴσως νὰ μιλήσω ἐδῶ κάπως διεξοδικότερα γιὰ τὴν ἰδιαίτερη μορφή, ποὺ πῆρε τὸ ζήτημα τοῦ κλασικισμοῦ στὴ Γερμανία, καὶ νὰ περιγράψω ἀπὸ ποιὰς ἀρχὰς πῆγασε ἡ καινούργια καὶ ἐλπιδοφόρα αὐτὴ κίνηση, ποὺ ὥστόσο ἔχει σημασία κι γι' ἄλλους ἴσως λαοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ γερμανικὸ.

Κάθε περιγραφὴ γερμανικῶν καταστάσεων πρέπει σήμερα ν' ἀνατρέχει στὴν τεράστια καμπὴ, ὅπου μᾶς ἔφερε τὸ τέλος τοῦ παγκόσμιου πολέμου, μιὰ καμπὴ ποὺ φυσικὰ τὴν προφήτεβαν κάποια σημάδια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1918—1920 μόνον ποὺ ἔφερε στὸ φῶς τὴ γενικὴ πορεία τῆς πνευματικῆς ἀποσύνθεσης καὶ τὴν ἔκαμε φανερὴ, τὸ

μάτι όμως, πού κοίταζε βαθύτερα, τήν παρατηροῦσε ἀπό πολὺν καιρὸ σ' ὄλους τοὺς κύκλους τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς. Μὰ ἡ ἀπότομη ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας εἶχε ὡσὸσο τεράστια ἀναταραχτικὴ ἐπενέργεια. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κάθε στοχαστικὸς ἄνθρωπος ἐνίωθε τὴν ἀνάγκη νὰ κάνει ἐκεῖνο πού ἀλλιῶς εἶναι συνειθισμένα τὸ ἔργο τοῦ φιλόσοφου : νὰ σκεφτεῖ βαθιὰ ἐπάνω στὴ βάση τῆς ὑπαρξῆς του. Ζητήματα τῆς ἀγωγῆς συζητιόντουσαν μὲ πάθος ὅσο ποτὲ πρὶν. Τὸ 1920 συγκαλέστηκε ἓνα ἐθνικὸ συνέδριο, ὅπου πῆραν μέρος πολλὲς ἑκατοντάδες ἀπὸ τὶς πρὸ διάφορες προσωπικότητες τῆς Γερμανίας καὶ ὅπου παρουσιάστηκε ἓνα χάος ἀπὸ γνώμες ἀντιφατικὲς καὶ βαρύνοντα διαφορετικῆς—ἓνα καθρέφτισμα πολὺ πιστὸ τῆς πνευματικῆς μας κατάστασης. Πολὺ μικρὸς ἦταν στὸ συνέδριο αὐτὸ ὁ ἀριθμὸς ὄσων πίστευαν, πὼς ἡ οὐμανιστικὴ μόρφωση, ἀποχτημένη μὲ τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαιότητος, εἶχε ἀκόμη κάποια ἀξία. Ὁ ἐνθουσιαστικὸς ὅμως λόγος τοῦ σημαντικοῦ παιδαγωγοῦ Ernst Goldbeck ἀνάγκασε ὄλους νὰ φιερώσουν πάλι τὴν προσοχὴ τους στὸ παλιὸ αὐτὸ βασικὸ ζήτημα. Μὲ τὴν ἡγεσία του γίνηκαν τοὺς ἑξήκοντους μῆνες στὸ Βερολίνο συγκεντρώσεις τῶν νεότερων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστήμιου καὶ τῶν σχολείων, πού αὐτονομάστηκαν «νεότεροι οὐμανιστῆς». Ὁ σκοπὸς τους ἦταν νὰ δώσουν στερεὴ βάση στὸ παλιὸ Γυμνάσιο — τὸ Γυμνάσιο ἦταν στὸ 19ο αἰῶνα ἡ κύρια καινούργια μορφή τοῦ ἀνώτερου σχολείου στὴ Γερμανία—γιὰ νὰ βαστάξει τὸ τολμηρὸ ὑψωμένο οἰκοδόμημα ἀκόμη καὶ μέσα στὸ ἀνακάτωμα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς συζήτησης καὶ αὐτοκριτικῆς τοῦ μικροῦ, βέβαια, αὐτοῦ κύκλου καταγράφηκαν σὲ μιὰ σειρά ἔργα. Ἀναφέρω μερικὰ : Paul Friedländer «Die Idee des Gymnasiums» (ἡ ἰδέα τοῦ Γυμνασίου), στὸ συλλογικὸ τόμο «Das Gymnasium und die Neue Zeit» (τὸ Γυμνάσιο καὶ ἡ νέα ἐποχὴ) Λειψία 1919, Paul Friedländer καὶ Walter Kranz, «Die Aufgabe der klassischen Studien an Gymnasium und Universität» (τὸ ἔργο τῶν κλασικῶν σπουδῶν στὸ Γυμνάσιο καὶ στὸ Πανεπιστήμιον) Βερολίνο 1922, Eduard Fränkel «Vom Werte der Übersetzung für den Humanismus» (ἡ ἀξία τῆς μετάφρασης γιὰ τὸν οὐμανισμό) στὸ ἔργο «Vom Altertum zur Gegenwart (ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα στὸ παρὸν) Λειψία καὶ Βερολίνο 1922. Καὶ μερικὰ ἄρθρα στὸ συλλογικὸ ἔργο «Das Gymnasium» Λειψία 1926.

Τὸ ὄνομα «νεότεροι οὐμανιστῆς» «νεότερος οὐμανισμός» δὲ σημαίνει μιὰ ομάδα, πού θάθελε νὰ ἐμφανιστεῖ σὺν ξεχωριστῇ, νὰ ποῦμε, σχολή, σὺν ἓνα ἰδιαίτερο κόμμα. Μάλιστα στὸ σημερινὸ ἐκπαιδευτικὸ ἀγῶνα τῆς Γερμανίας, πού προκάλεσε τὸ Κράτος μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, οὔτε ἀκούει πιά κανένας τὴ λέξη αὐτή. Ὅμως ἡ πραγματικὴ ἀπαίτηση, πού κλείνει μέσα της καὶ ἐκφράζει ἡ λέξη αὐτή, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει γιὰ πάντα, ἡ ἀπαίτηση δηλαδή νὰ ἐξετάσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, ἂν ἡ ἀρχαιότητα ἔχει ἀκόμη, ὅπως γιὰ τὶς περασμένες γενεές, καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ σύγχρονη ἀνθρωπότητα, σημασία, σὺν μέσο γιὰ τὴν ἀγωγή καὶ τὴ μόρφωση, καὶ μόνον ὅταν τὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ ἔπαινε ἀπόλυτα καταφατικὴ ἀπάντηση—ποτὲ ὅμως ἀπὸ θολὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν παράδοση—τότε μονάχα νὰ ὀδηγήσουμε τὴ νεολαία ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς περασμένες ἐποχάς.

Τὸ ὄνομα ὅμως θυμίζει, συνδέοντας καὶ συνάμα χωρίζοντας, τὴ μεγαλύτερη ἐποχὴ τῆς γερμανικῆς πνευματικῆς ἱστορίας, τὴν ἐποχὴ τοῦ νέου οὐμανισμοῦ.

Οὐμανισμός, νεοουμανισμός, νεότερος οὐμανισμός. Καὶ οἱ τρεῖς λέξεις τὸ κη-

ούχουν, πώς τὸ ζήτημα γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ κεντρικὸ ζήτημα μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς ποὺ παίρνει ἕναν ὁλότελα καινούργιο δρόμο γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, ποὺ ἐμψυχώνεται ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ πνοὴ μιᾶς ὁλότελα καινούργιας ζωῆς. Οἱ Ἴταλοι καὶ γερμανοὶ οὐμανιστὲς τῆς Ἀναγέννησης καὶ τῆς Μεταρρύθμισης εἶχαν μπροστὰ τους τὸ γιγαντιαῖο ἔργο νὰ σπᾶσουν τὶς ἀποστεωμένες μορφές τῆς μεσαιωνικῆς σκέψης καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἐκκλησίας. Ὁ γερμανικὸς νεοουμανισμὸς χρειάστηκε νὰ ξανακάνει τὸν ἴδιο ἀπολεπτερωτικὸ ἀγώνα, τὴ φορὰ ὅμως αὐτὴ ἐνάντια στὸν ἀποστεωμένον ρατσιοναλισμὸ τοῦ 18ου αἰώνα. Ἡ δική μας κίνηση τώρα ἔχει μπροστὰ της τὸ ἔργο νὰ αγωνιστεῖ ἐνάντια στὴν τρομερὴ δύναμη τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ κεφάλαιου, καὶ στὸ πείσμα τῶν δυνάμεων τους ποὺ σφίγγουν καὶ ἀποροφοῦν ὅλα, νὰ ὑπερασπίσει, σὰν ἀνώτατο ἀγαθὸ, τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἐνὸς πλάσματος μορφωμένου σωματικὰ καὶ ψυχικὰ, πλούσιου, ποὺ νὰ στηρίζεται στὸν ἑαυτό του. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ κινήματα στηρίζονται σὲ μιὰ καινούργια θέση ποὺ παίρνουν ἀπέναντι στὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα, σὲ μιὰ νέα ἀποψη τῆς οὐσίας τῆς ἀρχαιότητος, ἀποψη ὅμως ποὺ φυσικὰ ἢ ἀκόλουθη ἢ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες γενεὲς πάλι τὴν ξεπερνοῦσε. Καὶ ἴσα ἴσα ἐδῶ στηρίζεται ὁ σύνδεσμός μας μὲ τὸ νεοουμανισμὸ καθὼς καὶ ἡ ἀντίθεση μας μ' αὐτόν. Ἡ ἀντίληψη του γιὰ τὴν οὐσία τῆς Παιδείας καθὼς καὶ γιὰ τὴν οὐσία τῆς ἀρχαιότητος ἦταν *περιορισμένη*. Ὁ νεοουμανισμὸς τόνισε μονάχα τὸ αἰσθητικὸ στοιχεῖο. Κι ἔτσι συνέβηκε, ὥστε τὸ ἀνώτερο σχολεῖο ποὺ πρόσφερε ὁ νεοουμανισμὸς στὸ ἔθνος σὰν τὸ μόνο μορφωτικὸ ἴδρυμα, δηλαδὴ τὸ νεοουμανιστικὸ Γυμνάσιο, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη δυνατὴ ἀκμὴ ἔσβυσε μέσα σὲ μιὰ διδασκαλία γλωσσικὴ, περιορισμένη μονάχα στὴ μορφὴ. Ἐνῶ εἶχε γενηθεῖ προπάντων ἀπὸ τὴ βαθειὰ ἀγάπη στὸν Ἑλληνισμὸ καὶ ἦταν ὁ τόπος τῆς εὐγενικῆς ψυχικῆς μόρφωσης, κατάντησε μὲ τὸ πέρασμα τοῦ 19ου αἰώνα ἕνα ἀπλὸ καταναγκαστικὸ μέσο, ποὺ δὲν ἄφηνε πιά νὰ αἰστανθεῖ κανένας τίποτε ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἐκείνη. Καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ξέφυγε στὴν παγερὴ γραμματικομανία καὶ τυπολατρεία, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν ὅσο γίνεται ἀφογὴ χρησιμοποίησις ἐξωτερικῶν γλωσσικῶν κανόνων. Ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ μετάφρασις, σὰν γραμματικὴ ἀσκησις, ἦταν στὸ τέλος ἡ ἀνώτατη ἀξία ποὺ ἔφερε τὸ Γυμνάσιο. Μεγάλια τμήματα τῆς νεολαίας ξεμακραινάνε μὲ λύπη καὶ ὀργὴ ἀπ' αὐτὸ τὸ «ιδανικὸ τῆς μόρφωσης», τὸ Γυμνάσιο παραμεριζόταν ὅλο καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ ἄλλους τύπους σχολείων, ποὺ ὑποσχόντουσαν νὰ μεταδώσουν μιὰ καινούργια ρεαλιστικὴ μόρφωση. Εἶναι, βέβαια, τυπικὸ φαινόμενο στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, οἱ ἐπίγονοι νὰ κρατοῦν στὸ χέρι τους μονάχα τὸ ἐξωτερικὸ φλούδι ἀπ' ὃ, τὴ ἡγετικὴ προσωπικότητα τοὺς κληροδότησε γιομάτο πολῦτιμο περιεχόμενο.

Μὲ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο, τὸ σχολεῖο τῆς μέσης Παιδείας πάντα θὰ ἔχει σχέση τὸ ἀνώτατο σχολεῖο, τὸ Πανεπιστήμιον, ἐπειδὴ οἱ δασκάλοι προετοιμάζονται γιὰ τὸ ἐπάγγελμα τους στὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ἀντίστροφα τὸ Πανεπιστήμιον δέχεται τοὺς μαθητὲς του ἀπὸ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο, τὸ Γυμνάσιον. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ὁρισμένης πνευματικῆς κατάστασις ἐνὸς λαοῦ. Ἔτσι ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ 19ου αἰώνα—φτάνει νὰ ἐπισκοπήσουμε τὶς μεγάλας γραμμὲς της καὶ τὰ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα της—δείχνει τὴν ἴδια ἔλλειψη γνήσιου οὐμανισμοῦ, ὅπως καὶ τὸ ἀνώτερον σχολεῖον. Μὲ ἀφάνταστη ὑπομονὴ δούλεβαν μέσα στὸν

πλατὸν κύκλο τῆς ἀρχαίας παράδοσης, χωρὶς ποτὲ νὰ θέσουν καὶ τὸ ἐρώτημα : γιὰ ποιὸ σκοπὸ τελοσπάντων γινόταν ἡ ἐπίμονη αὐτὴ ἐργασία, ποιὰ ἀξία ἔχει ἡ διεισδυτικὴ μελέτη τοῦ πιδ μικροῦ ζητήματος, τῆς πιδ ἀδιάφορης λεπτομέρειας. Σ' ὅλες τὶς ἀρχαῖες ἐποχές, τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς κατάπτωσης, ἔδιναν τὴν ἴδια ἀξία. Μ' ἄλλα λόγια οὔτε κἀν ἔθεσαν οἱ φιλόλογοι τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀξία τῆς δράσης τους, καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἄρχισε νὰ ἔχει δικὴ τῆς ξεχωριστῆ ζωῆ καὶ νὰ καταδυναστεύει τὸν ἄνθρωπο. Πιδ εἰδικὰ ἡ ἀρώστεια νὰ καθαρίζουν φαινομενικὰ καὶ νὰ διορθώνουν τὰρχαία κείμενα μὲ ἔμπνευσεις τοῦ δικοῦ τους μυαλοῦ, ἔγινε γιὰ πολλὰς δεκαετηρίδες ἓνα γελοῖο, ἀλήθεια, σπὸρ, πὸν δασκάλιοι καὶ μαθητὲς τοῦ ἀνώτατου σχολείου τὸ ἐχτελούσαν μὲ ζῆλο, σὺν τὸ ἀνώτερο ἔργο τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Ὁ «ἐξανθρωπισμὸς λοιπὸν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης», νὰ ἓνας ὄχι λιγότερο σπουδαῖος σκοπὸς τοῦ νεότερου οὐμανιστικοῦ κινήματος.

Πῶς μπορούμε τώρα θετικὰ, καὶ μὲ πιότερο ὀρισμένη διατύπωση, νὰ δείξουμε τοὺς σκοποὺς τοῦ νεότερου οὐμανισμοῦ, ταυτόχρονα γιὰ τὸ ἀνώτερο καὶ τὸ ἀνώτατο σχολεῖο ; Τὴν οὐσία του μπορούμε ἴσως νὰ τὴν ὑποδηλώσουμε σύντομα μὲ τὴν ἀκόλουθη διπλὴ σκέψη :

α'. Ποτισμένοι μὲ τὴν πεποίθηση, πῶς οἱ Ἕλληνες τῆς πρώιμης καὶ τῆς ὄριμης ἐποχῆς ἦσαν οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἀνθρώπινου—ἢ τὸ λιγότερο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ—πολιτισμοῦ καὶ πῶς μονάχα μὲ τὸ βάπτισμα στὶς πηγὰς τὶς ἴδιες τοῦ πολιτισμοῦ μπορούμε νὰ δημιουργήσουμε ξανὰ ἀληθινὸ πολιτισμὸ, ἀπαιτοῦν οἱ νεότεροι οὐμανιστὲς ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διδασκαλία νὰ ζωντανέβουν τὶς αἰώνιες ἀξίες πὸν ἔνσαρκώνονται στὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σὺν ἔκφραση τῆς νεανικῆς ἀκόμη καὶ πρωτόγονης ἀνθρωπότητος, καὶ νὰ ἀποκαλύπτουν στὴν κάθε νέα γενεὰ τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα, πὸν περιέχεται μέσα στὰ ἔργα αὐτὰ. Τὸ περιεχόμενον αὐτὸ τῆς παλιᾶς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τῆς ποίησης καὶ καλλιτεχνίας, τῆς πολιτικῆς καὶ ἱστορικῆς σοφίας εἶναι τόσο μεγάλο, ὥστε κάθε γενεὰ μπορεῖ νὰ πάρει ὅ,τι εἶναι σύμφωνο μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ποτὲ δὲ θὰ μπορέσει νὰ στερέψει ἢ βρούση. Μὰ ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι ἡ μίμηση τῆς ἀρχαίας μορφῆς καὶ οὐσίας. Μιὰ τέτια μίμηση θὰ ἦταν πάντα ἄγονη καὶ μάλιστα εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνουμε τέτιοι πὸν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἢ νὰ δημιουργήσουμε ἔργα πὸν νὰ μοιάζουν μὲ τὰ δικὰ τους. Κάθε ὥρα τῆς πορείας τοῦ κόσμου εἶναι στὸ βάθος ἰδιότυπη καὶ ἀγύριστη. Τὸ βάπτισμα ὅμως στὸ πρῶτο ἔπος τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας—στὸν Ὅμηρο, στὴν πρώτη φιλοσοφία τῆς Εὐρώπης—στὴν πλατωνικὴ, στὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ ἐξιτόρηση—στὴν ἱστορία τοῦ Θουκυδίδη, στὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ τραγικοῦ, ὅπως τὸ δίνει ἡ ἀτικὴ τραγωδία, στὶς ἀσθηρὲς μορφὲς τῆς παλιᾶς ἑλληνικῆς τέχνης, μπορεῖ νὰ ξυπνήσει μέσα στὸν εὐπλαστο καὶ ἱκανὸ ἀκόμη γιὰ μόρφωση ἄνθρωπο δυνάμεις, πὸν νὰ τὸν ἀνυψώσουν ὡς τὸ ἀνώτατο σημεῖο, ὅπου θὰ μπορούσε νὰ φτάσει, καὶ νὰ τοῦ γενήσουν τὴ λαχτάρω νὰ δημιουργήσει καὶ αὐτὸς ἔργα ὄχι ἀνάξια τῶν ἔργων τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἀνκαί, βέβαια, ὀλότελα διαφορετικὰ στὴ μορφῆ.

β'. Ποτισμένοι μὲ τὴν πεποίθηση, πῶς ἡ ἄμεση ἐπαφὴ δὲ μπορεῖ νάντικατασταθεῖ μὲ καμιά ἔμμεση, θέλουν οἱ νεότεροι οὐμανιστὲς νὰ ξυπνήσουν τὶς δυνάμεις αὐτὲς, τὸ ἴδιο ὅπως γινόταν κι ὡς τώρα, μὲ τὴ σπουδὴ τῶν γλωσσ-

οικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος στὸ πρωτότυπο τὸ ἴδιο. Μὰ ἡ ἀρχαία γλῶσσα δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται, ὅπως τόσο συχνὰ ὡς τώρα, σὰν κάτι νεκρὸ, σὰν μιὰ συλλογὴ γλωσσικοὶ κανόνες. Καὶ τὰ ἔργα, πού εἶναι γραμμένα σ' αὐτὴν, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται σὰν συμπλέγματα ἀπὸ προτάσεις, πού πρόκειται νὰ τἀναλύσουμε ἢ, ἀκόμη χειρότερα, νὰ τὰ μιμηθοῦμε. Ἀπεναντίας ἡ ἐπίγνωση πού ἀποχτήσαμε μὲ τὴ νέα γλωσσικὴ ἐπιστήμη, πὼς κάθε γλῶσσα εἶναι ἓνα ζωντανὸ ἰδίωμα μὲ δική του ψυχὴ καὶ δικὸ του πνεῦμα, κι ὅταν ἀκόμα μᾶς μιλάει μονάχα μὲ γραφτὴ παράδοση—ἡ ἐπίγνωση αὐτὴ πρέπει νὰ καθοδηγήσει καὶ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία. Ἡ γραμματικομανία τοῦ ἀνώτερου σχολείου καὶ ἡ συχνὰ πολὺ ἐξωτερικὴ ἐξέταση τῆς ἀρχαίας γλώσσας στὸ ἀνώτατο σχολεῖο, στὸ Πανεπιστήμιο, πρέπει νὰ λείψουν ὀλέτελα. Στὸν τόπο τους πρέπει νὰ μποῦν μιὰ ἐντατικὴ, γιομάτη ἀγάπη, καὶ ζωντανὴ ἐξέταση τῆς γλώσσας καὶ ἡ ἔμμομη προσπάθεια γιὰ τὴ σύλληψη τῆς ἰδέας πού ἔρχεται στὸ φῶς μὲ τὴ λέξη, μὲ τὴν πρόταση καὶ μὲ τὸ ἔργο.

Ὁ δρόμος αὐτὸς τῆς ἀγωγῆς πού θὰ φέροι στὶς πηγὲς τὶς ἴδιες τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι, βέβαια, ἓνας εἴκολος δρόμος. Ἀπεναντίας εἶναι μακρὺς καὶ δύσκολος, καὶ εἶναι φανερὸ πὼς πάντοτε ἓνα μικρὸ μονάχα μέρος τοῦ λαοῦ μπορεῖ νὰ φιερώσει τόσα χρόνια στὴν πνευματικὴ του μόρφωση. Μὰ ἂν οἱ μέλλοντες ὀδηγοὶ τοῦ ἀποχτήσουν τὴν ἀληθινὴ αὐτὴ ψυχικὴ μόρφωση, τότε καὶ ἡ θέση τοῦ λαοῦ τοῦ ἴδιου δὲ θὰ εἶναι ἄσχημη. Μήπως θὰ ἦταν μολαταύτα μπορετό, νὰ κάνουμε τὴν οὔμανιστικὴ αὐτὴ μόρφωση, πού ὄνειρεβόμαστε, γενικὴ λαϊκὴ μόρφωση; Πρὶν ἀπὸ λίγο παρουσιάστηκε ἓνας θερμὸς ὑπέρομαχος τῆς ἰδέας αὐτῆς, ὁ φιλόσοφος Ernst Horneffer, πού σ' ἓνα μικρὸ του ἔργο «Die Klassische Bildung als allgemeine Volksbildung» (ἡ κλασικὴ μόρφωση σὰν γενικὴ λαϊκὴ μόρφωση) ὑποστηρίζει τὴ σκέψη αὐτὴ. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἀρχαιότητα εἶναι γι' αὐτὸν οἱ θεμελιακοὶ στῦλοι κάθε ἀγωγῆς ἢ, ὅπως λέει ὁ ἴδιος: «Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὸ σχολεῖο γιὰ τὴ θρησκεία, ὁ Ἑλληνισμὸς τὸ σχολεῖο γιὰ τὸν πολιτισμὸ. Καμιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς δυνάμεις δὲ μπορεῖ νὰ ἐγκαταλειφτεῖ». Προϋπόθεση γι' αὐτὸ θὰ ἦταν νὰ δοθοῦν στὴν πλατεῖα μάζα τοῦ λαοῦ τὰρχαία ἔργα σὲ μετάφραση, ὅπως γίνεται γιὰ τὴν παλιὰ καὶ τὴ νέα Διαθήκη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μαρτίνου Λούθηρου. Καὶ μάλιστα νὰ μὴ διστάσουμε νὰ δώσουμε στὰ χέρια τῆς νεολαίας ἀπλοποιημένα μερικὰ ἀρχαία ἔργα. Φυσικὰ πρέπει ἡ ἀπλοποίηση αὐτὴ νὰ γίνῃ μὲ μεγάλη καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία.

Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ κατάσταση τοῦ προβλήματος τῆς οὔμανιστικῆς μόρφωσης στὴ σύγχρονη Γερμανία. Βέβαια τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ, πού ἔχουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε σχετικὰ μὲ τὴν ἀγωγή.

Τί ὁμοιότητες καὶ τί διαφορῆς, σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα πού θέσαμε, ὑπάρχουν ἀνάμεσα Γερμανίας καὶ νέας Ἑλλάδας, δὲν πάει νὰ τις ἐκθέσω ἐγώ. Τοῦτο μονάχα λέω, πὼς καὶ σὲ μένα εἶναι φανερὸ, πὼς γιὰ τὴ νεότερη Ἑλλάδα τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης της μὲ τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα εἶναι ζωτικὸ πρόβλημα μὲ ὀλέτελα διαφορετικὴ σημασία, ἀπ' ὅ,τι εἶναι σὲ μᾶς τοὺς ἄλλους, ἐπειδὴ στὴν Ἑλλάδα τὰ περασμένα της εἶναι τὸ μεγαλύτερο κομμάτι τῆς ἱστορίας τοῦ λαοῦ της. Μὰ καὶ γιὰ τὸ γερμανικὸ λαὸ ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα εἶναι ἓνα οὔσιαστικὸ στοιχεῖο τῆς πνευματικῆς του ἱστορίας. Γιατὶ καὶ ἡ γερμανικὴ κλασικὴ λογοτεχνία δὲ θὰ γινό-

ταν ὅ,τι ἔγινε, δίχως τῆ βοήθεια τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι καὶ σοὺς δυὸ λαοὺς μπαίνει μπροστὰ τὸ ἴδιο ἔργο: νὰ μεταμορφώσουν τὸ βάρος τῆς παράδοσης σὲ κληρονομιά ζωντανή καὶ δημιουργική ζωῆς.

(Μετάφραση Χ. Κ.)

ΔΩΡΑΣ ΜΟΑΤΣΟΥ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ ¹

Μέρος πρώτο.

Ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας προσωδίας—Φύση τῆς νεοελληνικῆς ρυθμικῆς—Ὁ τόνος—Ἰαμβοί, τροχαῖοι, ἀνάπαιστοι—Στίχοι ὀξύτονοι, παροξύτονοι, προπαροξύτονοι—Συνήχηση καὶ ρίμα—Τομή, χασμωδία, συνίληση, καβαλίκεμα.

Οἱ μεταβολές ποὺ γίνηκαν στὴν ἑλληνική γλῶσσα τοὺς τελευταίους αἰῶνες π. Χ. ἔφεραν καὶ μιὰ σημαντική ἐξέλιξη στὴν ἀρχαία προσωδία. Τὸ σύστημα τῶν μακρῶν καὶ βραχέων χάθηκε καὶ μιὰ διαδοχὴ ἤχων δυνατότερων ἢ ἀδυνατότερων ἀποτελέσει τὸν καινούργιο ρυθμὸ.

Τὸ κύριο στοιχεῖο, ποὺ ἔδωσε στὴ νέα ρυθμική μιὰ ποικίλη μορφή, ἦταν ὁ τόνος. Ὁ τόνος τῆς ἀρχαίας γλῶσσας ἦταν, ὅπως ὁ τόνος τῶν Ἰνδῶν, μουσικός, καὶ ἡ τονισμένη συλλαβὴ προφερόταν σὲ μιὰ νότα πρὸ ψηλῆ ἀπὸ τὴν ἄτονη. Ὁ νεοελληνικός τόνος, ὅπως ἀποδείχτηκε μὲ τὶς τελευταῖες φωνητικὲς ἔρευνες ἔχει, χωρὶς ἀπὸ τὸ ὕψος, καὶ ἔνταση καὶ μῆκος, καὶ ἡ τονισμένη συλλαβὴ εἶναι ταυτόχρονα πρὸ ψηλῆ, ἔντατικὴ καὶ μακριά.

Στὴ νεοελληνικὴ ποίηση οἱ τόνοι τοῦ στίχου, ἢ τόνοι ρυθμικοὶ, συμπέφτουν πάντα μὲ τοὺς τόνους τῶν λέξεων. Αὐτὸ ὅμως δὲ συνέβαινε στὴν ἀρχαία προσωδία. Ἐκεῖ οἱ νόμοι, σύμφωνα μὲ τὴ μουσικὴ φύση τῆς γλῶσσας, ὀδηγούσαν τοὺς στιχουργοὺς σὲ μιὰ ρυθμικὴ σύνθεση τοῦ στίχου ὀλότελα διαφορετικὴ.

Στὴ νεοελληνικὴ λαϊκὴ ποίηση σπάνια συμπέφτει ὁ ρυθμικός τόνος μὲ τὸν τόνο τῆς λέξης. Αὐτὸ ὅμως συμβαίνει, ἐπειδὴ ἡ λαϊκὴ ποίηση ἀποτελεῖται ἀποκλειστικά ἀπὸ στίχους ποὺ τραγουδιούνται, καὶ γιὰ αὐτὸ δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς νόμους τῆς νεοελληνικῆς ρυθμικῆς τοῦ στίχου.

Οἱ ρυθμικοὶ τόνοι ἐμφανίζονται σὲ διαστήματα κανονικά, κάθε δυὸ, κάθε τρεῖς ἢ κάθε τέσερις συλλαβές. Δὲ μποροῦν νὰ μποῦν σὲ ὅποιαδήποτε συλλαβὴ τοῦ στίχου, χωρὶς νὰ βλάψουν σημαντικά τὴν ποιητικὴ ἀρμονία. Κι ἀκόμη, ἅμα

1. Ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι συνοπτικὴ κι ἀπόλυτα ἀντικειμενικὴ. Δὲν εἶναι οὔτε κριτικὴ οὔτε κι αἰσθητικὴ ἐπισκόπηση. Λείπει σιτὸν τόπο μας μιὰ στιχουργικὴ, ποὺ θὰ βοηθήσει τὸν ἀναγνώστη στὴ μετρικὴ μελέτη τῶν ἔργων, καὶ ποὺ θὰ χρησιμεύει καὶ στὰ σχολεῖα καὶ στοὺς φοιτητὲς γιὰ βοήθημα στὴν ἀνάλυση τῶν ποιητῶν. Τόμοι δλόκληροι ἔχουν γραφεῖ σὲ ἄλλα μέρη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ στίχου. Στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχουμε παρὰ κάποια ὀλιγοσέλιδα σημειώματα μερικῶν ποιητῶν, ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι ἀποκλειστικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἰδιαίτερης τεχντροπίας τοῦ καθενὸς.

Ἡ μελέτη μου τούτη εἶναι τὸ σχέδιο ἐνὸς πλατύτερου ἔργου μου, ποὺ ἐλπίζω σύντομα νὰ δημοσιέψω.

προσέξουμε τὰ κανονικὰ διαστήματα, πὺ μᾶς δίνουν οἱ ρυθμικοὶ τόνοι σὲ κάθε στίχο, θὰ ἴδοῦμε πὺς τὰ διαστήματα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ τὰ μέτρα τῆς ἀρχαίας προσωδίας ἐξελιγμένα καὶ σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας.

Ἔτσι ἔχουμε στίχους ἰαμβικοὺς μὲ τοὺς ρυθμικοὺς τόνους στὶς ἄρτιες συλλαβές :

ύ ύ ύ ύ ύ ύ ύ ύ υ

Χωρὶς νερό, χωρὶς ψωμί, δυὸ νύχτες καὶ δυὸ μέρες

(Ζαλοχώστας)

Τροχαϊκοὺς μὲ τοὺς ρυθμικοὺς τόνους στὶς περιττές :

ύ ύ ύ ύ ύ ύ ύ ύ υ

Τοῦ πατέρα σου ὅταν ἔλθεις
Δὲ θὰ ἴδεις παρὰ τὸν τάφο

(Σολωμός)

Ἀναπαιστικοὺς μὲ τὸ ρυθμικὸ τὸνο σὲ κάθε τρίτη συλλαβή :

υύ υύ υύ υ

Σὰν κρυστάλι κυλᾷ τὸ ποτάμι
Τὸ παιδί τὸ θωρεῖ καὶ γελᾷ

(Βιζυηνός)

Ὁ νόμος τοῦ τόνου τοῦ ρυθμικοῦ ἔχει γίνεϊ τόσο ἰσχυρὸς μέσα στὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου, πὺ συχνὰ παραβιάζει τοὺς νόμους τοὺς γραμματικοὺς κι ἔτσι βλέπουμε στὴν ποίηση λέξεις τονισμένες ἐκεῖ πὺ δὲ θὰ τὸ δεχτεῖ ποτε ὁ πεζὸς λόγος.

Οἱ ἥλιοι σέρνουν πλάνητες, κομήτες σέρνουν χίλιους,
Κι οἱ πλάνητες ἀντίστροφα, καὶ οἱ κομήτες ἥλιους

(Χριστόπουλος)

Ἄν ὁ ποιητὴς ἄφνε τὴ λέξη πλάνητες κανονικὰ τονισμένη, ὁ ἰαμβικὸς στίχος θὰ ἦταν στραβός, γιατί οἱ ρυθμικοὶ τόνοι θὰ πέφτανε σὲ περιττές συλλαβές.

Πολὺ συχνὰ τόνοι ρυθμικοὶ ὑπάρχουν μέσα στὸ στίχο κι ἐπάνω σὲ συλλαβές πὺ δὲν εἶναι τονισμένες. Πειράματα φωνητικῆς στὸ γραμμόφωνο ἢ καὶ μιὰ ἀπλή ἀκουστικὴ προσοχὴ μᾶς δείχνει, πὺς μιὰ μακριὰ λέξη ὅπως π. χ. ἡ λέξη «κατατυρανισμένος» ἔχει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τὸνο τῆς παραλήγουσας, ἓνα δεῦτερο τὸνο πολὺ πὺ ἀδύνατο στὴ δεύτερη συλλαβὴ τα. Αὐτὸς ὁ τὸνος ὁ ἀόρατος στὸ μάτι καὶ αἰσθητὸς στ' αὐτὶ μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ τὸνος φωνητικὸς.

Τέτοιους τόνους φωνητικοὺς βρίσκουμε ἀπειρους καὶ στὴν παλιὰ :

παράγεμισιοτράχλος καὶ μόρφοπροσωπάτος

(Πτωχοπρόδρομος)

καὶ στὴ νεότερη ποίηση. Ἐνας δεκαπεντασύλλαβος τοῦ Χριστόπουλου ἔχει δυὸ μόνο τόνους ρυθμικοὺς ὁρατοὺς, κι ἄλλους δυὸ φωνητικούς :

Ὁ δέκαπιθαμόγλωσσος, ὁ κάκοσκιπομάτης

(Ἔρωτας ἀπολογούμενος)

Τὸ ἴδιο καὶ στὸ Βηλαρά :

Τὰ κράμπολαχανόφυλλα, γυρόστρογγυλωμένα

(Βατραχομομαχία)

Καὶ στοὺς νεότερους :

Καὶ τοῦ Λευκάτα ἢ θάλασσα ἢ μάκραντιλαλούσα

(Γρουπάρη Σαπφῶ)

Μιὰ δυσάρεστη ἐντύπωση προξενεῖ στ' αὐτὶ ὁ ρυθμικὸς τόνος, πού πέφτει ἐπάνω σὲ μονοσύλλαβη λέξη, πού θάπρεπε νὰ περνοῦσε ἀπαρατήρητη μέσα στὴν ἔννοια τοῦ στίχου. Ὁ ρυθμικὸς τόνος πού ἀναγκάζει λίγο τὴ φωνὴ ν' ἀνεβαίνει στὴ συλλαβὴ τὴν τονισμένη, ἀνεβάζοντας ἔτσι μιὰ μονοσύλλαβη λέξη ἀσήμαντη μέσα στοῦ στίχο; δίνει μιὰν ἐντύπωση γελοία καὶ χαλάει τὴν ἀρμονικὴ σύσταση τοῦ στίχου. Οἱ βυζαντινοὶ ποιητὲς ἔχουν ἀπειρες τέτιες ἀτέλειες. Σκλάβοι τοῦ σχολαστικισμοῦ δὲν ἀφήνουν ἐλεύθερη τὴν ποιητικὴ τους ἔμπνευση, καὶ οἱ στίχοι τους εἶναι παραγεμισμένοι μὲ λέξεις πού δὲν προσθέτουν τίποτα στὴν ἔννοια, μὰ πού μπαίνουν στοῦ στίχο μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν. Τὰ γὰρ, τὰ δέ, τὰ οἷν, τὰ κἄν πηγαινοέρχονται μέσα στοὺς στίχους χωρὶς νὰ ἔχουν κανένα λόγο.

εἰ δὲ καὶ ὅσον ἀπορεῖς, καὶ οὐκ ἔχεις τι νὰ δώσης

(Σπανέας)

οὐκ εἶχον οὖν ὁ δῦστηνος, τὸ τι προσαγαγεῖν σε

(Πτωχοπρόδρομος)

Κι ἀργότερα ἀκόμα :

Εἶχαι δὲ πέντε υἱούς, δὲν εἶχαν θυγατέρα

Σὰν ἐγγαστρώθη ἡ Ἄννα δὲ, Ἄνδρόνικος προστάζει.

Ἐτέτα παραδείγματα βρῖσκουμε ἀκόμη καὶ στοὺς καλύτερους στιχουργούς :

Ἄνεκυπτεν ὄπισθεν τοῦ τηλεβόλου

Καὶ πίπτουν τὰ χῶματα τῶν προμαχῶνων

(Ζαλοκώστας)

Ἔτσι λοιπὸν τὸ κύριο στοιχεῖο τοῦ νεοελληνικοῦ στίχου εἶναι ὁ τόνος, πού ξαναγουρεῖ πάντα σὲ κανονικὰ διαστήματα—ἢ καὶ κάποτε σὲ ἀκανόνιστα—καὶ δημιουργεῖ τὸ ρυθμό. Μὰ καὶ κάτι ἀκόμη διακρίνει τὴν καινούργια μετρικὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαία προσωδία. Μιὰ πού βραχέα καὶ μακρὰ δὲ διακρίνονται πιά καὶ πού δυὸ βραχεῖες συλλαβὲς δὲν κάνουν μιὰ μακρὰ, ὁ ἰσοσυλλαβισμὸς τῶν βεδικῶν καὶ λεσβιακῶν στίχων γίνεται πάλι κύριος ὄρος στὴ νεότερη ποίηση.

Οἱ στίχοι διακρίνονται ἀκόμη σὲ δεξύτονους, παροξύτονους ἢ προπαροξύτονους, ἀνάλογα μὲ τὸν τελευταῖο ρυθμικὸ τόνο, ἃν πέφτει στὴ λήγουσα, παραλήγουσα ἢ προπαραλήγουσα. Ὁ στίχος π. χ. «Καὶ σὰν πουλι πετῶ» εἶναι δεξύτονος. Ὁ στίχος : «Τὸ γαλανό σου μάτι» εἶναι παροξύτονος. Κι ὁ στίχος : «Πέρα τὸ μαῦρο σκόρπισε» εἶναι προπαροξύτονος.

Ἡ τονισμένη παραλήγουσα στοῦ στίχο δείχνει τὸν τελικὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου, γι' αὐτὸ κι ὁ στίχος ὁ παροξύτονος εἶναι ὁ στίχος, πού παίρνεται γιὰ βάση, καὶ θεωρεῖται ἡ πλείρια μορφή τοῦ στίχου. Ὁ δεξύτονος εἶναι στίχος κολοβός, κι ὁ προπαροξύτονος περιτοσύλλαβος.

Ὅταν μετροῦμε τίς συλλαβὲς ἑνὸς στίχου, παίρνουμε γιὰ βάση τὸν παροξύ-

τονο. ¹ Ἔτσι οἱ στίχοι ποὺ ἀναφέραμε πρὸ πάνω εἶναι κι οἱ τρεῖς ἑφτασύλλαβοι, μὲ τὴ διαφορά πὺς ὁ πρῶτος : «Καὶ σὰν πουλὶ πετῶ» εἶναι ἑφτασύλλαβος κολοβός, ὁ δεύτερος : «Τὸ γαλανό σου μάτι» εἶναι ἑφτασύλλαβος σωστός, κι ὁ τρίτος : «Πέρα τὸ μαῦρο σκόρπισε» εἶναι ἑφτασύλλαβος περιτοσύλλαβος.

Ρίμα καὶ συνήχηση. Στὰ μέσα τοῦ 15^{ου} αἰώνα ἡ ἰταλικὴ μίμηση ἔφερε στὴν Ἑλλάδα τὴ μόδα τῶν ποιημάτων μὲ στίχους ὁμοιοκατάλητους, ποὺ πήρανε τὸ ὄνομα «Ριμάδα». Μὰ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 15^ο αἰώνα, στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ (5^ο καὶ 6^ο αἰῶνα μ. Χ.) μιὰ ἀόριστη καὶ ἀκατάστατη συνήχηση βρίσκεται μέσα στοὺς στίχους τῶν ὑμνογράφων :

Ἡ παρθένος σήμερον
 Τὸν ὑπερούσιον τίκει
 καὶ ἡ γῆ τὸ σήλαιον
 Τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
 Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
 Δοξολογοῦσι,
 Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
 Ὀδοιποροῦσι,
 Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
 Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός.

(Ρωμανός)

Χαῖρε βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς
 Χαῖρε ὕψος δυσανάβατον καὶ ἀνθρώπων λογισμοῖς κ.τ.λ.

Μέλλοντος Συμεῶνος
 Τοῦ παρόντος αἰῶνος κ.τ.λ.

Τέτιες ἀόριστες ρίμες βρῖσκουμε καὶ στὸν Πτωχοπρόδρομο :

Ἐξισωμένην πρὸς τὰς σὰς λαμπρὰς εὐεργεσίας
 Τὰς γενομένας εἰς ἐμὲ τοῦ κράτους σου παντοίας.

(στ. 3—4)

Καὶ παρακάτω :

Τὰ μάρμαρα ἠφανίσθησαν, ὁ πάτος συνεπτώθη
 Τὰ κεραμίδια ἐλύθησαν, τὸ στέγος ἐσαπρώθη

(στ. 76—77)

Καὶ στοὺς ἀρχαίους ἀκόμη :

Ἔγνωκα γὰρ δὴ φωτὸς ἠπατημένη
 Καὶ τῆς παλαιᾶς χάριτος ἐκβεβλημένη

(Σοφοκλῆς)

Ὅμως ὅλα αὐτὰ χωρὶς ἄλλο εἶναι τυχαία.

Γιὰ τὴ γέννηση τῆς ρίμας ὁ ἀβὰς Léon Bellanger στὸ βιβλίον του : «Études historiques et philologiques sur la rime» μᾶς δίνει δύο ἐκδοχὰς : τοῦ Jean Le

1. Ὁ παροξύτονος στίχος μόνον στὸν τροχαϊκὸ στίχο δίνει μιὰ πλέρια μορφή τοῦ μέτρου. Γιατί, ἀφοῦ ὁ τόνος βρίσκεται στὴν προτελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου, ἔχουμε καὶ τὴν ἄρση καὶ τὴ θέση τοῦ τελευταίου τροχαίου.

Στὸν ἰαμβικὸ καὶ στὸν ἀναπαιστικὸ παροξύτονο τὸ μέτρο βρίσκεται νάναι κολοβὰ, ἐπειδὴ ὁ τόνος πέφτει στὴν προτελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου, καὶ ἔτσι ἡ τελευταία συλλαβὴ ἀναγκαστικὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ ἐνὸς ἰάμβου ἢ ἐνὸς ἀνάπαιστου κολοβοῦ.

Maire de Belges ποιητή του 16^{ου} αιώνα, που είναι πιο πολύ άσπείρα παρά πιθανή, και του Deimier που την υποστήριξε και στο 19ο αιώνα ο Raynonard. Σύμφωνα με τη γνώμη του Deimier οι Τρουβέροι είχαν πάρει τη ρίμα από τους Προβηγκιανούς, κι οι Προβηγκινοί πάλι από τους Άραβες. Στην Άραβική ποίηση τη βρίσκουμε για πρώτη φορά στα τέλη του 5ου αιώνα. Ο Guyau ισχυρίζεται, πως η ρίμα εφευρέθηκε για να δείχνει πιο έντονα τον τελευταίο χρόνο του στίχου και για να διακρίνεται έτσι πιο καθαρά ο ένας στίχος από τον άλλο. Ισχυρίζεται ακόμη, πως από τη λέξη «ρυθμός» γενήθηκε η λέξη «ρίμα» και μās παραπέμπει στον Joachim du Bellay, που στο 16ο αιώνα έγραφε «la rymme».

Από την Προβηγκία πέρασε η ρίμα στην Ίταλία και από την Ίταλία στην Ελλάδα.

Οι Βυζαντινοί ως τα μέσα του 15ου αιώνα άγνοούν ή κάνουν πως άγνοούν τη ρίμα. Γι' αυτούς είναι, φαίνεται, ένα στολίδι βάρβαρο και περιτό για το στίχο. Κι οι μεταφράσεις και μιμήσεις των τραγουδιών της Δύσης, ιδιαίτερα του κύκλου της Στρογγυλής Τράπεζας είναι στιχουργημένες δίχως ρίμα. Ένώ στη Δύση ο Chrestien de Troyes από το 12ο αιώνα έδινε στίχους ομοιοκατάλητους, και πριν απ' αυτόν η Cantilene de St Eulalie είναι φτιασμένη με συνηχήσεις. Τα πρωτότυπα βυζαντινά έργα, όπως του Πτωχο-πρόδρομου, του Σπανέα, του Μιχαήλ Γλυκά, είναι γραμμένα δίχως ρίμες.

Το 15ο και 16ο αιώνα, προπάντων με τη βενετσιάνικη κατοχή, ή Ίταλική επίδραση φέρνει οριστικά τη ρίμα στην Ελλάδα, κι οι στιχουργοί καταγίνονται να δώσουν την καινούργια μορφή στα παλιά κείμενα. Η Ίστορία της Σουσάνας ήταν με βεβαιότητα γραμμένη το 14ο αιώνα κι ο Μάρκος Δεφανάρας μās την ξανακαινούργιωσε στα μέσα του 16ου με ρίμες και συνήχηση. Το ίδιο γίνηκε και με πολλά τραγούδια του κύκλου του Διγενή Ακρίτα, με την Ίστορία του Βελισάριου του Γεωργιλά, με το ρωμάντσο του Ημπερίου και της Μαργαρώνας, όπου βρίσκουμε τους στίχους 9 και 10

Τόν είχα δει και μ'αύτην απλά διαγεγραμμένον
Βούλομαι να τον βάλω 'γώ εις το ριμαρισμένον

και με την Ίστορία του Αλεξάνδρου (έκδ. Ζάκυνθος 1529). Το πρώτο έργο που σώζεται σε στίχους ριμαρισμένους είναι ένα ποίημα του Γεωργίου Αιμιούτση γραμμένο μεταξύ 1461 και 1475 σε στίχους τροχαϊκούς. Είκοσι χρόνια αργότερα ξαναβρίσκουμε τη ρίμα στην Πανώλη της Ρόδου, στο ρωμάντσο του Βελισάριου, και στην καταστροφή της Κρήτης του Σκλάβου γραμμένη έπειτα από το 1508.

Οι ρίμες μπαίνουν πολύ απλά στη βυζαντινή και κρητική ποίηση. Κάθε στίχος ομοιοκαταληγτεί με τον άμέσως ακόλουθο. Τα παιγνίδια της σύχρονης τους εποχής στη Δύση της σχολής των rhétoriciens π.χ. δε βρίσκουν καμιά απήχηση στην Ελλάδα. Από τα ποιήματα με ορισμένη μορφή (ballades, rondeaux) μόνο το σονέτο βρίσκει οπαδούς στην Ελλάδα.

Όπως ο ρυθμικός τόνος το ίδιο πολύ συχνά και η ρίμα έχει την ίδια όλη επίδραση στις λέξεις. Τις φτιάνει τις λέξεις όπως της συμφέρει και κάνει άνω κάτω τη γραμματική:

Πολλοὶ παρέκει μαχταὶ ἰδρώνουν εἰς γεφύρας
Κατασκευὴν, ἂν καὶ σκληρὰ τοὺς βασανίζει πείνη
Ἐπίτηδες δ' ἀκάμαντον τὸ πῦρ παρέκει σβύνει
Τὸν κάταγον τῆς σφύρας

(Ζαλοκώστας)

... Ἔνας μου συναδελφός
Ὅπου ἔχει κάποιον λόγον νὰ συχαινεται τὸ φῶς

(Σοῦτσος)

Μιλῆσαμε παραπάνω γιὰ τὴ συνήχηση, χωρὶς νὰ δώσουμε τὸν ὄρισμό τῆς. Ἡ συνήχηση, ἢ *assonance* τῶν Γάλλων, εἶναι ἡ πρώτη μορφή τῆς ρίμας, ὅπου μόνο τὰ φωνήεντα τῆς τελευταίας λέξης τοῦ στίχου εἶναι ὅμοια μὲ τὰ φωνήεντα τῆς τελευταίας λέξης τοῦ ἐπόμενου. Συνηχήσεις βρίσκουμε ἄφθονες στὴ λαϊκὴ ποίηση, στοὺς στιχουργοὺς τῆς τελευταίας βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ στὰ κρητικὰ τραγούδια :

Ἀγῶρου γάμος γίνεται
Κόρη ξανθιά παντρεύεται

(Δημοτικὸ)

Νὰ βγεί στ' ἀγνάντιο νὰ τὴ δῶ
Δὲν εἶμαι ὄφιος νὰ τὴν πιῶ

(Δημοτικὸ)

Πῶς τοῦ Ἄμηνά ἡ μάνα
Τάμηνά ἔστειλεν κατάρα

(Διήγησις Λιγενῆ, Πετρούση)

Κι ἡ φορεσιά πού φόρειεν ἦτον ἄσπρη
Κι ἔλαμπε σὰν τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄσπρη

(Ἡ ὁμορφὴ βοσκοπούλα)

Συνηχήσεις βρίσκουμε καὶ στοὺς σύγχρονους καὶ μάλιστα στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἐλεύτερου στίχου.

Τομή. Χασμωδία. Συνίζησις. Καβαλίκεμα. Ὁ πολυσύλλαβος στίχος πού δὲ μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ μὲ μιὰ πνοὴ ἔχει τομὴ. Ἡ τομὴ δὲν ἔχει πάντα μιὰν ὀρισμένη θέση στὸ στίχο. Μιὰ δευτέρη τομὴ, πού χωρίζει τὸ πρῶτο ἡμιστίχιο σὲ δυὸ μικρότερα κομμάτια βρίσκεται συχνὰ στὸ δεκαπεντασύλλαβο καὶ στὴ δημοτικὴ ποίηση καὶ στὰ ἔργα τῶν σοφῶν στιχουργῶν. Ἀυτὴ ἡ δευτέρη τομὴ ἔχει πάντα σκοπὸ νὰ προξενεῖ μιὰν ἐντύπωση ἀνάλογη μὲ τὸ συναίσθημα πού θέλει νὰ μεταδώσει ὁ ποιητής :

Λαλεῖ πουλι, | παίρνει σπειρὶ, || κι ἡ μάνα τὸ ζηλέβει

(Σολωμός)

Μὰ μιὰ Λαμπρή, | μιὰ Κυριακή, || μιὰ πίστημην ἡμέρα

(Δημοτικὸ)

Χασμωδία γίνεται στὴ συνάντησις δυὸ φωνηέντων, πού ἀποτελοῦν δυὸ χωριστὲς συλλαβές.

Συνίζησις γίνεται ὅταν δυὸ ἢ τρία φωνήεντα προφέρνονται μαζὶ σὰ μιὰ συλλαβή.

1. Ὁ Σολωμὸς ἔπειτα ἀπὸ τὴ δημοσίευσιν τοῦ Ὕμνου «Εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» μᾶς λέει : «Τὸ τιμὴ εἶναι ὁμοιοκατάληκτο μὲ τὸ πολλοί, τὸ κακὸς μὲ τὸ τυφλός, τὸ ἔχθες μὲ τὸ πολλαῖς».

Χασμωδία μπορεί νὰ ὑπάρξει εἴτε μεταξὺ τοῦ τελευταίου φωνήεντος μιᾶς λέξης καὶ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς ἐπόμενης, εἴτε στὴ μέση τῆς λέξης :

Τὸ φοβερό, τὸ ὑστερνὸ τῶν ἀνδρειωμένων βράδου

(Ζαλοκόστας)

Λάβε ὅποι—αν θελήσης

(Π. Σοῦτος)

Στὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ οἱ στιχουργοὶ δὲ δίνουν καμιὰ προσοχὴ στὶς χασμωδίες καὶ στὶς συνιζήσεις. Μεταχειρίζονται χασμωδίες καὶ συνιζήσεις ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη ποὺ παρουσιάζει ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν. Τὸ **αι** τοῦ **καὶ** πότε ἐνώνεται μὲ τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τῆς ἐπόμενης λέξης καὶ πότε προφέρεται χωριστά :

Καὶ ἄν ποιήσης τίποτε καὶ ἂν μᾶς παρηγορήσης

(Σπανέας)

τὸ **ια** τοῦ **διὰ** ἀποτελεῖ πότε μιὰ συλλαβὴ καὶ πότε δύο :

Οὐ ψέγει φρόνιμος ποτὲ τινὰ δι—ἄ πτωχεῖαν

Οὐδὲ τὸν πλούσιον ἐπαινεῖ διὰ πλησμονὴν χρημάτων.

(Σπανέας)

Καὶ γενικὰ τὰ βυζαντινὰ ἔργα εἶναι γεμάτα τέτιες ἀτέλειες :

Νὰ δηγηθῶ ἀφήγησιν αὐτοῦ τοῦ Ἡμερείου

(Ἡμερείος καὶ Μαργαρώνα)

* Ἄρμα ἀνδρὸς ἐφόρεσεν, ἀποτολμῆς ζωνάριν

(Βέλθανδρος καὶ Χουσάντζα)

Στὴν Κρητικὴ ἐποχὴ οἱ χασμωδίες γίνονται ὄλο καὶ πιὸ σπάνιες. Βρίσκουμε ὅμως ἀρκετὲς ἀκόμη στὴ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ποὺ γράφτηκε πιθανότατα στὰ 1535.

* Ω Ἀβραάμ, ὦ Ἀβραάμ, τί εἶναι τὰ διηγάσαι

(στ 95)

* Ω θεὲ καὶ δὲν εἰμπορεῖ εἰς δοῦλος νὰ τὰ μάθει

(στ. 619)

* Ὅσο προχωροῦμε τόσο κι οἱ χασμωδίες γίνονται πιὸ σπάνιες. Στὸν Ἑρωτόκριτο (τέλη 16ου αἰῶνα) στὴν Ὀμορφὴ βοσκοπούλα (17 αἰῶνας) στὴν Ἐρωφίλη (17ος) οἱ συνιζήσεις εἶναι ἄφθονες κι οἱ συνηχήσεις ἐλάχιστες. Ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδραση ἀπλώνεται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, μόνον οἱ ποιητὲς τῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Πόλης ἐξακολουθοῦν νὰ περιφρονοῦν τοὺς βασικοὺς αὐτοὺς φωνητικοὺς κανόνες, σὲ σημεῖο νὰ χωρίζουν καὶ τὶς δίφθογγες ἀκόμη, ὅταν τοὺς χρειάζεται μιὰ συλλαβὴ στὸ στίχο :

Μὲ τὴν ποδι—ἄν της μεστὴν φουσεκίνην

(Ζαλοκόστας)

* Λάβε ὅποι—αν θελήσης

(Π. Σοῦτος.)

* Ὁ Σολωμὸς βγαλμένος ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ σχολὴ εἶναι ὁ πρῶτος θιασώτης τῆς συνιζήσεως καὶ τὴν ἐπιζητεῖ πάντα, μὲ τὴν πεποιθήση, πὼς αὐτὴ δίνει πλέρια τὴν ἁρμονία στὸ στίχο :

«..... Τὸ φωνῆεν, γράφει, μὲ τὸ ὁποῖον τελειώνει ἡ λέξις, χάνεται εἰς τὸ φωνῆεν, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ἀκόλουθη ἀρχινᾷ..... Τὸ ια (βία) τὸ ἐεἰ (ρῆει) τὸ αἶ (Μάη) καὶ τὰ ἐξῆς, ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου δὲν κάνουν παρὰ μίαν συλλαβὴν.....» Στὰ τελευταία του ἔργα ἐπηηρεασμένος ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ποίηση ἀποφεύγει τὴ συνίζηση καὶ ζητᾷ νὰ δένει πάντα μὲ σύμφωνα κάθε φωνῆεν, ἐξακολουθεῖ ὅμως ν' ἀποφεύγει συστηματικὰ τὶς χασμωδίες.

Ὁ Παλαμᾶς (Γράμματα Γόμος Α' Μειτρικὰ) ὑποστηρίζει τὴ συνίζηση, θεωρώντας τὴν νόμο ρυθμικὸ καὶ γλωσσολογικὸ, κύριον στοιχεῖον τοῦ στίχου, καὶ πηγὴν ἁρμονίας.

Ἀπὸ τοὺς σύγχρονους ὁ Γρουπάρης δὲ διστάζει νὰ γεμίσει τοὺς στίχους μὲ χασμωδίες καὶ ἀποφεύγει συχνὰ τὶς συνιζήσεις. Αὐτὸ ἔκανε τὸν Ἄλκη Θρύλο νὰ πιστέψει καὶ νὰ ὑποστηρίξει, πὼς ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀπὸ περιφρόνηση στὸ νόμον τὸ ἔκανε ὁ ποιητής. Ὁ Γρουπάρης, κατ' ἐξοχὴν Parnassien, δὲ μπορούσε παρὰ νὰκολουθήσει τὸ νομοθέτη τῆς σχολῆς του, τὸν Th. de Banville, πού τὴ χασμωδία δὲ τὴ θεωρεῖ σφάλμα μέσα στὸ στίχο.

Ὁ Πολυλᾶς στὴ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας ἀποφεύγει τὴ συνίζηση, ἅμα ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ φωνήεντα εἶναι τονισμένα. Οἱ νεότεροι ἐπιτρέπουν σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὴ χασμωδία, μόνο ἅμα εἶναι τὸ δεύτερον τονισμένο. Σ' αὐτὰ μόνος ὁδηγὸς εἶναι τ' αὐτὶ κι ἡ γλώσσα.

Τὸ καβαλίκημα, αὐτὸ πὸν ὀνομαζοῦν οἱ Γάλλοι enjambement, γίνεται κάθε πὸν ἢ ἔννοια κι ἢ συντακτικὴ συνοχὴ τοῦ στίχου δὲν τελειώνει στὸ στίχο τὸν ἴδιον, παρὰ ἐξακολουθεῖ στὴν ἀρχὴ ἢ καὶ σ' ὅλον τὸν ἐπόμενον στίχο.

Στὴ βυζαντινὴ ποίηση καὶ στὰ δημοτικὰ τραγούδια δὲ βρίσκουμε τέτια παραδείγματα. Ἐνα μόνον ὑπάρχει στὴ συλλογὴ τοῦ Fauriel [II σελ. 58].

Θεὲ μ' ἐκεῖ τοὺς προεστοὺς, ἐκεῖ τοὺς δεσποτᾶδες
Νὰ εὔρω, στὸ κεφάλι τοὺς νὰ πάρουν τοὺς ραϊᾶδες

(Ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς)

μὰ μερικὲς λέξεις καθαρεβουσιάνικες μέσα στὸ ποίημα : «καὶ πάγουν μὲ τοὺς κλέφτες..., πλὴν ἀφ' οὐ» μᾶς κάνουν νὰ πιστέψουμε πὼς δὲν εἶναι πρωτότυπον δημοτικὸ, παρὰ παράφραση ἄλλου στιχουργημένου ἀπὸ κάποιον γραμματισμένο τῆς ἐποχῆς. Οἱ λαϊκοὶ στιχουργοὶ φτιάνουν τὸ στίχο μὲ τρόπο πὸν νὰ δίνει μόνος του μιὰ πρόταση, καὶ πολλὰς φορὰς ἢ ἔννοια τοῦ πρώτου ἡμιστίχιου ξανίρχεται λίγο παραλαγμένη στὸ δεύτερον ἡμιστίχιο, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ στὴν ἀνάγκη ὁ ποιητὴς νὰ μεταφέρει τὸ τέλος τῆς ἔννοιας τοῦ δευτέρου ἡμιστίχιου στὸν ἐπόμενον στίχο :

Ὅσοι Ρωμιοὶ κι ἂν τ' ἄκουσαν, κι ὅσοι τ' ἀφογκραστήσαν
Ὅλοι στὰ μαύρα μπήκανε, τὰ μελανὰ φορέσαν

(Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη)

Ἄποψε εἶδα στὸν ὕπνον μου, στὸν ὕπνον πὸν κοιμούμουν

(Οἱ δύο ἀετοὶ)

Κι ὁ Πλιάσκας ὁ κακόμοιρος, ὁ κακομοιριασμένος

(Τοῦ Πλιάσκα)

Με την επίδραση τῆς Δύσης μῆκε τὸ καβαλίκεμα στὴν ἑλληνικὴ ποίηση.
Τὸ βρίσκουμε στὸν Ἑρωτόκριτο :

Γιατ' ἄλλοι εἰς τὴ χώρα μας δὲν εἶναι σὰν ἐσένα
στὴν ἀντρεϊάν, καὶ μολογᾷς καὶ δείχνεις τὰ χωσμένα

(Ἑρωτ. Β. 27—28)

στοὺς καθαρεβουσιάνους :

Ἄπο κρότον ὀργάνων βοῖζει
Τῆς Γραβιάς τὸ βουνὸ ἀντικρὺ,
Λάμπουν ὄπλα χρυσᾶ, καὶ λερὴ
Φουσιανέλα μαυρίζει

(Ζαλοκώστας)

στοὺς σύγχρονους :

Ἦ! πῶς σφιγγόμαστε σὰν τοῖχος
χτισμένος ἀπὸ θέληση, καρδιά καὶ γνώση

(Δ. Τανάλια. Τὸ φῶς πὺ καίει)

στὰ σονέτα τοῦ Μαβίλη, ὅπου τὸ ἓνα ἀκολουθεῖ τὸ ἄλλο :

Πέτα, Ἀγάπη, στὰ οὐράνια καὶ χαιρέτα
τὴ μάνα μου, καὶ δεῖχ' τῆς τὰ φτωχὰ μου
τοῦτα τραγούδια, κι ἔπειτα ἐδῶ χάμου
βλογημένα ἀπ' αὐτὴν ξανάφερε τα.

Καὶ τὸ καβαλίκεμα πρέπει ν' ἀκολουθεῖ μερικοὺς ὁρισμένους κανόνες, γιατί ἀλλιῶς κιντυνέβει ὁ ρυθμὸς κι ἡ ἀρμονία τοῦ στίχου. Οἱ δυὸ λέξεις δηλαδὴ, ἢ μιὰ πὺ τελειώνει τὸν ἓνα στίχο, κι ἡ ἄλλη πὺ ἀρχίζει τὸν ἐπόμενο, δὲν πρέπει νὰ εἶναι λέξεις ἀσήμαντες, γιατί ἡ ρυθμικὴ ἐντύπωση εἶναι τότε κακὴ καὶ καταστρέφεται ὁλότελα ἡ ἀρμονία τῆς στροφῆς:

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου αὐτὸν
ἐρωτᾶ πὺ πηγαίνει

(Ζαλοκώστας, Τὸ χάνι τῆς Γραβιάς)

Τὴν ἴδια κακὴ ἐντύπωση δίνουν καὶ οἱ ἐπόμενοι στίχοι τοῦ ἴδιου ποιητῆ, ὅπου τὸ ἐπίθετο βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ πὺ προσδιορίζει:

Ἦ χαιρε, χαιρε, μία πανταχοῦ πληρώνει τὸν αἰθέρα
Φωνὴ ἐλευθερίας

(Ζαλοκώστας, Ἡ 25η Μαρτίου)

Στὸ Dante, στὸν Ariosto καὶ στοὺς ἀρχαίους βρίσκουμε τὸ καβαλίκεμα τῆς λέξης. Ἡ λέξη δηλαδὴ κόβεται στὸ τέλος τοῦ στίχου καὶ τελειώνει τὸν ἐπόμενο :

Così quelli caroli differente-
mente danzando

Dante)

πέφνεν ἐοῖ σὺν ἀλλαλο-
φονίῃ γένος ἀρχίων

(Πίνδαρος Ὀλυμπ.)

Στοὺς νεότερους τὸ καβαλίκεμα τῆς λέξης τὸ βρίσκουμε πρώτη φορὰ στὸ Σολωμό :

Τόσα πέφτουνε τὰ θερι-
σμένα ἀστάχια εἰς τοὺς ἀγρούς
, (Σολωμὸς, "Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν)

Κι ἐγὼ θέλει παρα-
καλέσω τὴ φύση
(Σολωμὸς, Τὰ δύο ἀδελφία)

καὶ σ' ἄλλους σύγχρονους του καὶ νεότερους:

Μὲ ἓνα χτύπο συριχτὸ
Τὸ κεφάλι μὲ τὴν περι-
κεφαλαία σου σγίζει εἰς δυὸ
(Ζαλοκώστας)

Κι ἀνοίχτη στὸ τράνταγμα τῶν βράχων μιὰ χαραμα-
τιὰ καὶ τὸν Ἐρύμανθο σεισμός τὸν κουνᾶ.

(Shelley, Μαβίλη, Ἀρέθουσα).

(ἀκολουθεῖ τὸ Β'. μέρος)

ΜΙΑΤ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ 1

....Τὴν παιδικὴ αὐτὴ ἡλικία δὲν τὴ γέμιζαν ἀπλοῖκὰ δράματα παραμυθένια καὶ ρόδινα, ὅπως θὰ ἦταν φυσικὸ, παρὰ τὴν τάραξαν βρυσκόλακες στεγνοὶ καὶ τυρανικοὶ, ποὺ ζητούσαν αὐτοὶ νὰ καθοδηγήσουν σ' ἓνα δρόμο ἀντίφορο τὴ νεαρὴ ἐκείνη ζωὴ. Ἔτσι πέρασε ἡ ἡλικία αὐτὴ τῆς δροσιᾶς καὶ τοῦ μύθου, τῆς ἀπλοϊκῆς ἀθωότητος καὶ τοῦ πολεμικοῦ παιγνιδιοῦ κάτω ἀπὸ τὴν τυρανία τῆς ψέφτικης σοβαροφάνειας τῶν τύπων καὶ τῆς προγονοπληξίας. Ἡ ἐπιτήδεψη καὶ ὁ ἐκβιασμός, ὅσο κιὰν ἔλιωναν πολλὰς φορὲς μέσα στὴ δροσοπηγὴ ποὺ ἀνάβλυζε ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ, ὅμως καταφάνερα ἄφηναν τὰ σημάδια τους, καὶ μιὰ εἰκόνα κωμικὴ ἑνὸς μικρομέγαλου παιδιοῦ, φασκιωμένου μέσα σὲ μακριὰ πανταλόνια, εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Κακὰ ἐπιδρώντας ὅλ' αὐτὰ ἔφερναν σάστισμα στὸ φυσιολογικὸ ξετύλιγμα, καὶ κοινωνικὰ ἢ πολιτικὰ ἀνέκδοτα, μὰ προπάντων ὁ γραφτὸς λόγος, μαρτυροῦν γιὰ πάντα γιὰ τὸ χάος, ὅπου εἶχε περιπέσει τότε ἡ νεοελληνικὴ ψυχὴ.

Μονάχα ἡ λαϊκὴ μούσα, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, ἡ καθαρὴ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας ἀνάδινε ἀκόμη τὸ ἄρωμα κάποιας πραγματικότητος. Ὅμως κι ἐκείνων ἡ ἐποχὴ εἶχε πιά περάσει καὶ ὁ νέος κόσμος, ποὺ ἔπρεπε νὰ σχηματιστεῖ, ἀπαιτοῦσε καὶ τὴν ἀνάλογη ἔντεχνη ποίηση καὶ τὸν ἀντιπροσωπεφτικὸ ποιητὴ της.

Τότε σὲ τέτια στιγμὴ φανερώθηκαν τὰ πρῶτα σφαδάσματα τῆς νέας ἡλικίας, ποὺ κατ' ἀνάγκη θὰ ἀκολουθοῦσε στὴν παιδικὴ. Ἡ ἡλικία αὐτὴ θὰ ἐρχό-

1. Στὴ δεξίωση, ποὺ ὀργάνωσαν οἱ δασκάλοι τῆς Θεσσαλονίκης, προσφώνησε τὸν ποιητὴ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου κ. Μίλτος Κουντουράς. Ἀπὸ τὴν προσφώνηση αὐτὴ δημοσιέβουμε μόνον τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπου ὁ κ. Κουντουράς χαρακτηρίζει τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ σὰ φανέρωμα τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ νεότερου ἑλληνισμοῦ.

ταν όπωσδήποτε και ίσως μονάχα την άπότομη και γρήγορη εμφάνιση και τό ώρίμασμα της καθόρισε τό τυρανικό πνίξιμο τής προηγούμενης. Στόν πεζολόγο με τό Βερναρδάκη και τό Ροΐδη στην άρχή, και ύστερα με τό τολμηρά γυμνό και σαρκαστικό «Ταξίδι» τοϋ Ψυχάρη, άκούονται οί πρώτοι άσυγκράτητοι και όργισμένοι τυναγμοί και τά πρώτα θυμωμένα ξεφωνίσματα τοϋ έφηβου πού ξυπνοϋσε. Τό θέμα κι ή άφορμή ήταν γνωστό πολύ πρωτύτερα, όμως τώρα μονάχα άποχτοϋσε την πραγματική σημασία του, γιατί τώρα ίσως μονάχα φανερώθηκε στην πραγματική στιγμή του.

Ήταν τό γλωσσικό ζήτημα. Εΐχαν μιλήσει κι άλλες έποχές για τό ζήτημα αυτό, από τό Σοφιανό ίσαμε τό Βηλαρά και τό Σολωμό. Όμως ποτέ δέ δόθηκε σ' αυτό ή σημασία πού τοϋ δινόταν τώρα, γιατί τώρα μονάχα μιλοϋσε με τέτια φωνή μιá ψυχή ώριμη και έσωτερικά έπαναστατημένη. Τό ζήτημα ήταν φαινομενικά μονάχα γλωσσικό. Η οϋσία του ήταν πολύ βαθύτερη, γι' αυτό και τάραξε συθέμελα την έλληνική ζωή, έγινε τόσο άκουστό και δημιουργησε τέτιο θόρυβο. Τώρα μιλοϋσε μιá νέα έποχή, μιá νέα φωνή άνδρικότερη, μιá νέα ζωή γεμάτη περίσιους χυμούς, τώρα μιλοϋσε ή έφηβική ήλικία τής νέας Ελλάδας. Τό γλωσσικό ζήτημα ήταν άφορμή μονάχα για την κραυγή της, όπως άφορμές συγκεκριμένες και συνέπειες μονάχα ήταν τό χτύπημα τής προγονοπληξίας και τό χτύπημα τών χίλιων παλιών ειδώλων, πού άρχιζε από τις λέξεις και τους τύπους κι έφθανε ως στις άξίες τις πνευματικές, τις καλλιτεχνικές, τις ήθικές. Ήταν ή ψυχή τής έποχής τέτια, πού, έπαναστατημένη και μ' ένα νέο τρόπο ρομαντικό, θά χτυποϋσε έξίσου και κάθε άλλη όποιαδήποτε παλιά άξία ισχυρή, όσοδήποτε κιάν δικαιολογοϋσε μέσα στόν παλιό κόσμο τή θέση της. Ήταν ή ψυχή τής Ελλάδας πού ξυπνοϋσε και περνοϋσε από τή μιá ήλικία στην άλλη, από την παιδική ήλικία τής άτημελησίας και τής ύποταγής στην τρομερή, άνυπότακτη, άσυγκράτητη, όργισμένη και άρνητική, μá και πανέμορφη και δημιουργική έφηβική ήλικία. Την έποχή άκριβώς εκείνη φανερώθηκε ό ποιητής. Ο Παλαμάς.

Μιλοϋν πολλοί για τις χίλιες άποψεις τοϋ έργου τοϋ Παλαμά και προσπαθοϋν να τό χαρακτηρίσουν παίρνοντας πότε τοϋτο και πότε κείνο τό γνώρισμα και φανέρωμα του. Άλλοι μιλοϋν για την πατρίδα τοϋ Παλαμά, άλλοι για την κοινωνιολογική σημασία του, άλλοι για τή λυρική σκέψη πού ξετυλίγει και τή φιλοσοφική του διάθεση, άλλοι για τό αΐστημα και για τή μορφή. Άλλοι μιλοϋν για την ένότητα ή τις αντιφάσεις του, για την ποιητική μακρηγορία ή τό διανοητισμό του, και άλλοι γι' άλλα, προσπαθώντας έτσι να βροϋν την άξία του και να τοποθετήσουν τό πολυποίκιλο και τεράστιο αυτό έργο. Έχουν ίσως δίκιο όλοι αυτοί, και είναι αλήθεια, πώς θά μπορούσε βιβλία δλάκερα να γράψει κανείς αναλύοντας ένα ένα τά σημάδια αυτά τοϋ Παλαμικού έργου. Όμως μ' αυτόν μονάχα τόν τρόπο μιλώντας κανείς άδικεί καταφάνερα τό έργο τοϋτο, γιατί τοϋ δείχνει μιá μονάχα πλευρά και τοϋ καταστρέφει την ένιαία ψυχή και τή σφιχτή όμοιογένεια τής όλης μορφής του. Μελετώντας κανείς με προσοχή τόν Παλαμά ίσως να βρεΐ και άσυνέπειες και άκαθόριστα ή σκοτεινά σημεία, πού δέ μπορούν να δικαιολογηθοϋν και να τοποθετηθοϋν σε μιá μονάχα όρισμένη ή στενή άποψη. Και μένουν έτσι κενά χάσματα ή περισέβουν γραμμές, πράμα πού μπορεί να κατηγορήσει άμορφία ή κακή σύνθεση. Τίποτε άπ' αυτά! Τό

ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἔχει μιὰ γραμμὴ ὁμοιόγενη καὶ συνακόλουθη, ἔχει ἐνότητα, ἔχει ὀρισμένη μορφή, ὀρισμένη ἀρχὴ καὶ ὀρισμένη κατεύθυνση. Χίλια ὅμως λόγια δὲ θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρίσουν τὸ πολυποίκιλο αὐτὸ ἔργο, ὅσο μιὰ μικρὴ καὶ χαρούμενη μονάχα λεξούλα : Νιάτα !

Νιάτα. Κάθε ἀληθινὸς ποιητὴς ἔχει μέσα του κάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ. Ὅμως ὑπάρχουν παιδιὰ καὶ παιδιὰ στὴ ζωὴ, καὶ εἶναι ἄλλα πού σοῦ θυμίζουν τὰ νιάτα, καὶ ἄλλα πού σοῦ θυμίζουν τὰ γερατιὰ. Ἔτσι, ἐνῶ μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐνὸς σωστοῦ ποιητῆ μιλάει ἡ ἀγνότητα, ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ φαντασία ἐνὸς μικροῦ παιδιοῦ, μπορεῖ πέρ' ἀπ' αὐτὸ νὰ εἶναι συνάμα σ' ὅλο τὸ ἔργο του ἕξ ἀρχῆς παιδί δροσερὸ ἢ γεναῖος ἔφηβος, ἄντρας μεστωμένος ἢ γέρος πού μυρίζει λιβάνι καὶ γερατιὰ. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ αἰώνιος ἔφηβος καὶ ὁ νέος ὁ παντοτινός. Πίσω ἀπ' ὅλο τὸ ἔργο του, πίσω ἀπὸ κάθε λέξη, κάθε στίχο, κάθε στροφή, μέσα ἀπὸ κάθε πόνου, πίκρα ἢ ρεμβασμὸ, χτυπάει μιὰ καρδούλα δεκάξι καὶ εἴκοσι χρονῶν.

Ἔφηβος, νέος ! Ἡ δεύτερη γέννηση τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ξαναγένημα, ἡ ἡλικία τόσο τῶν σωματικῶν ὅσο καὶ τῶν ψυχικῶν μεταβολῶν κάθε ἀνθρώπου. Ἡ ἡλικία τοῦ μυστήριου καὶ τῆς ἀπομόνωσης, τῆς δυνατῆς ἀρνησης καὶ τῶν μεγάλων ὀραμάτων. Ἡ ἡλικία τῆς ἀπαρέσκειας καὶ τῆς περιφρόνησης, τοῦ συντριμματος τῶν παλιῶν ἀξιών καὶ τοῦ στυλώματος τῶν νέων, τοῦ ἀσυγκράτητου πόνου καὶ τῶν τολμηρῶν χειρονομιῶν. Ἡ ἡλικία τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς μεγάλης χαρᾶς, τῆς μεγαλόπνοης σύλληψης καὶ τῆς ἀκαταπόνητης ἐνέργειας, ἡ ἡλικία τῆς λεπτειᾶς, τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς δημιουργίας ! Ἡ Ἑλλάδα τῶν τελευταίων σαράντα ἐτῶν, ἡ ἱστορία τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου !

Δὲ χρειάζεται πολὺ νὰ βυθιστεῖ κανεὶς γιὰ νὰ ἰδεῖ τὴν ψυχικὴ συγγένεια τῶν τριῶν αὐτῶν παραγόντων : Νεανικὴ ἡλικία, νεοελληνικὸς εἰκοστὸς αἰώνας καὶ ἔργο Παλαμικό. Τὸ ἓνα εἶναι ἐρμηνεία τοῦ ἄλλου, τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου συνέπεια, τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου ἀντικατοπτρισμός. Τὸ ἓνα τὸ τριαντάφυλλο καὶ τ' ἄλλο ἡ μурουδιά του. Ἀπὸ τὴ λέξη καὶ τὸ στίχο καὶ τὸ νοῦ καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ Παλαμᾶ δὲν εἶναι τίποτα πού νὰ δείχνει παράταιρο φανέρωμα ἢ παράκαιρο ἔρχομὸ, ὅπως συμβαίνει συχνὰ μὲ τὸ Σολωμικὸ ἔργο, ἢ μὲ τὴν πρώτη μας ποίηση. Ὁ Σολωμὸς δὲν ξεπήδησε ἀυθόρμητα ἀπὸ μιὰ ἑλληνικὴ ἀνάγκη. Ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ πάλι ποίηση αὐτοκαταδικάστηκε σὲ ἄγονο μαρασμὸ.

Ὁ Παλαμᾶς ὅμως εἶναι ὁ πρῶτος Ἕλληνας ποιητὴς, πού γενιέται στὸν καιρὸ του ἀπὸ ἓνα ὄριμασμα καὶ μιὰ ἀνάγκη φυσιολογικὴ τῆς νεοελληνικῆς διαδρομῆς, αὐξάνεται ὁμόλογα καὶ φυσικά, ἀπλώνει ρίζες παντοτινὲς καὶ χύνει δυνατὴ μурουδιά ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ρούφηξε τὶς ἱμάδες γιὰ νὰ γιγαντωθεῖ. Εἶναι λουλούδι τοῦ καιροῦ καὶ τῆς γῆς του. Εἶναι ὁ πρῶτος σπινθήρας, πού τινάζεται ἀπὸ μιὰ μεστὴ ρέματα ἀτμόσφαιρα, καὶ κατακαίει ὅπου πέσει καὶ πλημυράει μὲ λάμψη τυφλωτικὴ ἀνθρώπους καὶ γῆ. Εἶναι ὁ πρῶτος ἀληθινός, γι' αὐτὸ καὶ ὁ πρῶτος μεγάλος.

Εἶναι ὁ ποιητὴς τῶν νιάτων καὶ ὅταν νοσταλγεῖ τὰ παλιὰ, καὶ ὅταν ὑμνεῖ τοὺς πατέρες, καὶ ὅταν στυλώνει βομούς. Γιατὶ τότε καὶ οἱ ἀγάπες του οἱ παλιὲς ἔχουν νέα μορφή, καὶ οἱ ἀξίες ἔχουν πολὺ λίγη σχέση μὲ τὶς γνωστὲς, συνειδησιμὲνες καὶ τρέχουσες ἀξίες. Ἡ πατρίδα του εἶναι κάποια ἄλλη πατρίδα, ὅπως τὴν εἶδε αὐτονοῦ μονάχα ἡ ψυχὴ, οἱ Θεοὶ εἶναι νέοι Θεοί, ἡ τέχνη νέα τέχνη, καὶ ἡ ἀρχαιότητα δὲν εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ἀρχαιότητα τῶν πολλῶν ! Γιατὶ ὁ Παλαμᾶς δὲν εἶναι ὁ.

ἄγονος νοσταλγὸς τοῦ χτέος, ὅπως μᾶς τὸ παράδωσε ὁ στενὸς δάσκαλος κι οὔτε κἀν ἡ ψυχρὴ ἱστορία. Παρὰ κάποιου καινούργου χτέος, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία ρόδινη εἰκόνα ἐνδὸς μεγάλου μέλλοντος.

Μίλησαν γιὰ τὴν περιπλάνηση τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου καὶ γιὰ ξενικὲς ἐπιφορὲς, σὰν νὰ μιλοῦσαν γιὰ ἐλατώματα του. Θὰ ἦταν τὸ ἴδιο σὰ νὰ λέγαμε λόγια κακὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, ὅταν ὁρμᾷ πρὸς τοὺς πλατεῖς ὀρίζοντες, ἢ σὰ νὰ κατηγοροῦσαμε τὰ νιάτα γιὰ τὴ δροσάτη πλαστικότητα τους. Ὅμοια σκέψη ὀδήγησε μερικοὺς νὰ βγάλουν κακὰ συμπεράσματα γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, χωρὶς νὰ βλέπουν, πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν ἀντίφαση τῆς ψυχικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιητῆ καὶ δυσαρμονία του μὲ τὴν ἐποχὴ του. Γιατί τότε ἢ ἔπρεπε ὁ Παλαμᾶς νὰ ἔχει ζήσει σὲ ἄλλη κατασταλαγμένη καὶ πρὸ πολλοῦ σχηματισμένη ἐποχὴ, ὥστε ἔξω καὶ ξένος ἀπὸ μᾶς, ἢ ἡ σημερινὴ μας ἐποχὴ νὰ μὴν περνοῦσε τὴν ἡλικία αὐτὴ ποὺ περνάει σήμερα, ὁπότε πάλι ὁ Παλαμᾶς μὲ τὴν τέττα ψυχὴ του δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὁ πραγματικὰ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος της. Ἔτσι καὶ οἱ νομιζόμενες ἀπὸ μερικοὺς ἀτέλειες τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου δὲν εἶναι πραγματικὰ ἄλλο παρὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα καὶ χαρακτηριστικὰ σημάδια γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ καὶ ὁμοιόγενη ἐμφάνιση του. Χωρὶς αὐτὰ δὲ θὰ εἶχε τὴ χάρη, τὴ ζωντανάδα καὶ τὴν αἰώνια ἀλήθεια ποὺ ἀποχτάει σήμερα.

Ὁ Παλαμᾶς εἶναι καὶ θὰ μείνει μέσα στοὺς ἑλληνικοὺς αἰῶνες ἡ μεγαλόστομη καὶ ἀθάνατη φωνή, ἡ αἰώνια καὶ εὐγενικὰ ἔκφραση τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἀποχτάει τὴν τερούστια καθολικὴ καὶ παιδαγωγικὴ σημασία του. Γιατί ἔτσι γίνεται ὁ μεγαλόπνοος ἐμπυχωτῆς τῆς Νέας Ζωῆς κάθε τόπου καὶ κάθε ἐποχῆς, ποὺ ἀρχίζει ν' ἀποχτάει δικὴ της προσωπικότητα καὶ νὰ ξυπνάει πρὸς τὶς μεγάλες ἀξίες.

ΑΛΚΗ ΘΡΥΛΟΥ

Η ΒΟΥΒΗ ΠΥΘΙΑ

Γύρω ἀπὸ τὸ νόημα τῶν Δελφικῶν γιορτῶν

(Δημοσιέβουμε τὴ μελέτη τούτη τοῦ κ. Ἄλκη Θρύλου, ἂν καὶ διαφωνοῦμε οριστικὰ μαζί του σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀνάλυση καὶ στὸ χαρακτηρισμὸ ποὺ κάνει τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Τώρα ποὺ ἐξαιμιόστηκαν τὰ δημοσιογραφικὰ ἐγκώμια, εἶναι σκόπιμο νὰ συζητηθεῖ καὶ νὰ κριθεῖ σοβαρὰ καὶ ὅπως πρέπει τὸ κίνημα τοῦ κ. Σικελιανοῦ γιὰ νὰ φανεῖ, ἂν εἶναι προσοδευτικὸ ἢ ἄπλὰ εἶναι ρομαντικὸς δραματισμὸς ἄσχετος μὲ τὶς βαρύτερες ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ζωῆς.)

Μιὰ ἀμφιβολία καὶ μιὰ ἀστάθεια τυρᾶνοῦν σήμερα τὴν ἀνθρωπότητα. Μηχανικὲς καταχτήσεις καὶ ἰδιαίτερα ὁ μεγάλος πόλεμος ἔδωσαν μιὰ ὠθησὴ πολὺ σπασμωδικὴ καὶ πολὺ βιαστικὴ στὴν ἐξέλιξη. Ἔγιναν βήματα πρὸς τὰ ἔμπροσ χωρὶς νὰ ἔχει προετοιμαστεῖ τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ τὰ στηρίξει. Ἡ ζωὴ ξέφυγε. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν καθοδηγεῖ συνειδητὰ καὶ τρέχει λαχνασιασμένος γιὰ νὰ συλλάβει πάλι τὴν ἐξουσία του.

Τὸ ρωσικὸ πείραμα δὲν ξέχουμε ἂν ἔδωσε τὰ ἀποτελέσματα ποὺ περιμέναμε. Ἄν ἐγκαθίδρυσε δηλ. ὅπως τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ, περισσότερὴ δικαιοσύνη

καὶ περισσότερη εὐτυχία. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχηγοὶ του, χωρὶς βέβαια νὰ τ' ὁμολογήσουν φανερά, ἀναγκάστηκαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν μὲ τὴν πρόθεση νὰ ξαναορμήσουν, ἅμα οἱ συνθήκες θὰ εἶναι πιὸ ὄριμες καὶ πιὸ εὐνοϊκές. Πολλοὶ ὅμως δὲν τοὺς παρακολουθοῦν στὴν ἀναμονή τους. Βλέποντας τὴ σημερινὴ ἀποτυχία, νομίζουν τὸ πείραμα ὀριστικὰ χρεωκοπημένο, οὐτοπιστικόν. Διακρίνουν στὴ βάση του ἀδυναμίες ποὺ ποτὲ δὲ θὰ ὑπερνικηθοῦν.

Παράλληλα καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἱκανοποίησε τὸν ἄνθρωπο. Οἱ τόσες τῆς καταχτήσεις, ποὺ ἀναπύρωναν τὴν ἐλπίδα, δὲν ὀλοκληρώθηκαν σ' ἓνα σύνολο ἱκανὸ νὰ εἰσχωρέσει ἀποκαλυπτικὰ μέσα στὶς πηγές τοῦ Ἄγνωστο. Τίποτε δὲν ξεσκαπάστηκε ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστικὰ τῆς Αἰτίας καὶ τοῦ Σκοποῦ, ποὺ πλημυρίζουν μὲ ἀγωνία τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος, ὅσο κιὰν προχωρεῖ ὀλοένα βαθύτερα μέσα στὸ ὑποσυνείδητο του, δὲ νιώθει μὲ σαφήνεια οὔτε τὸ δικό του μυστικόν. Σηκώνει πέπλα, μὰ ἀναρίθμητα ἄλλα πέπλα τοῦ φορᾶζουν πάντα τὸ βλέμα. Κι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνυπόμονος, ποὺ τελευταία προσδοκοῦσε γρήγορη τὴν ἀπάντηση, κλονίζεται καὶ δυσπιστεῖ. Ὅμως κι ἡ παλιά του πεποίθηση, ἡ παλιά του πίστη δὲν τὸν ἱκανοποιοῦν πιά. Μάταια προσπαθεῖ νὰ τὶς ἀνανεώσει. Ἐσβυσαν γιὰτὶ ἐξαντλήθηκαν. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω σ' αὐτές. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω, καὶ ἀνεργάτιστος, ἀνικανοποίητος, προσδοκᾷ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς του ἀρχηγούς νὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν καὶ νὰ τὸν καθοδηγήσουν. Καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ δὲ δίνουν ἀκόμη τὴ συναρπαχτικὴ ἀπάντηση... Κι ἐκεῖνοι, μαζὶ μὲ τὸ πλῆθος, δὲν πρόφτασαν νὰ ἀφομοιώσουν ὅλες τὶς μεταβολές καὶ νὰ κυριαρχήσουν ἀπάνω στὴν ὁρμὴ τοῦ ρέματος. Δὲν κατόρθωσαν νὰ συλλάβουν τὸ Σήμερα, γιὰ νὰ προβάλλουν ἀπολυτρωτικὴ τὴν ἔκφραση του.

Ἄς μὴ γελιόμαστε. Ὁ ἄνθρωπος σ' ὅλη του τὴν ἐξέλιξη ὡς σήμερα δὲ γνώρισε ποτὲ καμιὰ ἄλλη οὐσιαστικὴ ἀπολύτρωση, παρὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἴσως στὸ μέλλον—τὸ ἄγνωστο κι ἀπροσδιόριστο—νὰ εἰσδύσει καταχτητικότερα μέσα στὸ Μυστικόν. Μὰ γιὰ τὴν ὥρα ἡ τεράστια του προσπάθεια τόσων αἰώνων δὲν κατόρθωσε ποτὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ὀρθώσῃ ἀντιμέτωπη στὸ ἀσύλληπτο Μυστικόν, καὶ στὴ «φυσικὴ» ζωὴ ποὺ τοῦ δόθηκε καὶ ποὺ δὲν τοῦ ἐπαρκεῖ καὶ δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ—τὴ μορφὴ καὶ τὴ διαρύθμιση ποὺ δίνει αὐτὸς κάθε ἐποχὴ στὶς διάφορες φάσεις τοῦ ἀγώνα του. Τὶς ὀλοκληρωμένες μορφές δὲν τὶς πλάθουν φυσικὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ὅμως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐργάζονται γι' αὐτές. Οἱ ἐμπνευσμένοι Δημιουργοὶ σὲ ὅλους τοὺς κλάδους (πολιτικοί, ἐπιστήμονες, καλλιτέχνες κλπ.) ἀρπάζουν τοὺς διάχυτους πόθους καὶ τὸ σκόρπιο ὑλικόν, συγκεντρώνουν ὅλα, ὅσα ζεῖ τὸ πλῆθος καὶ προετοίμασαν οἱ μικρότεροι δημιουργοί, τὰ συνθέτουν καὶ τὰ μετουσιώνουν μέσα στὴν προσωπικότητά τους, καὶ προσφέρουν τὸ ἔργο τους γιὰ ν' αὐτογνωριστοῦν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νὰ βροῦν τὴν ἀνακούφιση μέσα στὸ φανέρωμα καὶ μέσα στὴν προέχταση τοῦ ἑαυτοῦ τους. Οἱ Δημιουργοὶ ἐπιβάλλουν ἓνα ρυθμὸν μέσα στὸ ἀέναιο τρικύμισμα καὶ τοῦ δίνουν ἓνα νόημα. Ὁ ἄνθρωπος ἀτενίζει πρὸς τὸ τελειοποιημένο ὁμοίωμα τοῦ ἑαυτοῦ του κι αἰστάνεται μιὰ μεθυσμένη θεϊκὴ γαλήνη. Αἰστάνεται τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Πλάστη. Βέβαια ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲ διαρκεῖ. Οἱ μορφές, γιὰ νὰ τελειοποιήσουν, ἀναγκαστικὰ σχηματοποίησαν. Οἱ Δημιουργοὶ, ὅσο κιὰν εἶναι καθολικοὶ καὶ συνθετικοί, ἔκαναν ἐκλογὴ. Ἡ προσωπικὴ, ὑποκειμενικὴ τους πνοὴ, ποὺ ἀνέψαξε τὸ

ἔργο τους, μαζί και τὸ στένεψε. Οἱ ἄνθρωποι, ὕστερα ἀπὸ τὴ στιγμιαία ἱκανοποίηση, διαιστάνονται ὅλα ὅσα δὲ χώρεσαν μέσα στὸ ἔργο κι ἔμειναν ἀνέκφραστα. Νιώθουν και τὶς ἀδυναμίες τῶν Δημιουργῶν, πού συχνὰ δὲν τὶς ἀγνοοῦν και οἱ ἴδιοι, χωρὶς νὰ μποροῦν και νὰ τὶς ὑπερνικήσουν. Ἀκόμη και ἡ πιὸ ἄρτια, και ἡ πιὸ ἀπολυτρωτικὴ ἔκφραση δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀνάταση κι ἓνα πείραμα, κι ὄχι ἡ ἀπόλυτη μόνιμη ἀλήθεια. "Ἄν ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια, τὸ μυστικὸ θὰ εἶχε ξεσκεπαστεῖ, και οἱ ἄνθρωποι, στάσιμοι πιά, θὰ εἶχαν νικήσει.

Οἱ ἄνθρωποι τραβιούνται πάλι ἀπ' ὅ,τι ἔμεινε στὸ περιθώριο και γίνεται τὸ σημαντικότερο, κι ἀπ' ὅλες τὶς ἀνεκπλήρωτες δυνατότητες. "Ὑστερα ἀπὸ τὶς ἐποχὲς πού ἀνάδειξαν τοὺς πιὸ ἔξοχους δημιουργούς, κι ἔφτασαν σὲ μιὰ ἀνθήση και σ' ἓνα κορύφωμα, οἱ ἄνθρωποι φεύγουν πάλι πρὸς ἄλλη κατεύθυνση. Οἱ πόθοι γαλήνεψαν συγκεντρωμένοι σ' ἓνα ἰδανικό, ἀμέσως ὅμως ἀπογοητεύονται ἀνεκανοποίητοι ἀπὸ τὸ περιορισμένο τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ. Ἡ κίνηση ἐξακολουθεῖ. Οἱ πόθοι ἀναζητοῦν μιὰν ἄλλη λύση τοῦ προβλήματος.

Σήμερα οἱ πνευματικοὶ Ἀρχηγοὶ δὲν προσφέρουν καμιὰ λύση, πού, ἔστω και παροδικὰ, θὰ μπορέσει πλέρια νὰ ἐνθουσιάσει και νὰ γίνει Πίστη. Ἡ πελώρια γενικὴ ἀμφιβολία κλονίζει τὶς προσπάθειες τους, μόλις ἐμφανίζονται. Κυριαρχεῖ κι ἐπάνω σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Δὲν κατορθώνουν νὰ εἰσδύσουν ἀρκετὰ βαθιὰ μέσα της γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξουν. Δὲν ἀνακαλύπτουν τὴ διέξοδο, δὲν ἀνακαλύπτουν τὴ συνθετικὴ ἔκφραση τῆς ἐποχῆς, ὅσο κιὰν τὴν ἀναζητοῦν μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη.

Ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ἀνεξάντλητη ἀναζήτηση. Ἡ κάθε λύση δοκιμάζεται κι ἀμέσως ἀφήνεται, γιατί δὲν ἱκανοποιεῖ, και δοκιμάζεται ἄλλη. Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι τυρανικὴ. Παρ' ὅλη ὅμως τὴν τυρανικότητα της, και τὴν ἀστάθεια της και τὴν ἀδυναμία της νὰ ὀλοκληρωθεῖ, δὲν πρόπει και νὰ υποτιμῆται ἡ ἀξία της. "Ὅπως σ' ὅλες τὶς πρωτόγονες ἐποχὲς, πού ἄλλωστε ἐξαιρετικὰ τραβοῦν τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο, και σ' ὅλες τὶς μεταβατικὲς ἐποχὲς, εἶναι ἀνοιχτοὶ μπροστά της ὅλοι οἱ ὁρίζοντες. Καμιὰ δυνατότητα δὲν ἀποκλείνεται. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν κολοσιαίων ζυμώσεων. "Ἄμα οἱ Δημιουργοὶ ἐπιβάλλουν ἓνα ρυθμὸ στὴ σπασμαδικὴ σημερινὴ ταχύτητα, και δώσουν τὴν ἰλλυσιον ἐνὸς σκοποῦ και μιὰ ἀνακούφιση, τὸ στάδιο τῆς σημερινῆς ὀδυνηρῆς ἀγωνίας θὰ ἔχει ὑπερνικηθεῖ. "Ὅμως ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα προετοιμάζονται μέσα στὶς περιόδους τῆς ἀγωνίας και τῆς ἀναζήτησης. Ἐκεῖ ἔχουν τὴ ρίζα τους. "Ἄμα ἡ ἀνθρωπότητα βαδίζει πάλι πρὸς μιὰ ἀνθήση, θὰ βαδίζει πρὸς μιὰ σχηματοποίηση. Πλούσιο εἶναι τὸ Σήμερα μὲ τὶς ἀπεριόριστες του δυνατότητες, μὲ τὴν ἔλλειψη κάθε καλουπιοῦ, μὲ τὴν ἔλλειψη καθολικῆς ἀντιπροσωπεφτικῆς ἔκφρασης, πού θὰ εἶναι μαζί ἀπολύτρωση και περιορισμός. Ἡ ἔκφραση πού ἀπολυτρώνει μαζί και δεσμῆβει. Τὸ Σήμερα διψάει γιὰ τ' ἀπολυτρωτικὰ του δεσμά, κι ἀφοῦ τοῦ εἶναι τόσο ἀπαραίτητα, μοιραία θὰ τὰ βρεῖ. Δὲ σημαίνει ἂν ἀργεῖ. Οἱ Δημιουργοὶ, πλασμένοι ἀπὸ τὴ σημερινὴ ἀνάγκη, θ' ἀνταποκριθοῦν σ' αὐτὴ. Γυρῆβουν μὲ πάθος.

Ὁ κ. Σικελιανὸς κατανόησε τὴν ἀπαίτηση τῆς ἐποχῆς. Κατανόησε ποιά δημιουργικὴ προσπάθεια προσδοκοῦν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ κείνους πού αἰστάνονται μέσα τους τὴν ἱκανότητα και φιλοδοξοῦν νὰ γίνουν οἱ πνευματικοὶ Ἀρχηγοί. Αἰστάνθηκε τὴν ὑποχρέωση ν' ἀνακαλύψει και ν' ἀποκαλύψει ἓνα καινούργιο νόημα τῆς ζωῆς. Αἰστάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ ξεπεράσει τὸν ἑαυτό του. "Ἦταν ποιητῆς

πού ἔβλεπε τὴ Φύση καὶ ζωντάνεβε, μὲ μέσο τὸν ἁρμονικὸ λόγο, κάποιες εἰκό-
νες τῆς μὲ καταπληχτικῆ παραστατικότητά κι ἐκθαμβωτικὰ χρώματα. Δὲν τοῦ
ἔφτασε. Οἱ πλούσιοι σὲ ἐμπνευσμένη δραματικότητά πίνακες τοῦ δὲν ἔχουν ὀλό-
τελα αἴσθημα, κι ὅταν προσπαθοῦσε νὰ τοὺς φουσήξει κάποια σκέψη, ἡ στοχαστι-
κότητα τοῦ ἔμενε νεφελωμένη, συγχισμένη καὶ ἀκατανόητη. Ὁ κ. Σικελιανὸς θέ-
λησε νὰ ὑπερникήσει τὴν ἔλλειψη τοῦ καὶ νὰ ὑψωθεί σὲ μιὰ διανοητικὴ ἐνόραση
τοῦ Κόσμου. Ὁ κ. Σικελιανὸς ἀνησύχησε. Ἡ ἀνησυχία τοῦ αὐτῆ καὶ ἡ ἀνάταση
τοῦ εἶναι ἀρκετὰ σπάνιες στὸν τόπο μας, ὥστε αὐτὲς καὶ μόνο φτάνουν νὰ τοπο-
θετηθεῖ ὁ κ. Σικελιανὸς μέσα στοὺς ἐλάχιστους ἀνθρώπους, πού θέλησαν νὰ ἐρ-
γαστοῦν καὶ νὰ σκεφτοῦν τὴν Ἑλλάδα δημιουργικὰ καὶ συγχρονισμένα. Οἱ περι-
σότεροι διανοούμενοι νεοέλληνες ἱκανοποιούνται μὲ τὸν πρῶτο τρόπο σκέψης, πού
τυχαίνει νὰ βροῦν, καὶ μένουν στάσιμοι ἐκεῖ. Πολὺ συχνὰ ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν εἶναι
παρὰ θεωρίες, μέθοδοι καὶ λύσεις πού ἰσχύουν ἢ καὶ ἴσχυσαν καὶ χρεωκόπησαν
χρόνια τώρα στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Κάποτε τίς παραδέχονται γιὰ ξένες, κάποτε
ὁμως δὲ διστάζουν νὰ τίς παρουσιάσουν καὶ σὰν δικές τους.

Ἡ ἐπεροχὴ ὁμως τοῦ κ. Σικελιανοῦ σταμάτησε στὴν πρόθεση τοῦ νὰ
δονιστεῖ ἀπὸ τὸν παγκόσμιον παλμὸ, καὶ νὰ σταθεῖ στὸ ἐπίπεδο ἐκείνων πού δὲν
προσφέρουν ἔτοιμες κι ἐξαντλημένες λύσεις, παρὰ ὀλοένα ἀγωνίζονται νὰ συνει-
δητοποιήσουν τὸν Κόσμο μὲ μιὰ δική τους ἔκφραση κι ἕνα δικό τους ὄραμα.
Ὁ κ. Σικελιανὸς ὄρησε πρὸς τὴν πρωτοπορεία. Παραπολὺ γρήγορα φαντά-
στηκε πὼς ἔφτασε. . . . Παραπολὺ γρήγορα καὶ πρὶν νὰ προσφέρει τίποτε οὐσια-
στικὸ, θέλησε νὰ ἐπιβάλλει στοὺς ἄλλους τὴν πεποίθησή, πὼς ἔφτασε καὶ πὼς
ἔχουν χρέος νὰ πιστέψουν σ' αὐτὸν. Ἡ σημερινὴ καθολικὴ τυρανικὴ ἀμφιβο-
λία, ὅσο κιὰν εἶναι πλούσια, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπερникηθεῖ. Θὰ ὑπερникηθεῖ ὁμως
μόνο ἀπὸ ἐκεῖνον πού θὰ τὴν ξεπεράσει, ἀφοῦ τὴ ζήσει μὲ ὅλο τοῦ τὸ «εἶναι»,
καὶ συγκλονιστεῖ ὀλόκληρος ἀπ' αὐτήν. Ὁ κ. Σικελιανὸς θέλησε νὰ κατανικήσει
τὴν ἀμφιβολία, ἀποφεύγοντας σχεδὸν νὰ τὴν κάνει δική του κι ἐπιδείχνοντας
πάντα μιὰ κυριαρχικὴ βεβαιότητα. Διαφέρει φυσικὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη πλειοψη-
φία τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διανοουμένων, γιατί δὲν ἀναπάφηκε σὲ ξένο καλούπι.
Μ' αὐτὸ δὲν ἦταν ἀρκετὸ. Ἡ ὁρμὴ τοῦ, ἔστω κιὰν δὲν τὴν καταστάλαζε
θετικά, ἢ ἴσα ἴσα ἂν δὲν καταστάλαζε, μπορούσε νὰ δώσει καρποὺς πολὺ
πιὸ γόνιμους.

Ἡ ζωὴ στὴν Ἑλλάδα εἶναι ρηχὴ κι ἐξωτερικὴ. Οἱ μεγάλες ζυμώσεις κι
οἱ ἀγῶνες δὲν ἀναβλύζουν καὶ δὲ γίνονται στὸν τόπο μας. Ἱστορικοὶ λόγοι ἐπι-
βάλανε στὴν Ἑλλάδα μιὰ καθυστέρηση, κι ἔτσι τὴν καταδίκασαν, κι ἀφοῦ λευτε-
ρώθηκε ἀπὸ τὴ σκλαβιά, γιὰ καιρὸ ἀκόμα ν' ἀκολουθεῖ μονάχα. Οἱ διανοούμενοι
δέχονται μόνο ἀπὸ ἀπόσταση τὸν ἀντίχτυπο τοῦ «γίγνεσθαι», καὶ δὲν ἐπηρεάζονται
ἄμεσα καὶ δὲ σπρώχνονται ἀκατάπανστα ἀπὸ τὴν πηγαία ὁρμὴ τοῦ. Δὲν ἐξα-
ναγκάζονται ν' ἀνανεώνονται ἀδιάκοπα. Ἡ ἔλλειψη πρωτότυπης παραγωγῆς
εἶναι, τὸ φοβοῦμαι, μοιραία. Μόνον ἅμα ἐξελιχτεῖ ὀλόκληρη ἡ ζωὴ μας καὶ
κατορθώσει—ἂν ποτὲ τὸ κατορθώσει—ὑπερникώντας γρήγορα μερικὰ στάδια, ν'
ἀφομοιωθεῖ ὀργανικὰ κι ἐντελῶς μὲ τὴ ζωὴ τῶν πιὸ προχωρημένων χωρῶν, θὰ
μπορέσουμε καὶ μεῖς νὰ ξεπεράσουμε τὸ στάδιο τῆς μίμησης καὶ ἴσως τότε ἐμφα-
νιστοῦν καὶ ἐδῶ τὰ φωτεινὰ καθοδηγητικὰ πνεύματα. Ἰσαμε τότε φοβοῦμαι, πὼς
εἶναι οὐτοπιστικὸ νὰ περιμένουμε μιὰ ὀποιαδήποτε μεγαλοφυΐα νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ

ἀπόσταση και νά κάνει δικό της έναν αναβρασμό που δέν ἐπικοινωνεῖ ἄμεσα μαζί του. Τὴν ἀπάντηση στὴν παγκόσμια ἀγωνία δὲ φαντάζομαι νά τὴν ἔδινε ὁ κ. Σικελιανός, κίαν ἀκόμα τὴ ζητοῦσε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἡ ἀπάντηση δὲ θὰ δοθεῖ σήμερα στὴν Ἑλλάδα. Βέβαια δὲν ἀποκλείεται τὸ θαῦμα. Καὶ ὅτι θὰ πρόκειταν γιὰ θαῦμα, διαπιστώνεται ἀπὸ κάθε ἀμερόληπτη ἐχτίμηση τοῦ περιβάλλοντος και τῆς δυναμικότητος μας. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ δὲν πρέπει ὅμως και νά μᾶς ἀπογοητέβει. Ἡ προσπάθεια δὲν ἀξίζει μόνο ὅταν πετυχαίνει. Ἡ προσπάθεια, καθὼς ἀπλώνει μιὰ κίνηση γύρω της μὲ ἀνυπολόγιστη προέχταση, ἀξίζει προπάντων γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της. Ἄλλωστε ἱκανοποιητικὲς λύσεις τῶν προβλημάτων, καθὼς τὸ τόνισα, δὲν ἀνακαλύπτονται οὔτε στίς πιὸ προχωρημένες χώρες. Ὁ κ. Σικελιανός ἔπρεπε νά εἶχε μείνει γιὰ καιρὸ και ἴσως σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ στὸ στάδιο τῆς ἀναζήτησης. Τὸ πρότυπο του θὰ εἶχε σκορπίσει μιὰ πλούσια ἀτμόσφαιρα ἀνησυχίας, θὰ εἶχε ταράξει τὰ λιμνασμένα νερά. Τώρα ζητώντας μὲ μέσα ἐντελῶς ἔξωτερικὰ νά πείσει και τοὺς ἄλλους και ἴσως και τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του, πὼς ἀνακάλυψε ἕνα νόημα ζωῆς, και μὴν ἀποκαλύπτοντας κανένα νόημα μὲ τὰ ὅσα λέει και γράφει γύρω ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη του, ἀδικεῖ τὸν ἑαυτὸ του και ἀφήνει και τοὺς ἄλλους ἀσυγκίνητους.

Ὁ κ. Σικελιανός θέλει νά πείσει τοὺς ἄλλους και τὸν ἑαυτὸ του, πὼς δὲ δίνουν τόσο οἱ ἄνθρωποι ἀξία σὲ ὀρισμένους τόπους, ὅσο ἔχουν ὀρισμένοι τόποι μέσα τους τὴ μαγικὴ δύναμη ν' ἀπαντήσουν αἰώνια σὲ ἐρωτήματα και νά καθοδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλοτε οἱ Δελφοὶ ἦσαν τὸ κέντρο μιᾶς θρησκείας και ἐπηρέαζαν τὶς τύχες τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος ἄλλοτε ἦταν πολὺ πιὸ στενός και περιορισμένος ἀπ' ὅ,τι εἶναι σήμερα. Ὅμως εἶναι και πάλι πολὺ συζητήσιμο, ἂν οἱ Δελφοὶ ἐπηρέαζαν και τότε τὶς τύχες ὅλου τοῦ κόσμου, ἢ ἂν κατευθύνανε μόνο, και αὐτὸ ἔμμεσα, μερικὰ λεπτομερειακὰ γεγονότα. Μὰ και αὐτὰ τὰ γεγονότα τὰ κατευθύνανε οἱ ἴδιοι οἱ Δελφοὶ, ἢ ἡ πίστη πὸς τοὺς εἶχε περιβάλλει; Ἡ Ἑλλάδα ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες χώρες εἶχε τὸ περισσότερο ἀνυψωθεῖ στὸν πολιτισμὸ. Κυριαρχοῦσε τουλάχιστο πνευματικὰ ἀπάνω σ' ὅλον τὸν κόσμον τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Χάρη στὴν ἀρκετὰ κεντρικὴ τοποθεσία τους μέσα στὴν ὅλη Ἑλλάδα, και χάρι και στὸ τοπεῖο τους τὸ ἀσυζήτητο μεγαλόπρεπο και ὑποβλητικὸ, οἱ Δελφοὶ εἶχαν ἀναπτυχθεῖ σὲ μιὰ θρησκευτικὴ πολιτεία μὲ φαινομενικὰ μυστικὴ, ὅμως οὐσιαστικὰ θετικὴ, πολιτικὴ ἐξουσία. Οἱ χρησμοὶ τῆς Πυθίας εἶχαν ἀπήχηση, ἐπειδὴ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων και τῆς ὅλης διαρῦθμισης τῆς ζωῆς τους τότε εἶχε ἀτενίσει στοὺς Δελφοὺς σὰν στὸν ὀμφαλὸ τῆς γῆς. Οἱ χρησμοὶ εἰσακούονταν, ἐπειδὴ ἀνταποκρίνονταν σὲ μιὰ προδιάθεση και μιὰ θέληση νά εἰσακουστοῦν, και ἐπειδὴ, μεταδίνοντας τὴ φωνὴ τῶν Θεῶν, δὲν ἐκφράζανε παρὰ ὅ,τι ἀγνοοῦσαν ἀκόμα οἱ πολλοὶ, μὰ συνειδητοποιοῦσαν πρῶτοι οἱ ἐκλεκτοὶ ἱερωμένοι και Ἀρχηγοὶ.

Σήμερα οἱ Δελφοὶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἀρχαιολογικὸς τόπος, ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὸν παλμὸ τῆς σύχρονης ζωῆς και οὐσιαστικὰ νεκρός. Τὸ κέντρο τοῦ πολιτισμοῦ ἔχει μεταφερθεῖ ἄλλου. Ὁ κ. Σικελιανός θέλησε νά ἀγνοήσει, πὼς ἀκόμη και στὴν ἀρχαιότητα οἱ καθοδηγητικὲς φωνὲς δὲν ἀναβλύζανε ἄμεσα ἀπὸ τὴ Φύση, πὼς μιὰ πελώρια ἀνθρώπινη κίνηση συγκεντρωνόταν στοὺς Δελφοὺς, και πὼς ἡ ἀπάντηση στὰ προβλήματα εἶναι πάντα σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴ ζύμωση τους. Φυσικὰ ἢ ἄμεση αὐτὴ ἐπαφὴ μπορεῖ νά μὴ διακρίνεται

πάντοτε εὐκόλα. Ἡ ἀπολυτρωτικὴ μορφή μπορεῖ νὰ ἔχει πολὺ μετουσιώσει καὶ μεταμορφώσει τὴν πραγματικότητα, μὰ πάντα, γιὰ νὰ προσφέρει τὴν ἀπολύτρωση καὶ νὰ ἐχτελέσει ἔτσι τὸ μόνο της σκοπὸ, νὰ δονιστεῖ ἀπὸ ζωντάνια καὶ νὰ μὴν παραμείνει ἀψυχη, ἄσκοπη καὶ πεθαμένη σὰν ἓνα κενὸ καλούπι, πρέπει νὰ πηγάζει ἀπὸ μιὰ καθολικὴ ὁρμὴ καὶ νὰ ξαναγυρίσει σ' αὐτὴν ἀνυψώνοντας την.

Ὁ κ. Σικελιανὸς φαντάστηκε, πὼς ἦταν ἀρκετὸ νὰ ξαποστείλει ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς λόγους μὲ ὕφος χρησμῶν, καὶ νὰ μεταχειριστεῖ καὶ μερικοὺς ὄρους τῶν ἀρχαίων μυστηρίων, γιὰ νὰ πάρουν οἱ λόγοι καὶ οἱ ὄροι αὐτοὶ, χωρὶς νὰ τὸ προσδιορίσει ὁ ἴδιος, ἓνα περιεχόμενο ἱκανὸ νὰ ἐνθουσιάσει. Νόμισε, πὼς οἱ ὄροι καὶ οἱ λόγοι ἔχουν μέσα στὴν ἠχητικότητα τοὺς τὴ δύναμη νὰ συναρπάσουν καὶ νὰ προσφέρουν ἀξίες ζωῆς. Φυσικὰ κάθε δημιουργὸς μπορεῖ νὰ ἀναστήσει ὄρους παλαιομένους. Πρέπει ὅμως πραγματικὰ νὰ τοὺς ἀναστήσει, δίνοντας τοὺς ἓνα νόημα, πού νὰ ἀνταποκρίνεται στὴ διάχυτη ζωντανὴ ἀγωνία, κι ὄχι ν' ἀρκεστεῖ νὰ προσφέρει λέξεις πού ἔχουν πιὰ μαραθεῖ καὶ πού, ἂν δὲν ξαναεμφυχωθοῦν, εἶναι πιὰ μόνο λέξεις.

Ὅλη ἡ ἀνάταση τοῦ κ. Σικελιανοῦ σταμάτησε στὴν ἀνακάλυψη τῶν Δελφῶν. Ἡ ἀνακάλυψη αὐτὴ, καθὼς ζήτησα νὰ τὸ ἐξηγήσω, ἦταν οὐτοπιστικὴ. Μὰ θὰ μπορούσε ὅπωςδήποτε νὰ εἶχε ἐνδιαφέρει περισσότερο, ἂν ὁ κ. Σικελιανὸς εἶχε τουλάχιστο προσπαθήσει νὰ κλείσει μέσα στὸ σύμβολο «Δελφοὶ» ἓνα ὄραμα σύγχρονης ζωῆς. Ὅταν ὁ κ. Σικελιανὸς μίλησε γιὰ πρώτη φορὰ πέρα ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ «Ἐλεύτερον Βήματος» μὲ τὸ ὕφος τῶν χρησμῶν, εἶχα κιόλας ἐκφράσει τὴν ἐπιφύλαξη, πού προκαλοῦσε μέσα μου ὁ στόμφορ, ἡ στρυφνότητα, καὶ ἡ ἐξωτερικότητα τῶν λόγων του. Εἶχα τονίσει, πὼς ἡ δημιουργικότητα πρέπει νὰ ἀναβλύζει ἀπὸ τὰ μέσα πρὸς τὰ ἔξω, εἶχα ὅμως ὑποσχεθεῖ, πὼς, ἂν ὁ κ. Σικελιανὸς κατόρθωνε νὰ ἐμψυχώσει μέσα στὸ κήρυγμα του τῆς ἐπιστροφῆς στοὺς Δελφοὺς καὶ στὴν ὀρθικὴ ἐνόραση, μιὰ κοσμοθεωρία καινούργια καὶ πλούσια σὲ χυμοὺς ζωῆς, θὰ παραδεχόμενα ἀμέσως πρόθυμα καὶ μάλιστα μ' ἐνθουσιασμὸ, πὼς πλανήθηκα μὴ διακρίνοντας μέσα σ' αὐτὸ τὸ κήρυγμα τὸν ἀπολυτρωτικὸ παλμὸ.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ πρώτα του ἄρθρα στὸ «Ἐλεύτερον Βῆμα» ὁ κ. Σικελιανὸς δημοσίεψε ἓνα μεγάλο ποίημα «Δελφικὸς Λόγος» κι ἔβγαλε στοὺς Δελφοὺς μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς—γι' αὐτὴ θὰ μιλήσω παρακάτω—δύο λόγους, ἓναν στοὺς διανοούμενους θεατῆς τῆς πρώτης παράστασης τοῦ Προμηθεῖα, καὶ ἓναν στοὺς χωρικοὺς. Ἐκανε ἀκόμη στὸν Πειραιᾶ μιὰ διάλεξη γιὰ τὶς «Γενικὲς πνευματικὲς γραμμὲς τῆς Δελφικῆς προσπάθειας», πού τυπώθηκε στὸ περιοδικὸ «Φιλότεχνος» τοῦ Βόλου τεύχος Μαΐου 1927. Λεῖπει ὅμως ἀκόμη τὸ ὀλοκληρωμένο ἔργο. Ἐνας συγγραφεὺς, πού φιλοδοξεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ πνευματικὸς ἀρχηγός, θὰ ἦταν πολὺ πιὸ συνακόλουθος, ἂν εἶχε φανερωθεῖ μ' ἓνα ἔργο, κι ὄχι μὲ μιὰ σειρά σπασμωδικὰ ἄρθρα. Ἴσως κι αὐτὴ ἡ ἔλλειψη φτάνει νὰ φανερώσει μιὰ ἀνεπάρκεια τοῦ κ. Σικελιανοῦ. Ὅπωςδήποτε ὅμως φαντάζομαι, πὼς, ὅσο κι ἂν εἶναι λίγα καὶ σύντομα τὰ ἄρθρα του, πάντα θὰ μπορούσε κανένας νὰ διακρίνει καὶ μέσα σ' αὐτὰ μιὰ προγραμματικὴ, καθοδηγητικὴ γραμμὴ, ἂν ὑπῆρχε. Ὅλη ἡ σειρά ὅμως τῶν ἀρθρῶν ἐνισχύει μόνο τὴν πρώτη μου ἀντίληψη, πὼς ὁ κ. Σικελιανὸς παραπλανήθηκε μέσα στὴν εὐκόλη ἱκανοποίηση, καὶ πὼς παίρνει γιὰ σκοπὸ ἐκεῖνο πού θὰ μπορούσε τὸ πολὺ, κι αὐτὸ συζητήσιμο, νὰ εἶναι ἀφετηρία.

Δὲ θ' ἀσχοληθῶ πολὺ μὲ τὸ ποίημα του. Ὅσο κι ἂν θέλησε καὶ σ' αὐτὸ

μέσα νὰ κλείσει τὴ διδασκαλία του, ὁ καθαρὰ λυρικός τόνος τοῦ «Δελφικοῦ Λόγου» δικαιολογεῖ νὰ μὴν περιέχει θετικά διανοήματα. Περιέχει εἰκόνες, καὶ ἡ ὅλη του ἔκστατική διάθεση διοχετεύει ἓνα διονυσιακὸ κι ἀκαθόριστο μεθύσι. Ἐπὶ ἓνα ποίημα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητάει κανένας τίποτε ἄλλο, καὶ μάλιστα ἅμα ἓνα ποίημα δίνει κάτι θετικότερο, πάβει τὸ πιὸ συχνὰ νὰ εἶναι ποίημα. Ἡ ποίηση εἶναι ἔξαρση. Κάθε στοιχεῖο λογικὸ ἀμετουσιώτο καταστρέφει τὴν ἔξαρση. Στὸ «Δελφικὸ Λόγο» ὁ κ. Σικελιανὸς ἀνεβαίνει, ἐγκαταλείπει τὴν νόρμη, τὴν ἐνατένιση μὲ ἀπάθεια καὶ χωρὶς συμμετοχῆ, τοῦ γύρω του ἀναβρασμοῦ.

Ἄλλ' ὡς σφινδία ὁ ἀσκητὴς στὸν ὕπνο ἀναλογιέται
 Πὼς εἶναι πλάνο τ' ὄνειρο, κι ὀλόκορμος πετιέται
 Νὰ πιᾶσει πάλι τὸ βαρὺ λαστὸ καὶ τὸ λισγάρι

Κι ὡς ὁ βοσκὸς ποὺ γνοιάζεται τὸ πρᾶμα ἐνῶ σκαρίζει,
 Πετιέται ἀπὸ τὸ κάρωμα καὶ χουγιαχτὰ σουρίζει,
 Καὶ τὸ κοπάδι παρατᾶ μὲ μιά τὸ πάτημα του
 Καὶ περιμένει τὸ βοσκὸ νὰ ξαναρθεῖ σιμά του.
 Ὅμοια σιὰ βᾶθη τοῦ γοργοῦ ποῦ μ' ἔξωνε ληθάργου,
 Μὲ μιᾶς ἀνοίγαν μέσα μου τὰ μύρια μάτια τοῦ Ἄργου,
 Κιὸν σὸν κρυμένος θησαυρὸς μοῦ φάνταζεν ὁ κόπος.
 Ἄπὸ τὸν ἴδιο δράχονταν ἡ βούληση μου, κι ὅπως
 Ὅσο δουλέβεται τραβᾶ περισσότερο ὁ μαγνήτης,
 Τόσο ἡ ψυχὴ μου ἐγνώριζε τὴν κρύφια δύναμη της.

Ἐὸ ποιητὴς αἰστάνεται τὴ μεγάλη συμπάθεια

Μόνο τὰ πάντα, τ' αὐριανὰ, τὰ σημερνὰ, τὰ αἰώνια
 Σὰ συννεφιά ἀνοιξιάτικη μοῦ τ' ἄκλωθε ἡ συμπόνια

Ἡ δυνατὴ συμπόνια μου, στὰ πάντα ποῦ εἶχ' ἀπλώσει,
 Στὴν πλάση μέσα, ἓνα κρυφὸ ξανάσασμα νὰ κλώσει.

Μὲ τὴ μεγαλοστομία, τὴν κατάχρηση τῶν «ὡς καὶ σὸν» καὶ τὴν ἔλλειψη μέτρου ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ποίηση τοῦ κ. Σικελιανοῦ, τὸ ποίημα συνεχίζεται στιγμὲς ἐμπνευσμένο κι ἄλλοτε ὑπερβολικὰ πολὺλογο. Ἐὸ ποιητὴς φτάνει στοὺς Δελφούς.

Ἐδῶ ναι ἡ ἀμετρὴ σιγή, ἐδῶ ναι ἡ κρύφια τάξη,
 Ἐδῶ κι ἡ δρόσο ἀκούγεται, ἀπὸ τὰ νέφη ἂν στάξει.
 Δῶ ναι τὸ πλέγμα τῶν ναῶν, ἡ συντυχιά τῆς φύσης,
 Ἐδῶ ἀνταμώνονταν τῆς Γῆς, σὲ μιά, οἱ τρανὲς αἰσθήσεις.
 Ἐδῶ τοῦ πόνου εἶναι ὁ βυθός, ἐδῶ τοῦ μόχτου ἡ κόψη,
 Ἐδ' ὄλος τρέμει ὁ ἄνθρωπος, τὸ ναι ν' ἀκούσει ἢ τ' ὄχι

Τί, μάταιη σκέψη καὶ θαμπή, ποτὲ δὲν τριγυρίζει
 Τοῦ τόπου ἐτούτου τ' ἀψηλό, γαλήνιο μετερίζει.

Ἐὸ ποιητὴς ὕμνεῖ τοὺς Δελφούς, τὸ μεθύσι ποὺ ἐνστάλαξαν μέσα του. Μᾶς λέει, πὼς, ὕστερα ἀπὸ ἐπίπονη καλλιέργεια καὶ προσπάθεια, ἔφτασε στὴν ὀδυνηρὴ καὶ πλούσια μοναξιά καὶ τότε ἄκουσε κι ἔνωσε τὴ Δελφικὴ φωνὴ ν' ἀπαντᾷ στὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία. Τὶ τοῦ εἶπε ὅμως ἡ Δελφικὴ φωνὴ δὲ μᾶς τὸ φανερώνει. Ὅπως ὁ Ζαροτούστρας ξανακατεβαίνει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Τότε τὸ βῆμα ἐτάχυνα, τὸ ἀνάνωσα στὰ στήθια,
Κρυφὸ παλμὸ, σὸν ἄνθρωπος ποὺ ξεκινᾷ γιὰ βοήθεια

Τότε μὲ τράχηλο στυλὸ σηκώνοντας τὸ βάρος
Τῆς ἐντολῆς, προχώρησα στὴ μέση τους μὲ θάρος.

Μένει ὅμως σιωπηλός. Προτρέπει μόνον νὰ σηκωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ ἔρθουν μαζί του στοὺς Δελφούς. Γιατί; Γιὰ ποιοὺ σκοποῦ; Γιὰ νὰ ἐνωθοῦν σὲ μιὰ ὀργάνωση, ποὺ θ' ἀποβλέπει σὲ τί; Αὐτὸ, ποὺ θὰ ἦταν τὸ οὐσιαστικότερο, τὸ ἀποσιωπᾷ. Τὸ ποίημα μὲ μιὰ κραυγὴ ἀόριστου ἐνθουσιασμοῦ ἀπότομα διακόπτεται.

Τὸ νόημα τῆς φωνῆς δὲν τὸ ἀποκαλύπτει φανερότερα στὰ ἄρθρα του. Καὶ κεῖ περιφέρεται γύρω ἀπὸ τὸ θέμα του. Πῶς νὰ υπερνικήσουμε τὴ δυσπιστία, πῶς ὁ κ. Σικελιανὸς σκορπᾷ ὑποσχέσεις; πρὶν ξέρει καὶ πρὶν ἔχει συλλάβει ὁ ἴδιος τὸ τί ὑπόσχεται;

(ἀκολουθεῖ συνέχεια)

HEINRICH WOELFFLIN

ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ DÜRER

Ἡ Σταύρωση. (Εἰκ. 1) Ἐνῆ κομάτι μὲ μεγαλόπρεπο αἶσθημα. Ἡ ματιὰ μας πηγαίνει πρώτα στὴ Μαρία—εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τίς παλαιότερες παραστάσεις, πῶς πέφτει λιγοψυχώντας. ἐνῶ οἱ φίλοι ἔρχονται σὲ βοήθεια της. Ἐδῶ ἔχει κιόλας λιγοψυχήσει, μὰ μόνον σωματικᾶ, ὄχι καὶ μὲ τὴ συνείδηση. Φαίνεται καλὰ πῶς ἔχει γλιστρήσει στὸ ἔδαφος, θέλει ὅμως ἀκόμη νὰ κρατηθεῖ. Δὲ μπορεῖ πιά νὰ κοιτάξει, τὰ βλέφαρα εἶναι κλειστά, μὰ ἔτσι ποὺ κρατᾷ τὸ κεφάλι καὶ ἔτσι ποὺ κουνιούνται τὰ χέρια, εἶναι φανερὸ, πῶς ἀντιστέκεται μόλα τὰ δυνατὰ της στὴν ἀδυναμία. Βρίσκεται κανεὶς, ἀλήθεια, ἐδῶ μ' ἓνα πῆδημα πολὺ μακρύτερα ἀπὸ τὴ συγκίνηση τοῦ 15ου αἰώνα. Οἱ συνοδευτικὲς μορφὲς δίνουν τὴν ἀπόσταση τῆς κοινῆς ἀνθρωπότητος. Στὸν Ἰωάνη εἶναι ἡ συνειθισμένη ἀμμηχανία. Ἡ Μαγδαλικὴ εἶναι ἡ μόνη, ποὺ, καθὼς στέκεται, σηκώνει τὸ βλέμα της ψηλὰ στὸ Χριστό.

Αὐτὸς ἔχει τὴν ὁλόγισα μορφὴ, ποὺ τὴ βρίσκουμε καὶ ἀρχαιότερα κάπου κάπου, ἀντίθετα μὲ μιὰν ἄλλη παράσταση, ποὺ σκοπὸ ἔχει περισσότερο νὰ κινήσει τὸν οἶχτο καὶ ποὺ δείχνει τὸ λύγισμα, μάλιστα στὰ γόνατα. Θὰ ἐρμηνέβε κανεὶς ἄσκημα, ἂν ἤθελε νὰ σχετίσει τὸ μοτίβο αὐτὸ μὲ τὰ θρησκευτικὰ δράματα τῶν παθῶν, ὅπου σκληρὰ ἀπλώνονται τὰ μέλη τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν τὸ πόδι καὶ τὸ χέρι στὶς ἀπὸ πρὶν ἀνοιγμένες τρύπες τῶν καρφίων. Ἀντίθετα ἐδῶ ἡ ἀπόδοση ἔχει κάτι τὸ νικητήριο. Χέρια καὶ κνήμες εἶναι τεντωμένα. Ὅμως παίρνει κανεὶς τὸ τέντωμα αὐτὸ σὰ μιὰ ἔκφραση δύναμης. Καὶ μὲ τὴν ἐντύπωση αὐτὴ ταιριάζει τὸ ὕφασμα τοῦ σάβανου, ποὺ σὰ σημαία κυματίζει μεγαλόπρεπα.

Ὁ πόνος ξαναφερῶνεται πάλι σὰ συμπόνια στοὺς ἀγγέλους, ποὺ πετοῦν γύρω ἀπὸ τὸ σταυρὸ, θορυβώντας μὲ τὰ μεγάλα φτερά τους, καὶ μαζέβουν τὸ αἷμα ἀπὸ τίς πληγές. Εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐξέλιξη τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἀποκάλυψης,² ποὺ δὲν

1. Κοίταξε τὸ προηγούμενο φυλλάδιο τῆς «Ἀναγέννησης» σελίδα 168.

2. Ὁ Dürer, καθὼς εἶναι γνωστὸ εἰκονογράφησε καὶ σκηνὲς ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη. Εἶναι ἀπὸ τὰ δυνατώτερα του ἔργα.

ἔχουν ὅμως ἀκόμη τὴ θορυβώδη κίνησι. Πόσο κομπῆς ὅμως χωρὶς ἐντύπωση εἶναι οἱ ἴδιες μορφὲς στὸ Σονγκάουερ!

Δύο καβαλάρηδες κρατοῦν ἰσοροπία στὴν οἰκογένεια τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ σταυροῦ. Μὲ τετωμένη τὴν κνήμη κάθεται ὁ προϊστάμενος στὴ σέλα· καὶ τὸ παραφουσκωμένο φτερωτὸ λοφίο του εἶναι τόσο χαρακτηριστικὸ γιὰ

Ἡ σταύρωση

τὸ αἶσθημα τῆς φόρμας ποὺ εἶχε τότε ὁ Düger, ὅσο καὶ τὸ ζουμερό, σὲ μεγάλες γραμμὲς σχέδιο τοῦ ἀλόγου, ποὺ ἀνήσυχα τινάζει πίσω τὸ κεφάλι του.

Ἡ Ἀποκαθήλωση (Εἰκ 2) Τὸ πτώμα τὸ πήραν ἀπὸ τὸ σταυρό. Τὸ ἔχουν ἀφήσει κατὰ γῆς. Ὁ Ἰωάννης τὸ κρατᾷ ἀπὸ τὸ μπράτσο, ἔτσι ποὺ τὸ κεφάλι στρέφεται πρὸς τὰ πάνω καὶ ἡ Μαρία καὶ οἱ γυναῖκες μποροῦν νὰ τὸ ἔχουν λίγες στιγμὲς ἀκόμη κοντὰ τους. Τὸ θέμα αὐτὸ μόνο τὸ 16ο αἰῶνα γίνεται δημοτικὸ στὴ Γερμανία. Ἡ προσπάθεια νὰ ταχτοποιηθοῦν οἱ μορφὲς σὲ τεχτονικὴ κανονικότητα — μετὰ τὴν Ἰταλικὴν ἔννοια — εἶναι φανερὴ στὸ Düger καὶ ἀξίζει νὰ τὴν παρατηρήσουμε σὰν κάτι ἰδιαίτερο. Ἡ ὠραία ὄρθια μορφή τῆς Μαγδαλινῆς μετὰ τὰ χέρια ποὺ δέονται, ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴ Σταύρωση καὶ σχηματίζει τὸ τελειωτικὸ στεφάνωμα, συγκρατημένη στὴν ἔκφραση, ὅπως καὶ στὴ γραμμὴ τοῦ περιγράμματος. Κοντὰ σ' αὐτὴν ὅμως ὁ δυνατὸς θρηῖνος μετὰ τὰ ἀνεβασμένα χέρια, ἕνας ἄλλος με

κόπο συγκρατημένος στή γυναίκα πού κάθεται παράμερα καί κρατάει μέ τὰ χέρια τὸ ἀνασηκωμένο γόνατο—λαϊκή χειρονομία, πού δὲν ἀπαντάει πιά ἀργότερα, ἐνῶ βρῖσκεται στὸ Σονγκάουερ. Καινούργιο εἶναι ἐδῶ μόνο τὸ ζωηρὸ γέριμο τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ μεταχείρισμα αὐτὸ τῆς κλείδωσης τοῦ ἀνθρώπινου σώματος τὸ ἔμαθε ἡ γερμανικὴ τέχνη νὰ τὸ βλέπει στοὺς Ἴταλοὺς πρώτα.

Ἡ Μαρία κρατάει ἡ ἴδια τοῦ νεκροῦ τὸ χέρι, πού ἤσυχα καί ἀπαλὰ στέκεται στὸ ὑποστήριγμα του. Φαίνεται πὼς θέλει νὰ στεγνώσει μέ τὴ μαντήλα της

Ἡ Ἀποκαθήλωση

τὴν πληγὴ (ἢ τὰ μάτια ;). Τὸ ἄλλο χέρι τοῦ Κυρίου ἀκουμπάει στὸ ἔδαφος μέ μαζεμένα τὰ δάχτυλα. Τὸ μοτίβο αὐτὸ θὰ τὸ βρῆκε δίχως ἄλλο τραχὺ ἀργότερα ὁ Dürer. Ὅσες φορές πραγματέφτηκε ὕστερα τὴν Ἀποκαθήλωση, δὲν τὸ ξαναμεταχειρίστηκε.

Τὸ σχέδιο ἔχει μέσα του παραπολὺ αἴστημα, λείπουν ὅμως ἀκόμη οἱ καθ'αυτὸ κλασικοὶ τόνοι τοῦ πάθους, οἱ ὑψωμένοι ὤμοι καὶ τὸ κεφάλι πού πέφτει πίσω. Ἐδῶ εἶναι περισσότερο ἡ εἰκόνα ἑνὸς ἄρρωστου καὶ κουρασμένου, παρὰ ἑνὸς νεκροῦ, πού ὑπόκυψε στὰ τρομερὰ βάσανα.

Τὸ τριγωνικὸ σχῆμα τῆς ομάδας αὐτῆς τῶν μορφῶν συμφωνεῖ πέρα ὡς πέρα μέ τὴ σύνθεση τῆς ξυλογραφίας.

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

ΣΤΡΑΤΗ ΣΩΜΕΡΙΤΗ

Η ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΣΗ

Ἡ περυσινή κρίση τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὅμιλου καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἑξακολουθοῦν νὰ ἔχουν ζωηρότατο ἀντίλαλο. Οἱ συζητήσεις, πού ἔγιναν ἐκεῖ μέσα, γενικέφτηκαν, κι ὁ ἀγώνας, πού τυπικὰ τελείωσε μέσα στοῦ Σωματεῖο, ἔγινε δημόσιος. Μὲ τὸ πλάτεμα τῆς συζήτησης, ὅταν μάλιστα εἶναι γύρω ἀπὸ τόσο ζωτικὰ ζητήματα, ἡ ἀνεύρεση τῆς ὀρθότερης κατεύθυνσης γίνεται εὐκολότερη καὶ τὸ ζύγισμα τῶν ἐπιχειρημάτων ἀκριβέστερο. Κι ἀκόμη κάτι ἄλλο. Τὰ προβλήματα, πού ὡς μιὰ στιγμή ἦσαν ἐνδοσωματειακά, καὶ δὲν ἀπασχολοῦσαν ἴσως σοβαρὰ παρὰ 50, 100 ἢ 200 ἀνθρώπους, γίνονται συνειδητὰ σὲ ὀλόκληρα τμήματα τοῦ λαοῦ, καταχτοῦν μὲ τὴ δημοσιότητα τὴ μάζα σὲ πλατύτερο σημεῖο. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀδιάφορο γιὰ τὴν μερίδα, πού προέρχεται ἀπὸ τὸ λαό, γι' αὐτὸν πονεῖ, κι αὐτὸν ζητᾷ νὰ σηκώσει στοῦ ἀνώτερο ἐπίπεδο ἑνὸς πραγματικὰ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ.

Στὴν πολεμικὴ φιλολογία πού ἡ συζήτηση αὐτὴ γένησε, τὸ βιβλιαράκι τοῦ κ. Μ. Τσιριμῶκου «Ἱστορία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὅμιλου» δὲν εἶναι χωρὶς σημασία. Θὰ ἦταν βέβαια εἰλικρινέστερο, ἂν εἶχε ὀνομαστῆι : «Τὰ ἀπομνημονεύματα μου ἀπὸ τὸν Ἐ. Ὁ.» ἢ ὅπως ἀλλιῶς, μὰ μὲ τρόπο πάντα πού νὰ δείχνει ἄμεσα ὅτι καὶ πραγματικὰ εἶναι τὸ βιβλίο αὐτό. Δηλαδή μιὰ μονόπλευρη ἀναμνησιογραφία τοῦ τί ἔκανε ἢ δὲν ἔκανε ὁ κ. Τσιριμῶκος στὸν Ἐ. Ὁ. καὶ πῶς εἶδε ὁ ἴδιος τὴ δράση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ στὰ τελευταῖα δέκα χρόνια, κι ὅχι πραγματικὴ ἱστορία τοῦ Σωματεῖο, πού προϋποθέτει ἀντικειμενικότητα στὴν ἔκθεση τῶν γεγονότων καὶ κριτικὴ ἀνάλυση τους, ἀνεπηρέαστη κι ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε προσωπικὴ προκατάληψη. Ὅμως αὐτὸ εἶναι ἓνα σημεῖο τυπικὸ κι ἐξωτερικὸ. Ὅποιος κιὰν εἶναι ὁ τίτλος, πού παίρνει ἓνα βιβλίο, τὸ περιεχόμενον τοῦ δὲν ἀλλάζει. Ἔτσι εἶναι καὶ μὲ τὴν «Ἱστορία» τοῦ κ. Τσιριμῶκου. Ἀδιάφορο μὲ κάθε ἄλλη σκέψη, δημιουργεῖ μιὰν ἀναμφισβήτητη ὑποχρέωση ν' ἀπαντήσουν ὅσοι ἀπὸ τὴ θέση τους στὴ σοσιαλιστικὴ μερίδα, πού ἔμεινε μέσα στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο, ἀναλάβανε ταυτόχρονα ἓναν ἀγῶνα διαφωτισμοῦ, ἀντίθετα σὲ μιὰ προσπάθεια, πού κι ὅταν δὲν εἶναι κακόπιστη, δὲν εἶναι λιγότερο ἐπικίνδυνη.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο καὶ φανερὸ γιὰ ὅποιον διάβασε προσεχτικὰ τὴ μελέτη τοῦ κ. Τσιριμῶκου, πῶς ἡ θέση πού παίρνει, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ καινούργιο περιεχόμενον, πού ἔδωσε στοῦ σκοπὸ τοῦ ὁ Ἐ. Ὁ. εἶναι καθαρὰ τυπικὴ καὶ δικονομικὴ, δηλαδή ἀρνητικὴ κι ἀντιδημιουργικὴ. Τὸ πρᾶμα δὲν εἶναι περιέργο. Εἶναι ἀντίθετα τὸ βαθύτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ σημερινοῦ ἀντιδραστικοῦ, πισοδορμικοῦ καὶ καθαρότατα ἀντιλαϊκοῦ δημοτικισμοῦ. Ἀκόμη δὲν εἶναι καὶ δυσκολοεξήγητο. Ἡ ἀντίσταση πρὸς τὸ καινούργιο κι ἡ ὑποστήριξη τῶν ἀξιών, πού πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ὑπῆρχαν, εἶναι μιὰ πράξη ἀπὸ φυσικὰ τῆς ἀρνητικὴ κι ἀντιδημιουργικὴ. Ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν δὲ μποροῦσε νὰ ξεφύγει ὁ ἀντιδραστικὸς δημοτικισμὸς, τὸ ἴδιο ὅπως δὲν ξεφύγε ὁ καθαρεβουσιανισμὸς στὰ παλιότερα χρόνια.

Ἔτσι γιὰ τὸν κ. Τσιριμῶκο τὸ πρόβλημα γιὰ τὴν κατεύθυνση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτισμοῦ, εἶναι ἓνα πρόβλημα καθαρὰ τυπικὸ, χωρὶς ἐσώτερη ζωὴ, χωρὶς κοινωνικὸ περιεχόμενον, χωρὶς δημιουργικὴ ἐξελικτικὴ ἀνάπτυξη. Καὶ φυσικὰ τὸ Σωματεῖο, πού ἀπὸ δῶ καὶ δεκαεπτὰ χρόνια τὸν ἀντιπροσωπεύει, εἶναι μοιραία καταδικασμένο σὲ μιὰν ἀναπόδραστη νέκρωση κάτω ἀπὸ τὰ παρελθοντικὰ δεσμὰ του. Ὀλόκληρη ἡ δράση του πρέπει νὰ εἶναι ὑποταγμένη στοῦ τί πίστεβαν ἐκεῖνοι πού τὸ πρωτοδημοῦργησαν, κιὰν ἀκόμη τὸ ἐγκατάλειψαν ἀργότερα σὰν ἀποκαίδι τους, ἀνίκανοι νὰ νιώσουν τὸ πραγματικὸ πλάτος τῶν σκοπῶν του, καὶ

νά τοῦ δώσουν τή ζωή, πού ἤθελε καί ζητοῦσε ἀπ' αὐτούς. Ἔτσι μιὰ ὀλόκληρη προσπάθεια γιά ἓνα σημαντικότατο κοινωνικό σκοπό καταδικάζεται σέ τυφλή ὑποταγή σέ πρόσωπα, πού, ἀπό τό ὅτι μιὰ φορὰ ὑπῆρξαν τὰ ὄργανα της, δέ σημαίνει καθόλου πώς ἔγιναν κι ὁ ἀνώτατος ἀντικειμενικός σκοπός της. Γιατί μιὰ προσπάθεια σάν τοῦ Ἐ. Ὁ. δέν ἐξαφανίζεται οὔτε σβύνει, ἐπειδή ἔλειψε ἀπό τοὺς ἰδρυτές του τό ψυχικό σθένος νά τή στηρίξουν σ' ὀλόκληρες τίς συνέπειες της. Τό ἀντίθετο, πού ὑποστηρίζει ὁ κ. Τσιριμῶκος, εἶναι καθαρά ἓνας πνευματικός μανταρινισμός, πού θά ἦταν ἀληθινά τραγικό ἂν ἐπικρατοῦσε.

Τό πρόβλημα λοιπόν γιά τήν κατεύθυνση πού πρέπει νά ἀκολουθήσει ὁ ἐκπαιδευτικός δημοτικισμός, δέν εἶναι τυπικό. Τή λύση του δέ μποροῦν νά τή δεσμεύουν οἱ γνώμες, πού εἶχαν γι' αὐτόν οἱ ἀνύπαρχτοι, ἀπό πολλὰ χρόνια τώρα, γιά τό Σωματεῖο ἰδρυτές του. Ἀκόμη περισσότερο δέ μποροῦν νά τή δεσμεύουν ἡ ἀντιδραστική κατεύθυνση ὀρισμένων ἀπ' αὐτούς, κι ἡ ἀρνητική στάση τους σέ κάθε προσπάθεια γιά μιὰ καινούργια καί πιδ ζωντανή ἀντίληψη τοῦ ἐσωτερικοῦ περιεχόμενου τοῦ σκοποῦ του. Αὐτό εἶναι τόσο φανερό γιά κάθε καλοθελητή συζητητή, ὥστε ἡ ἀντίθετη ἀντίληψη, πού τήν ὑποστήριξε της ἔβαλε γιά κύριο σκοπό στή μελέτη του ὁ κ. Τσιριμῶκος, νά εἶναι μιὰ πραγματική ἀστείότητα, ἀνάξια γιά κάθε ἄλλη ἀντίκρουση.

Στή τυπική ὅμως αὐτή κι ἐξωτερική ἀντίληψη γιά τό πρόβλημα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ, κρύβεται μιὰ καθαρότατη ὑπεκφυγή. Κι ἡ ὑπεκφυγή αὐτή ἔχει ἓναν ὀλοφάνερο ἀντικειμενικό σκοπό. Τή μετατόπιση δηλαδή τῆς συζήτησης γύρω ἀπό ζητήματα ξένα μέ τό πραγματικό ἀντικείμενο της, πού εἶναι ἡ τοποθέτηση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ σάν κινήματος μεταρρυθμιστικοῦ μέσα στίς ἀνάγκες καί τοὺς ἀγῶνες τοῦ σύγχρονου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Γιατί αὐτό εἶναι τό βασικό πρόβλημα, κι ὄλα τ' ἄλλα, χωρίς τή λύση του, εἶναι ποίηση, ρωμάντσο ἢ ὅτι ἄλλο, ὄχι ὅμως ζωή.

Μπορεῖ βέβαια νά βλέπει ὁ κ. Τσιριμῶκος στήν ἀποψη αὐτή μιὰ σχηματοποίηση τῆς ζωῆς, πού τή θέλει «μέ ἀπειρη ποικιλία» καί πού ἀπορεῖ «πῶς εἶναι δυνατό μυαλό ἐλεύτερο νά σκεφθεῖ νά τή κλείσει μέσα στίς κλειστὲς γραμμὲς ἐνὸς συστήματος, πού τό δημιούργησε τό κλειστὸ πάντοτε ἀνθρώπινο μυαλό». Ὅμως ὅταν ἔτσι τή θέλει τή ζωή ὁ κ. Τσιριμῶκος, λησμονεῖ, πῶς, ὅλη αὐτή ἡ «ἀπειρη ποικιλία» πού βλέπει, κινιέται κάτω ἀπό ἀμείλιχτους νόμους, φυσικούς, βιολογικούς ἢ κοινωνικούς, πού σοβαρὰ κανένας δέν τοὺς ἀρνιέται σήμερα, ἀδιάφορο τί ὄνομα θά τοὺς δώσει, καί πού ἀναμφισβήτητα ὑπάρχουν. Δέν εἶναι λοιπόν ἀναρχη κι ἀντίνομη ἡ ζωή, ὅπως δείχνει νά τή φαντάζεται ὁ κ. Τσιριμῶκος. Ἀντίθετα εἶναι στερεὰ ὑποταγμένη σέ θεμελιακὲς ἀρχές καί νόμους βασικούς, πού τή ρυθμίζουν ἁρμονικά. Κι ἡ ποικιλία της εἶναι τό ἐξωτερικό φανέρωμα τοῦ ἔννομου ἀγῶνα τῶν θέσεων κι ἀντιθέσεων πού κλείνει μέσα της, κι ὄχι ἡ καπριτσιόζικη ἐμφάνιση τῆς ἀνεξευρένητης φύσης της.

Βέβαια αὐτό βγάξει ἀπό τή ζωή τό ρωμαντικό χαραχτήρα της. Ἀπὸ μιὰν ἄμορφη ποικιλία, γεμάτη ἐκπλήξεις κι ἀπρόοπτα, ἀδάμαστη κι ἀνεξευρένητη, τήν ἀνατέμνει, τῆς ἀφαιρεῖ μιὰ μιὰ τίς ἴνες ἀπὸ τίς σάρκες, βυθίζει τό κοινωνιολογικό λεπίδι, ὡς τὰ βαθύτατα ἔγκατα της. Ζημιώνεται ἴσως ἔτσι ἡ ὀμορφιά κι ἡ φαντασία πού τήν ὑπηρετεῖ. Ὅμως κερδίζει ἡ Ἐπιστήμη κι ἡ Ἀλήθεια, κι αὐτό εἶναι τό σημαντικό.

* *
*

Εἶναι φανερό πῶς τό ἐκπαιδευτικό πρόβλημα, ἐξετασμένο ἀπὸ τή βάση αὐτή, ἔχει ἓνα καθαρότατο λαϊκό χαραχτήρα. Εἶναι τό πρόβλημα τῶν σκλάβων μέσα στή σημερινή κοινωνία, κι ὄχι τῶν ἐκμεταλεφτῶν τους. Οἱ τελευταῖοι, ὅπως καί κάθε τι ἄλλο, ἔχουν μοιραία ἐξασφαλισμένη καί τήν παιδεία τους. Ἐνὸς πρόχειρος ἀπολογισμός τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων, πού σήμερα λειτουργοῦν μέσα στήν Ἀθήνα ἀποκλειστικά γιά τὰ πλουσιόπαιδα, δείχνει τήν ὀρθότητα τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ. Τό πρόβλημα λοιπόν δέν ὑπάρχει γιά τὰ παιδιά, πού ἔχουν τήν εὐτυχία νά τὰ μορφώνει Γερμανίδα παιδαγωγός, σάν ἐκεῖνη πού ἔδωσε στὸν κ. Ἀλέκο Δελεμούζο τήν ἐμπνευση γιά κάποιο τελευταῖο ἄρθρο του, οὔτε γιά κείνα, πού διαθέ-

των τὰ οικονομικά μέσα μιάς άνετης «άγγλικής άνατροφής» στο «Αναργύρειο» τών Σπετσών ή στο μελοντικό Κολέγιο του Ψυχικού. Υπάρχει όμως ζωντανό, με άμείλιχτη τραγικότητα για τὰ παιδιά, πού μόνο τους μέσο για νά μορφωθούν έχουν τó Δημόσιο Σχολείο. Για τὰ παιδιά, τὰ ένενήντα έκατοστά, πού περιμένουν τó φώς μόνο από τó Δημοτικό Σχολείο, κι άντίς γι' αυτό, αφήνονται στο σκοτάδι με μοχθηρή κακεντρέχεια, και με χαιρεκακία πού μόλις κρύβεται κάτω από τήν ψέφτικη ύπόσχεση για τήν εκπαιδευτική μεταρύθμιση. Γιατί τὰ θέλουν τὰ παιδιά του λαού στραβά, άμόρφωτα, άνίκανα για κάθε δημιουργία άνωτερη, χωρίς άντίληψη γιό τὰ δικαιώματα πού έχουν κι αυτά στή ζωή. Γιατί άκόμα ή έλληνική άστική τάξη είναι καθυστερημένη πνευματικά περισσότερο από κάθε άλλη στή σύγχρονη Εύρώπη. Ζει βαθύτατα ένωμένη με τó πνεύμα τής άρνησης τής ζωής και του πισοδρομισμού. Έχει μείνει ξένη σε κάθε άναγέννηση. Έχει χτυπήσει άλύπητα κάθε προσπάθεια για τόξυπνημα της, κι όταν άκόμα έβγαине μέσα από τὰ ίδια της τὰ σπλάχνα. Άντι νά σηκώσει τή σημαία του έπιστημονικού διαφωτισμού, πού στήν υπόλοιπη Εύρώπη έδωσε στήν ίδια τήν άστική τάξη τó μέσο νά νικήσει τó μεσαιωνισμό, συμμαχεί με τόν τελευταίο. Κι όταν μέσα από τούς κόλλους της ξεπετιέται ένα πνεύμα άναγεννητικό και συγχρονιστικό, τινάζεται ύσσωμη ένάντια του, τó χτυπά άλύπητα, τó γονατίζει με τή συκοφαντία, ως πού νά τó συντρίψει. Μήπως δέν υπάρχει, ζωντανή μπροστά μας, ή στάση της στήν εκπαιδευτική μεταρύθμιση, πού είχε ένα ξεκίνημα καθαρά άστικό, κι ήταν παρήγορο φανέρωμα τής γενικής προσπάθειας στα 1910 για τήν «άνόρθωση»; Όμως συνάντησε κίνημα άναγεννητικό περισσότερο άγρια άντίδραση, από τήν άντίδραση πού συνάντησε ó εκπαιδευτικός Δημοτικισμός, στήν πρώτη περίοδο του, όταν, όπως είπαμε, ήταν άκόμη ένα κίνημα καθαρότατα άστικό, όπως τó δείχνουν όλες οι πράξεις του Έκπαιδευτικού Όμιλου τήν εποχή εκείνη; Ήταν λοιπόν άναπόφευγος ó καινούργιος κοινωνικός καθορισμός του, πού σιγά σιγά έγινε κι επίσημα δηλώθηκε από τόν περασμένο Μάρτη. Γιατί ó Έκπαιδευτικός Όμιλος, ύστερα από μιá δεκαπεντάχρονη άναγεννητική προσπάθεια μέσα στους κόλλους τής άστικής τάξης έβλεπε τόν έαυτό του ξένο μέσα σ' αυτή, άκόμη περισσότερο έβλεπε τήν ίδια τήν άστική τάξη καθημερινά νά τόν σπρώχνει πρós τ' άριστερά. Κι είδε ταυτόχρονα από τήν αντίθετη μεριά τόν άμόρφωτο και σκλάβο τών τοκογλύφων άγρότη τής έλληνικής γής, τόν εργάτη πού ζει μέσα στο πνευματικό σκοτάδι και σπρώχνεται στο έγκλημα και στή διαφθορά, τó μικροαστό πού κάθε μέρα όλοένα ύποδουλώνεται από τήν άρχουσα τάξη. Κι είδε σ' αυτούς, εκείνους πού πραγματικά ζητούν έναν πνευματικό όδηγητή, και πού μόνο με τόν άνυψωμό τους, τόν ήθικό κι ύλικό, θά μπορούσουν νά έλευτερώσουν τόν τόπο από τó μεσαιωνικό πνεύμα τών άρχόντων του, και νά του δώσουν τó φτερούγισμα πού ζητάει για τó έπιστημονικό φώς και τήν άλήθεια. Με λίγα λόγια είδε ó Έκπαιδευτικός Όμιλος, πώς τó συνθετικό και πολύπλοκο κίνημα, πού είναι ή άναγέννηση τής έλληνικής παιδείας, μόνο από κεί μπορούσε ειλικρινά νά ύποστηριχτεί και βάσιμα νά πετύχει.

Έ! λοιπόν, ή θέση αυτή του εκπαιδευτικού μας προβλήματος είναι σχηματοποίηση τής ζωής, είναι άρνηση τής πραγματικότητας και καταστροφή τής ποικιλίας της; Έκτός άν ποικιλία ζωής θά πει νά υπάρχουν παιδιά με γκουβερνάντες και παιδιά καταδικασμένα σάν αυτά πού είδαμε παραπάνω.

Ό κ. Τσιριμώκος όμως τήν προσπάθεια αυτή δέν τή θεωρεί μόνο μιá σχηματοποίηση τής ζωής. Τή θεωρεί άκόμη και διάλυση της, τάση για τήν έξαφάνιση εκείνου πού υπάρχει, από τήν προσδοκία εκείνου πού επιθυμούμε νά γίνει. Και ή κατηγορία αυτή δέν είναι άσυνείθιστο έπιχείρημα στα χέρια τών αντιδραστικών. Έχουν συνειθίσει τόσο πολύ νά υπερασπίζονται, ότι υπάρχει, ώστε νά φαντάζονται για πραγματικό έγκλημα τήν προσπάθεια για τήν αντικατάσταση του. Άκόμη περισσότερο έχουν συνειθίσει τόσο πολύ στήν άντιδημοκρατικότητα τής δικής τους άρνησης, ώστε νά τήν ξαναβλέπουν παντού, κι εκεί πού όχι μόνο δέν υπάρχει, παρά κρύβονται τεράστιες δημιουργικές δυνάμεις.

Στήν περίπτωση του Έ. Ό. τó έπιχείρημα γίνεται και πιο φανταχτερό άκόμη. Μας λένε. Πώς μπορείτε νά ένδιαφέρεστε ειλικρινά και θετικά για τήν άναμόρφωση τής παιδείας, όταν άφοσιώνεστε σ' έναν άγώνα καθαρά μελοντικό, όταν έξαρτάτε τήν πραγματοποίηση τής μεταρύθμισης σας από κάτι άβέβαιο και άπιθανο και ξένο πρós τήν ένέργεια σας, από τήν έπικράτηση στον κοινωνικό άγώνα μιás καινούργιας τάξης;

Ότι μ' αυτόν τόν τρόπο ή συζήτηση καταντάει δικολαβισμός και σοφιστεία, ούτε παρά-

ξένο οὔτε δυσκολονόητο εἶναι, καὶ θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ σωριαστῆι σ' ἐρείπια τὸ περίφημο ἐπιχείρημα, ἂν ἔλεγε κανένας στοὺς ὑποστηρικτῆς του : Μὰ τότε, ἂν αὐτὸ πού λέτε εἶναι σωστό, κάθε προσπάθεια πού ζητεῖ μιὰ μεταβολή, καὶ τὴν ἐπιδιώκει, χωρὶς νὰ περιμένει τὴ μοιραία καὶ τυχαία πραγματοποίηση της, εἶναι διαλυτικὴ, μὲ τὸ νόημα πού δίνετε σεῖς σ' αὐτὸν τὸν ὄρο, ἀφοῦ πολεμώντας ἐκεῖνο πού ὑπάρχει, ἐξαρτᾶ τὴν πραγματοποίηση της ἀπὸ ἓνα ἀβέβαιο στοιχείο, ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση της δηλαδὴ στὸν ἀγώνα πού κάνει. Ὅλα τὰ τεράστια λοιπὸν κινήματα τῆς περασμένης ἐποχῆς, πού εἶχαν καθαρὸτατο ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὴ μεταβολή, τὴν καταστροφή καλύτερα ἐκεῖνου πού ὑπῆρχε, καὶ τὴν ἀντικατάσταση του ἀπὸ καινούργιες ἀξίες, πὼς τα ἀντιμετωπίζετε; Καὶ ἀκόμα τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν ἐπικράτηση τους πὼς τις ἐξηγεῖτε, ἀφοῦ μὲ τὴν ἀντίληψη σας θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καταδικασμένα σὲ μιὰ μοιραία κι ἀναπόδραστη ἀποτυχία;

Τὸ ζήτημα παίρνει ἔτσι ἓναν χαρακτήρα κοσμοθεωρικὸ. Γίνεται ἓνα πρόβλημα τεράστιο, πού ἡ γενικὴ λύση του δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἀρθροῦ αὐτοῦ, ἀνκαί εἶναι φανερὴ. Γιατὶ ὅταν ἡ ἀντίθεση μὲ ὅ,τι ὑπάρχει, συνοδέβεται μὲ τὴ θέση ἐκεῖνου πού πρέπει νὰ ὑπάρξει, καὶ μὲ τὴν παράλληλη προσπάθεια γιὰ τὴν πραγματοποίηση της, πὼς μπορεῖ πιά ν' ἀμφιβάλουμε, πὼς κλείνει μέσα της μιὰ τεράστια σύνθεση, καὶ ὄχι μιὰ διάλυση, μιὰ κατάφαση καὶ ὄχι μιὰ ἄρνηση, μιὰ δημιουργικὴ πραγματικότητα καὶ ὄχι ἓνα μελοντικὸ ὄραματισμό;

Μένει ὁμως τὸ ζήτημα : Στὴν καινούργια κατεύθυνση τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμιλοῦ ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα αὐτά, πού παραπάνω ἀναφέραμε : Εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὴν ἀπάντηση τῶν ἀντιδραστικῶν, καὶ τὴ διατυπώνουμε, βγάζοντας τους ἀπὸ τὸν κόπο νὰ τὸ κάμουν οἱ ἴδιοι. Θὰ μᾶς ποῦν : Μὰ ὅταν κηρύχνετε πὼς εἴσατε σοσιαλιστῆς, δὲ στηρίζετε τὴν πραγματοποίηση τοῦ προγράμματός σας στὸ ἀπίθανο ἀνέβασμα ἓνός καινούργιου παράγοντα, στὴν ἐπικράτηση, πού ὄραματίζεστε, μιᾶς τάξης ἄλλης ἀπὸ ἐκεῖνη πού κατέχει σήμερα τὴν ἐξουσία; Καὶ τοὺς ἀπαντοῦμε : Ναι ἀληθινὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ μας, δὲ μποροῦμε νὰ τὴ βλέπουμε παρὰ μόνον μέσα στὸ περιθώριο τῆς νίκης στὸν κοινωνικὸ ἀγώνα τῶν τάξεων πού σήμερα δυναστεύονται. Εἴμαστε ἐργάτες μέσα στὴν πάλη τους, κι ἡ νίκη τους θὰ εἶναι καὶ δική μας. Τὸ σύντριμα τῆς οἰκονομικῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης ἐπάνω στὸν ἐργάτη, τὸ μικροαστὸ καὶ τὸν ἀγρότη, θὰ σημάνει γιὰ μᾶς, πὼς ἀνοίγει ἡ διάπλατη λεωφόρος, πού θὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴν πραγματοποίηση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἰδανικοῦ μας. Ὅμως ἀπὸ σήμερα ὡς τὸ σημεῖο αὐτό, ὑπάρχει ἓνα τεράστιο διάστημα γιὰ νὰ διαβούμε, καὶ σ' αὐτὸ ἔχουμε νὰ ἐργαστοῦμε ὄχι μόνον γιὰ τὴ διατήρηση τῶν ἀποκτημάτων τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης ὡς τὰ σήμερα, παρὰ ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἐπέχταση, γιὰ τὸ ὅσο μπορεῖ μεγαλύτερο πλάτεμα της. Γιατὶ ἴσα ἴσα τὸ μέσο γιὰ τὸ τέρας τοῦ ἀγώνα μας ἐκεῖ βρίσκεται. Στὸ πνευματικὸ δηλαδὴ ξύπνημα τοῦ λαοῦ, στὸ ἀνέβασμα του στὴ σκάλα τοῦ πολιτισμοῦ. Τότε μόνον θὰ νιώσουν τὴν ἰδιοτέλεια ἐκεῖνων, πού τοὺς κυβερνοῦν, τὴ μηδαμινότητα τῆς πολιτικῆς τους ἐλευθερίας. Τότε μόνον θὰ νιώσουν, πὼς ὑπάρχουν ἀξίες ζωικῆς ἀσύγκριτα ἀνώτερες ἀπ' αὐτῆς, πού ἔχει γιὰ ἔμβλημα της ἡ σημερινὴ ἀστικὴ τάξη, γιὰ νὰ ἐξασφαλίξει τὴν οἰκονομικὴν, πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν κυριαρχία της ἐπάνω στις ὑπόλοιπες κοινωνικῆς ομάδες. Τότε θὰ αἰστανθοῦν, πὼς πάνω ἀπὸ τὸν ἀρπαχτικὸ ἐγωισμό τοῦ ἀτόμου, ὑπάρχει ἓνα πλατύτερο κοινωνικὸ ἰδανικόν, μιὰ βαθύτερη ἀλληλεγγύη, πού πρέπει νὰ συνδέει τὰ ἄτομα σὰν μέλη τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Τότε θὰ μπορέσουν, μὲ ἀκέραια τὴ συνείδηση τῶν πράξεων τους καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ τους, νὰ συμπληρώσουν τὸν ἀγώνα τους, θεμελιώνοντας μιὰ καινούργια περίοδο στὴ ζωὴ, στηριγμένη σ' ἓνα ρυθμὸ βαθύτατα κοινωνικόν.

Εἶναι λοιπὸν μιὰ ἀναλήθεια, ὅταν μᾶς λένε, πὼς ἐξαρτοῦμε τὴν πραγματοποίηση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας σκοποῦ ἀπὸ μιὰ αἰτία ἐξωτερικὴ, ἀπὸ κάτι ξένο πρὸς τὴ θεληματικότητα καὶ τὴ δράση μας. Ἀντίθετα τὸ ξένο αὐτὸ στοιχείο εἶναι κάτι στενότερα συνδεμένο μὲ μᾶς, κι ἡ πραγματοποίηση του θὰ εἶναι μιὰ ἀναπόδραστη συνέπεια τῆς δράσης μας. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχουμε χρέος νὰ ἐργαστοῦμε. Ὅστε αὐτό, πού τὸ βλέπουν σὰν μιὰ ἀόριστη κι ἀπίθανη κοινωνικὴ μεταβολή, πού ὄραματιζόμαστε καὶ περιμένουμε μὲ μιὰ τάχα ἐκστατικὴ ἀδράνεια, εἶ-

ναί όχι μόνο όρισμένο παρά και πιθανότατο αποτέλεσμα τής δράσης μας μέσα στις κοινωνικές τάξεις που πρέπει να είναι και οι φορείς του.

Μ' αυτά τα λόγια θα μπορούσε να κλείσει κανένας την απάντηση αυτή στα όσα έγραψε ο κ. Τσιριμώκος για τον Έκπαιδευτικό Όμιλο, και σ' όσα από όλα τα όχυρά του αντιδραστισμού εξακολουθούν να γράφονται και να λέγονται ακόμη ως αυτή τη στιγμή, που αυτές οι γραμμές χαράζονται.

Όμως ό άγώνας, που ανάλαβε εδώ και λίγους μήνες ό Έκπαιδευτικός Όμιλος, είναι σκληρός. Μέσα στο χάος τής έμπάθειας και τής προκατάληψης, που κυριαρχεί για τα σύχρονα κοινωνικά προβλήματα, τό καινούργιο σύνθημα του Έκπαιδευτικού Όμιλου ήταν σαν τό κόκκινο πανί του ταύρου, και λίγο λείπει να κηρυχτεί επικίνδυνο στη δημόσια ασφάλεια ένα ιδιωτικό Σωματείο, γιατί είναι σοσιαλιστικό, σά να μην υπάρχουν χιλιάδες τέτλια Σωματεία σ' όλον τον κόσμο, όπου ή πρόληψη κι ή άμάθεια δέν έχουν τόση πέραση, όση στη χώρα των απόγονων του κλασικού πολιτισμού και του φωτός!

Κραυγές για κίνδυνο άκούονται. Η συκοφαντία μαινεται, τα σοφίσματα έχουν όγκωθεί και δέν τους αφήνουν να ιδούν τό κατακύλισμα τους. Αν ένιωθαν πραγματικά τον παλμό και την ανάγκη τής ζωής, θα έβλεπαν, πώς ή δική τους στάση, ή δική τους βία, ή δική τους άδικία, —κι όχι τό κήρυγμα ενός Σωματείου, σαν τον Έκπαιδευτικό Όμιλο—οργανώνουν τη βία και φέρνουν την επανάσταση.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ: *Η Ζωή που πέρασε* Διηγήματα.

Άπό τις προηγούμενες ποιητικές συλλογές του κ. Π. Ταγκόπουλου διαπιστώνεται με τρόπο αυταπόδειχτο, πώς ό σμιλεφτής των στίχων εκείνων είναι ποιητής—τόσο άβιαστο, τόσο πλούσιο και προπάντων τόσο καθάριο αναβλύζει τό αίσθημα από τους άπλους και εύρωστους στίχους του. Δέ συναντάει κανείς την κουραστική πεζολογία—κοινό γνώρισμα σε πολλούς νεότερους—ούτε την επιτηδευμένη διαστροφή τής ζωής που—άξιοθρήνητη απομίμηση από ξένα πρότυπα—ζητάει να μās επιβληθεί για νεοτεριστική τάση. Μόνον οι άπαιτητές μιας κάποιας διανοητικότερης συγκίνησης δέ θα μπορέσουν ίσως να ικανοποιηθούν από τό περιεχόμενο των συλλογών αυτών. Όμως ή άπαιτηση τους αυτή έχει σχετική αξία και τη μεγαλοποιούν τόσο πολλές φορές, ώστε καταντάνε να βλέπουν «διανοητικότητα» «ψυχικότητα» σε χλιαρά κατασκευάσματα, σε ξεπλύματα σκονισμένων βιβλιοθηκών! Να λοιπόν γιατί είναι προτιμότερη ή ρωμαλέα ζωϊκότητα, έστω και πρωτόγονη.

Άκόμη πρέπει να προστεθεί, πώς ό κ. Ταγκόπουλος είναι κύριος τής γλώσσας και τα τραγούδια του είναι παραστατικά, μ' ένα ξάστερο και μουσικό πολλές φορές σύνολο. Ποτέ δέ θα βρήςτε σ' αυτά τό σημάδι προσπαθειών, παρά θα ακολουθήσετε χωρίς έκπληξη, χωρίς μορφασμό, τον ίδιο καλπασμό των ωραίων στροφών.

Τέτλια είναι και τα διηγήματα του. Θα κυριολεχτούσε κανείς αν τάλεγε άφηγήματα με λυρική απόχρωση. Είναι απλά επεισόδια, πολλές φορές μυιάζουν σαν απόσπασμα από ένα έργο, που υπάρχει κομιαστώ στη σκέψη του δημιουργού του και δέν ολοκληρώνεται γιατί συναντάει αντίξοες περιστάσεις—και πρώτα πρώτα την έλλειψη ένότητας στην ψυχική διάθεση, άπαραίτητο εφόδιο για μια δημιουργική δουλιά. Στο νέο του έργο ό ποιητής των «Δροσοσταλίδων» άνιστορεί ένα παρελθόν με πλέρια ζωϊκή εκδήλωση: μικροευτυχίες, χαρές, λύπες, τη μπόρα του πολέμου, και ακόμη τό γνήσιο άθηναϊκό χρώμα (όπως στα διηγήματα: «Όταν τα πουλιά κελαιδοΰνε» «Τα καλά παιδιά» «Μίστος ό έμπορομανάβης») Υπάρχουν περιγραφές που γοητεύουν τον άναγνώστη με τη χαριτωμένη απλότητα τους κι ακόμη με την υποβλητικότητα τους. («Και τα φώτα σβήνανε πέρα) αν και οι άχαροι φρα-

σεοκόποι, οί άπολογητές ενός έξαλλου μοντερνισμού θέλουν τήν υποβλητικότητα μόνο για τούς «έγκεφαλικούς».

Η ζωή πάλεται ώς τόσο κάτω από τήν αφήγηση του συγγραφέα και πάλεται όχι με τρόπο σφαδαστικό, υστερικό, παρά με μιá γερή ένατένιση, με μιá νεανική άφροντισιά. Ο ποιητής τών «Δροσοσταλίδων» δέ συγχίζει τήν πραγματικότητα, όπως τó κά- νουν οί τελευταίοι νεοσύλληστοι του τάχα ψυχογραφικού διηγήματος, παρά τή ζωγραφίζει με τά πιό έντονα χρώματα, τονώνοντας τήν με τήν Ισχυρή του λυρική διάθεση. Κι αυτό είναι ή άληθινότερη προσφορά στην Τέχνη. Και όταν ή φωτολατρεία του συναντάει τά πρώτα μηνύματα μιáς θολής ήμέρας, που ύάρθει, όταν βλέπει τήν άνοιξη νά υποχωρεί μπροστά σ' έναν παγερό βοριά, που ξαναφέρει τó χειμώνα, τότε δέν ξεσπάει σε μάταιο θρήνο, παρά αναθυμάται τίς περασμένες ήμέρες τής χαράς.

Ίσως ό όπτιμισμός αυτός νά είναι μιá καθαρή προσωπική υπόθεση, καταφέρει όμως νά έξασκήσει μιá σχετική έπιροή σ' ένα αναγνωστικό κοινό που παραδέρνει στο γλυκανά- λατο ψεφτορωμαντισμό και τότε ή άποστολή του παίρνει, βέβαι, κάποια σκοπιμότητα.

Α. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

ΜΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

N. DERJAVINE

ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Μέσα σε μιá άτμόσφαιρα καταπιεστική και στενάχωρη ή ρωσική έπιστήμη έπρεπε νά έργαστεί, νά νικήσει τά έμπόδια, ν' άγωνιστεί για τήν ίδια της τήν έπαρξη, νά υπερασπίσει τίς κατάχτησες της.

Σύμφωνα με τήν άλλοτινή κρατική αντίληψη ό έπιστήμονας δέν ήταν τίποτα άλλο παρά ένας δημόσιος υπάλληλος. Η σφαίρα τής ένέργειας του ήταν στενά καθορισμένη από τήν έπίσημη νομοθεσία άπόπου δέν τολμούσε νά βγει.

Οί περισσότεροι από τούς έπιστήμονες μας, κάτω από τήν πατροπαράδοτη κηδεμονία τής άστυνομίας, κλείνονταν γενικά στα σπουδαστήρια τους ή στα έργαστήρια τους, δυσπιστούσαν στην πολιτική και υπηρετούσαν εύσυνείδητα τήν έπιστήμη, με τήν πεποίθηση, πώς ή έπιστήμη κι ή πολιτική είναι δυό πράματα που δέν έχουν τίποτα κοινό ανάμεσα τους.

Η ρωσική επανάσταση άλαξε όλότελα αυτή τήν κατάσταση και δημιούργησε στον έπιστήμονα συνθήκες εργασίας τέτοιες, που νά ναι άδύνατη πιά ή άκαδημαϊκή άδιαφορία και ή φανταστική άφοσίωση στην καθαρή έπιστήμη. Κιάν σήμερα οί άνωμαλίες αυτές παρουσιάζονται άκόμη καμιά φορά, είναι άπλούστατα τ' άπομεινάρια του περασμένου καιρού.

Η έπιστήμη με τó νά γίνει στη Σοβιετική Ρωσία ένα παντοδύναμο όργανο τής οικονομικής και πνευματικής αναγέννησης, παρουσιάζεται πιά σά μιá άληθινή έπιστήμη έργασομένων. Μπροστά της ξανοίγει πλατύς ό άπεριόριστος όρίζοντας τής έλεύτερης εξέλιξης για τήν οικονομική και διανοητική άπολύτρωση τών εργατών, για τήν καλύτερηση τής τύχης τους και για τή μόρφωση τους.

Έτσι παίρνοντας τήν έπιστήμη σά θεμελιακή βάση του οικονομικού και εκπολιτιστικού έργου της, ή Έπανάσταση έβαλε τήν έπιστήμη μέσα σε συνθήκες έξαιρετικά ευνοϊκές για μιá εξέλιξη δίχως όρια. Συσχέτισε όργανικά τή δημιουργική της πολιτική με τίς έπιστημονικές έρευνες.

Οἱ ὄργανισμοὶ ποὺ πραγματοποιοῦν αὐτὴ τὴ συσχέτιση εἶναι οἱ Κρατικὲς Ἐπιτροπές ποὺ λειτουργοῦν κοντὰ στὸ Συμβούλιο τῶν Ἐπιτροπῶν τοῦ λαοῦ ἢ πῶς καλὰ τὸ «Gosplan»¹ ποὺ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ μιὰ ἐπίσημη ἔνωση ἀπὸ εἰδικούς ἐπιστήμονες ὅλων τῶν κλάδων, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ κάνουν τὴν προκραταρχικὴ ἐπιστημονικὴ μελέτη τῶν ὄντων, ποὺ ἔχουν σχέση μετὰ τὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ δημιουργικοῦ ἔργου τοῦ Κράτους, μέσα στοὺς διάφορους κλάδους τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς βιομηχανίας.

Εἶναι ἓνα εἶδος Ἐπιστημονικῆς Ἀκαδημίας, ποὺ οἱ ἐπιστημονικὲς τῆς ἔρευνες διαφέρουν ἀπὸ τῆς ἔρευνες τῆς πραγματικῆς Ἀκαδημίας σ' αὐτὸ μόνον, στὸ ὅτι δηλαδὴ εἶναι στενὰ συνδεμένες μετὰ τὰ προβλήματα καὶ τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους καὶ καθοδηγοῦνται ἀπὸ τῆς ἀνάγκης του. Ἔτσι ἡ ἐπανάσταση ἔβγαλε ἀπὸ τὴ φυλακὴ τῆς τὴν Ἐπιστῆμη στὸν ἐλεύθερο ἀέρα τῆς δημιουργικῆς ζωῆς. Τὴν ἔβαλε νάντικρίσει τῆς προλεταριακῆς μάξες καὶ τὰ συμφέροντα τους καὶ μ' αὐτὸ ἴσα ἴσα τῆς ἀνοίξε ἀστέρεφτες πηγὲς νέας γόνιμης ἐνέργειας.

Ἡ σημερινὴ κατάσταση, φυσικὴ συνέπεια τῆς Ἐπανάστασης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς, ἄλλαξε ἀκόμη τὴν κοινωνικὴ ἀξία τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ τὸν κοινωνικὸ ρόλο τοῦ ἐπιστήμονα μέσα στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία.

* * *

Ὁ ρωσικὸς πολιτισμὸς, γένημα τοῦ φεουδαρχισμοῦ, κυρίαρχου στὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ, εἶχε μιὰ παράξενη καὶ πολὺ χαρακτηριστικὴ συνέπεια: τὴν ἀπόσταση τοῦ ἀπὸ τῆς μάξες, τὴν ἄβυσσο ποὺ ἀνοίχτηκε ἀνάμεσα στὶς μορφωμένες τάξεις καὶ τὸ λαό. Μὰ ὁ ἐργάτης καὶ ὁ χωρικὸς παίρνοντας τὴν ἐξουσία, κληρονόμησαν ἐπίσης ἀπὸ ὅλο τὸν πολιτισμὸ τῶν παλιῶν τάξεων, τὴ φιλολογία, τὴν τέχνη, τῆς ἐπιστῆμες. Τὸ προλεταριάτο, ἀνκαὶ ἀπαρνιέται ὅλες τῆς ἰδεολογικῆς ἀξίες τοῦ ἀστικοῦ κόσμου, ὅμως χρησιμοποιοῦ τὴν πρόοδο καὶ ὅλες τῆς κατὰχτησες τῶν προκάτοχων του.

Μέσα στὴ χώρα τῶν ἐργαζομένων καμιά διαίρεση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, καμιά ἀπομάκρυνση τῶν διανοομένων ἀπὸ τὸν ἀμόρφωτο λαὸ δὲ μπορούσε πιά νὰ σταθεῖ. Ὅχι τάχα πὼς μ' ἓνα χτύπημα μαγικοῦ ραβδιοῦ ἄλλαξε μιὰ χώρα σχεδὸν βάρβαρη καὶ ἔγινε χώρα ἀνώτερου πολιτισμοῦ. Ἐχομε ἀκόμη νὰ κάνουμε πολλὰ. Ὅμως ἐργαζόμαστε γιὰ τὸ ἐκπολιτιστικὸ μας ἔργο μὲ μιὰ κοινὴ προσπάθεια μὲ ὅλους τοὺς ἐργάτες τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας.

Ἡ ἐπιστῆμη, ἡ τέχνη, ἡ φιλολογία στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία, ἐνδιαφέρουν ὄχι μόνον τοὺς παλιούς διανοομένους, παρὰ καὶ τὸν ἐργάτη καὶ τὸ χωρικό. Σ' αὐτὴ τὴ διεύθυνση τραβάνε σήμερα ὅλες μας οἱ προσπάθειες. Δὲ θέλουμε νὰ ποῦμε βέβαια, πὼς ἀπὸ τὰ σήμερα οἱ σοβιετικῆς μάξες εἶναι μυημένες στὸν πολιτισμὸ καὶ ξέρουν ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς φιλολογίας καὶ τῆς παγκόσμιας ἐπιστῆμης. Ὅμως οἱ βασικὲς ἀρχές, οἱ μέθοδοι, οἱ ὄργανισμοὶ τῆς πνευματικῆς μας δράσης, ὅλη ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς Σοβιετικῆς κοινωνίας, σιντείνουν νὰ μπάσουν σιγὰ σιγὰ τῆς μάξες τῶν χωρικῶν καὶ τῶν ἐργατῶν στὴν πνευματικὴ ζωὴ. Καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ γίνεται ὄχι, βέβαια, ἀπὸ ἀγαθοεργία ἢ φιλανθρωπία, παρὰ ἀπὸ τὸ φυσικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Κράτους γιὰ νὰ στερεώσει τῆς κατὰχτησες τῆς ἐπανάστασης, νὰναπτύξει τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία καὶ τὴν κοινωνικὴ εὐμάρεια.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ νέα κατάσταση τῆς ἐπιστῆμης στὴ Ρωσία ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, τὰ νέα προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται μπροστὰ τῆς, προβλήματα ὄχι βέβαια καθαρὰ θεωρητικά, παρὰ ὑπαγορευμένα ἀπὸ τῆς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπαναστατικῆς οἰκοδομικῆς, καθορίζουν τὴ θέση καὶ τὸ ρόλο τοῦ ἐπιστήμονα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ρωσίας. Ἡ ἐπιστῆμη λοιπὸν παίζει τώρα τὸ μέρος ἐνὸς παράγοντα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὀργανικοῦ καὶ ὑπεύθυνου, μέρος ποὺ ἦταν ὀλότελα ἄγνωστο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση.

* * *

Τὸ τμήμα τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστῆμης τοῦ Συνδικάτου τῆς Δημόσιας Παιδείας συγκεντρώνει 14.000 ἐργάτες ἐπιστήμονες διαφόρων κλάδων, σ' ἓνα συγκρότημα θαυμάσια ὀργανωμένο, ἀναπόσπαστο μέρος τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῆς χειρωνακτικῆς καὶ διανοητικῆς ἐργασίας.

1. Κρατικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν προπαρασκευαστικὴ οἰκονομικὸ προγράμματος.

Τὸ συγκρότημα αὐτὸ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ αὐστηρὸ αἶσθημα τῆς πειθιρχίας καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς εὐθύνης. Βαδίζει ἀρμονικὰ μὲ τὴ μάζα τῶν ἐργατῶν. Καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἡ ἀρμονία αὐτὴ εἶναι καθ'αυτὸ ὁ σκοπὸς τῆς ὑπαρξῆς του καὶ ὁ λόγος τῆς δράσης του.

Περίπου ἑξὶ χιλιάδες ἐπιστήμονες μένουν ἀκόμα ἔξω, ὄχι ἐξαιτίας τῆς ἰδεολογικῆς ἀσυμφωνίας, παρὰ μοναχὰ γιὰ τυπικοὺς λόγους, γιατί, ἐξαιτίας τοῦ ἐπαγγέλματος τους, ἀνήκουν σάλλα συνδικάτα π.χ. στὸ συνδικάτο τῶν μεταλωρῦχων, τοῦ «ὑπεδάφους», τοῦ ὑγειονομικοῦ προσωπικοῦ καὶ σάλλα. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε, πὼς στὰ δέκα χρόνια τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Ὀχτώβρη οἱ ἐπιστήμονες μπολεσεβίκοι σχηματίζουν ἓνα ὄργανικὸ μέρος τῆς Σοβιετικῆς κοινωνίας σὰ μέλη τῆς μεγάλης ἐπαγγελματικῆς ἐνώσεως ὅλων τῶν ἐργατῶν.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ μας Ἐνωση, ἐχτὸς ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ κατεύθυνση ποὺ ἀνάφερα παραπάνω, ἔχει πλούσιο πρόγραμμα καὶ ποικίλη δράση. Ἔχουμε λοιπὸν νὰ καθορίσουμε πρῶτα τὸ ρόλο τῆς δράσης καὶ τῆς χρησιμότητος ποὺ παίζουν οἱ ἐπιστήμονες στὸ ἔργο τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἀνοικοδόμησης.

Οἱ πολυάριθμες ἐπιτροπὲς καὶ ὑποεπιτροπὲς ὀργανωμένες ἐπάνω στὴ βάση τῆς σύμπραξης ἀνάμεσα στοὺς ἐπίσημα ἀναγνωρισμένους καθηγητὲς καὶ τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ ἀπαρτίζουν σαυτὲς τίς ἐπιτροπὲς καὶ ὑποεπιτροπὲς τὸ Τμήμα τῶν ἐπιστημόνων ἐργατῶν, εἶναι μιὰ μορφή ἀπὸ τίς πιὸ ἀπαραίτητες τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προορισμοῦ τῶν Ἐπιστημόνων καὶ ἓνα θαυμάσιο σχολεῖο γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ Σοβιετικοῦ Κράτους. Εἶναι αὐτὰ τὰ κέντρα τὰ ὀργανωτικὰ ποὺ δημιουργοῦν τὴ νέα ζωὴ στὴ σφαῖρα τῆς ἀνώτερης διδασκαλίας.

Ὁ Ἐπιστήμονας δὲν περιορίζεται νὰ παίζει ἓνα ἐνεργητικὸ ρόλο κοντὰ στὰ ἀνώτερα ὄργανα τῆς Διοίκησης. Κατεβαίνει ὡς τὸ τελευταῖο κοινωνικὸ σκαλοπάτι, ὡς τίς τοπικὲς ἐπιτροπὲς τῶν ἐργατῶν ἢ τῶν ὑπαλλήλων τῶν διάφορων ἰδρυμάτων, ποὺ εἶναι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν ἴδια ἐργασία, κι αὐτὸ ὄχι μόνο γιὰ νὰ διαφεντέψει τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν, παρὰ ἀκόμη γιὰ νὰ ὀργανώσει καὶ νὰ ρυθμίσει τὴν παραγωγή.

* * *

Ἀνάμεσα στὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται στὴν ἐπιστήμη μας ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξέλιξη τῆς χώρας μας κι ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση, μπαίνει στὴν πρώτη σειρά τὸ ζήτημα τῆς ἀπογραφῆς, τῆς καταγραφῆς καὶ τῆς βαθειᾶς μελέτης τῆς ζωντανῆς μας πραγματικότητας ἀπὸ τὴν παραγωγικὴ ἀποψη ἢ μελέτη τῆς πιὸ πολύτιμης δύναμης της, ἢ μελέτη τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἐπανάστασης βλέπουμε μιὰ ἐξαιρετικὴ πρόοδο τῆς Γεωγραφίας καὶ τῆς τοπικῆς Ἱστορίας. Βλέπουμε δηλαδὴ τὴν προσπάθεια νὰ κινητοποιήσουν—ἢ Γεωγραφία καὶ ἢ τοπικὴ Ἱστορία—τὴ δημόσια σοβιετικὴ γνώμη, πούναι ἄπληστη νὰ γνωρίσει ὡς τὸ βάθος τῆ χώρας της καὶ νὰ συντείνει στὴν οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς χώρας. Δυὸ χιλιάδες ὀργάνωσες μοιρασμένες ἀνάμεσα σ' ὅλο τὸ Κράτος ἀσχολοῦνται σὲ ἐπιστημονικὲς ἐρευνες. Προσπαθοῦν νὰ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν τοπικῶν ἐρευνητῶν, ἐκλαϊκέβουν τὴν ἐπιστήμη στὶς ἐργατικὲς μάζες μὲ εἰδικὲς ἀποστολὲς καὶ ἐπίσκεψες στὰ μουσεῖα. Οἱ ἐπιστήμονες παίζουν ἓνα ρόλο ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς σ' αὐτὴ τὴ χρησιμὴ ἐργασία. Τὰ μαθήματα καὶ οἱ ὁμιλίες στοὺς ἐργατικούς κύκλους, οἱ ἐπίσκεψες σὲ ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα, ἢ ἴδρυση ἐργατικῶν Πανεπιστημίων, ἢ πνευματικὴ φροντίδα γιὰ τὰ χωριά καὶ οἱ ὁμιλίες ποὺ γίνονται στὶς ἐξοχὲς, τὰ μαθήματα, οἱ ὁμιλίες ποὺ ἔγιναν στοὺς παιδαγωγικούς κύκλους καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς ἐπιστημονικούς, αὐτὰ εἶναι τὰ πιὸ ἐνδιαφερόμενα ἀντικείμενα τῆς κοινωνικῆς δράσης τῶν ἐπιστημόνων μας.

Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ κατέχουμε, στὸ Rostov π.χ. τὸ Τμήμα τῶν Ἐπιστημόνων ἐργατῶν ἐξυπηρετεῖ ἐφτά ὁμάδες ἐργάτες. Στὸ διάστημα ὀχτῶ μηνῶν—ἀπὸ τὴν 1η τοῦ Νοέμβρη 1925 ὡς τὴν 1η τοῦ Ἰουλίου 1926—οἱ ἐπιστήμονες αὐτῆς τῆς πόλης κάνανε 284 ὁμιλίες ἐπιστημονικὲς λαϊκὲς καὶ διευθύνανε πέντε ἐκδρομὲς στὴν ἐπαρχία. Στὸ Khar'kov στὸ ἴδιο διάστημα ἔγιναν 100 ὁμιλίες. Στὸ Minsk, στὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1926, 69 ὁμιλίες. Στὴ Μόσχα τέλος, τὸ «Σπίτι τῶν Ἐπιστημόνων», ὀργάνωσε ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1925 ὡς τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1926, 131 ἐπιστημονικὲς λαϊκὲς ὁμιλίες σὲ 27 ὁμάδες ἐργάτες, ὅπως καὶ 146 ὁμιλίες γιὰ τὸν ἀσύρματο τηλεγράφο. Στὸ σημαντικὸ αὐτὸ ἔργο πήραν μέρος 96 ἐπιστήμονες. Μὲ

τὴν ὁδηγία τῶν Τμημάτων τῶν ἐργατῶν ἐπιστημόνων ἔγιναν ἐργατικές ἐκδρομές στὸ Rostov, Krasnodar, Perm, Smolensk, Tomsk, Vologda. Στὸ Lénigrad ὑπάρχουν ἐργατικά Πανεπιστήμια Κυριακάτικα, κοντὰ σὲ ὀρισμένες ἀνώτερες σχολές. Σὲ μᾶς, στὴ Μόσχα, λειτουργοῦν δυὸ ἐργατικά Πανεπιστήμια συνοικιακά. Τὸ ἐργατικὸ Πανεπιστήμιο ὁργανωμένο ἀπὸ τὸ Τμήμα τῆς Ὀδησοῦ στὰ 1926, ἔχει τρεῖς σχολές—κοινωνικὴ οἰκονομία, φυσικὴ ἱστορία καὶ βιολογία—μαθηματικά—τεχνικὴ—μὲ 800 ἀκροατές. Παρόμοιες ἐργατικές σχολές ἰδρύθηκαν εἴτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐπιστήμονες εἴτε μὲ τὴν ἄμεση συνδρομὴ τους στὶς πόλεις τοῦ Rostov, Krasnodar, Kasan, Irkoutsk, Kamenetz—Podolsk, Nijni—Novogorod, Saratov, Moscou καὶ σ' ἄλλες. Στὸ Lénigrad οἱ ἐπιστήμονες διευθύνουν τὴν πνευματικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἐργασία στοὺς κύκλους τῶν στρατιωτῶν τοῦ «Κόκινου Στρατοῦ». Τὸ τμήμα τοῦ Lénigrad ὁργανώνει ἰδιαίτερα στὸ «Σπίτι τῶν Ἐπιστημόνων» συνάντησες μὲ τοὺς Καθηγητὲς τῶν Ἐπαρχιῶν καὶ εἰδικές ἐπίσκεψες στὶς ἀνώτερες σχολές καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐκπαιδευτήρια μὲ ὁμιλίες καὶ ἐπιστημονικὲς διδασκαλίες.

Θυσιάζοντας ὅλη τους τὴν ἐνέργεια καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν καιρὸ τους στὸ παιδαγωγικὸ ἔργο, οἱ ἐπιστήμονες δὲν παραμελοῦν καθόλου τὴν προσωπικὴ τους ἐπιστημονικὴ τελειοποίηση. Τὰ «Σπίτια τῶν Ἐπιστημόνων» τοὺς χρησιμεύουν γιὰ κέντρα. Ἔίναι δεκατέσσερα ὅλο τὸ Κράτος χωρὶς νὰ λογαριάσουμε τίς πολυάριθμες ὁμάδες ἐπιστήμονες, ποὺ βρίσκουμε κοντὰ σὲ κάθε «Σπίτι Δασκάλου», ὅπου τὰ μέλη τῶν Τμημάτων τῶν ἐπιστημόνων ἐργατῶν δὲν εἶναι πολυάριθμα.

Ὁ ἐπιστήμονας δὲν εἶναι πιά ὁ ἄνθρωπος μᾶς ἰδιαίτερης «τάξης» παντοινὰ ἀπομακρυσμένης καὶ ξένης ἀπὸ τὴν πραγματικὴ ζωὴ. Εἶναι ἓνα ἐνεργητικὸ μέλος τῆς κοινωνίας, ποὺ δημιουργεῖ μιὰ καινούργια ζωὴ μ' ἓναν πολιτισμὸ καὶ μιὰν οἰκονομία νέα καὶ βάζει τὰ θεμέλια γιὰ τὴν καινούργια ἀνθρώπινη σχέση.

Εἶναι λοιπὸν εὐκόλο νὰ καταλάβουμε καὶ νὰ ἐχτιμήσουμε τὸν ἐνεργητικὸ ρόλο τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ρωσίας, μέσα σὲ τὶς πνευματικὲς ὁργανώσεις, καθὼς καὶ μέσα στὰ οἰκονομικὰ καὶ δημόσια ἐκπαιδευτήρια καὶ ἀκόμη μέσα στὰ πολιτικὰ ὄργανα. Ὅλ' αὐτὰ δείχνουν τὴν πλέρια ἀλληλεγγύη ὅλων τῶν ἐργατῶν στὶς ἐπικίνδυνες στιγμὲς τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἐπανάστασης καθὼς καὶ στὶς στιγμὲς τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου σὲ κάποιο ἐπίπεδο πνευματικὸ, οἰκονομικὸ ἢ πολιτικὸ. Δημόσιες ἰσχυρὲς ὁργανώσεις ὅπως ἡ Aniachim, ἡ Κόκινη Βοήθεια, ἡ Ἐταιρεία τῆς Βοήθειας γιὰ τὰ θύματα τῶν ἐπεμβάσεων, ἡ Ἐταιρεία τῶν πνευματικῶν σχέσεων μὲ τὸ ἔξωτερικὸ καὶ ἄλλες ἐξυπηρετοῦνται ἀπὸ ἐπιστήμονες ἢ τουλάχιστο ἔχουν πολλοὺς ἐπιστήμονες ἀνάμεσα στὰ ἐνεργὰ μέλη τους.

Χωρὶς αὐτὴ τὴ συσχέτιση, κάθε ἐργασία ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ ἀκόμα κάθε ἐπιστήμη θάταν ἀδύνατη, ἂν λογαριάσουμε τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς Ἐνωσης. Γιατί ἡ ἐπιστήμη, τὸ θέλει δὲν τὸ θέλει ὁ ἐπιστήμονας, τρέφεται ἀναγκαίᾳ ἀπὸ τὸ χυμὸ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλου ποὺ τὴν τριφυρίζει, μεγαλώνει καὶ ξετυλίγεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς πραγματικῆς ζωῆς καὶ ἀντικαθρεφτίζει πιστὰ τὰ ἰδανικά της καὶ τίς τάσεις της.

Νὰ γιατί ἡ σύγχρονη κοινωνία μᾶς ἔχει ἐπιστήμονες ἀνάμεσα στοὺς πιὸ δραστήριους ἐργάτες κάθε κλάδου, εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν ὁργάνωση τοῦ Κράτους, εἴτε γιὰ τίς ἐπιστημονικὲς ἔρευνες, εἴτε γιὰ τὴν οἰκονομικὴ διοίκηση, εἴτε γιὰ τὴν δημόσια παιδεία, εἴτε γιὰ τὴν σύμπραξη κλπ.

Ἡ πιὸ στενὴ συσχέτιση τῆς ἐπιστήμης μὲ τὴν ἐργασία, μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν, αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ σημάδι τοῦ δρόμου ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη μᾶς. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ μεγάλες νίκες τῆς ἐπανάστασης μᾶς, ποὺ δυναμώνει τὴν πρόοδο τοῦ ἔργου μᾶς, σὲ κάθε πνευματικὸ καὶ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο, ἀνοίγοντας στὴν ἐπιστήμη ὀρίζοντας σ' ἀπεριόριστες δυνατότητες.

Μετάφραση Φ. Σ.

1. Στὴ Μόσχα, στὴν Ὀδησοῦ, στὸ Lénigrad καὶ σὲ ἄλλες σπουδαῖες πόλεις.

ΣΧΟΛΙΑ

ΔΥΟ ΧΑΡΑΧΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Ἡ περσινὴ συζήτηση, ποῦ ἔγινε στὸν Ὅμιλο καθὼς καὶ ἡ Διακήρυξη τῆς νέας Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς ἐνεργήσανε σὰν ἡλεκτρολυτικὸ ρέμα. Ἀπὸ τὸ ἀξειδιάλυτο χάος τῶν δῆθεν δημοτικιστῶν καὶ δῆθεν προοδεφτικῶν, ποῦ ἐπικρατοῦσε μέσα στὸν Ὅμιλο, ξεκαθάρισε ἡ πυκνὴ, ἀληθινὴ ομάδα τῶν ἀνθρώπων, ποῦ πονοῦν γιὰ τὸ λαὸ καὶ ποῦ ἔμειναν στὸν Ὅμιλο, ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνες καὶ τοὺς συγκαλυμένους συντηρητικούς. Παραθέτουμε δυὸ χαρακτηριστικὰ γράμματα, ποῦ ζωγραφίζουν τὴ νοοτροπία καὶ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων. Τὸ ἓνα γράμμα προέρχεται ἀπὸ ἓνα πλουτοκράτη μεγαλοαστό, σύμβουλο Τραπεζῶν καὶ κωμωδὸ τοῦ προοδεφτισμοῦ. Καμαρώστε το:

Bergen. 15. XII. 27.

Πρὸς τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου

Εἰς Ἀθήνας

Ἀπὼν πρὸ πολλοῦ ἐξ Ἀθηνῶν (ἦταν δημοτικιστὴς καὶ μέλος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου!!) μόλις τώρα λαμβάνω τὴν «Διακήρυξη» τῆς Δ. Ε. Ε. Ο. τῆς 20 Ἰουνίου.

Παρ' ὄλην τὴν γλαφυρότητα τῆς γλώσσης, τὸ διάγγελμα τοῦτο ἀναγράφει καθαρὰ τὰς νέας ἀρχὰς καὶ τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ Συλλόγου. Κατ' αὐτὸ ὁ Ὅμιλος αὐτοκηρύττεται ὡς Ὑπερκράτος μὲ πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ προορισμὸν νὰ τὰς ἐπιβάλη εἰς τὸ ἔλεεινὸν τωρινὸν Κράτος ὡς εὐαγγέλιον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἀτυχῶν δασκάλων, τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ἀφήσουν πλέον ἡσυχούς εἰς τὸ ἔργον των καὶ ἀμετόχους εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Μὴ σκεφθεῖς οὐδέποτε νὰ μετάσχῃ τοιοῦτου Σωματείου, παρακαλῶ νὰ διαγράψῃτε τὸ ὄνομά μου ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν, ἂν δὲν διεγράφην ἤδη.

Μεθ' ὑπολήψεως. Ἰ. Ἀ.

Ταυτόχρονα σχεδὸν καὶ σὰν ἀπάντησις στὸ γράμμα αὐτό, πῆρε ὁ Ὅμιλος ἀπὸ ἓνα ταπεινὸ, φτωχὸ καὶ ἀδύνατο δάσκαλο τὴν ἀκόλουθον δήλωσι. Εἶναι ἡ ἀπάντησις «τῶν ἀτυχῶν δασκάλων» στὴν ὑποβληθεὶς προτροπὴ τοῦ πλουτοκράτη νὰ μείνουν «ἡσυχοὶ» καὶ «ἀμέτοχοι» δηλαδὴ μισθωτοὶ σκλάβοι καὶ δημιουργοὶ σκλάβων ψυχῶν. Νὰ τὸ γράμμα τοῦ δασκάλου.

K... 17-8-1927

Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο.

Ἀθήνα.

Ὅχι μονάχα δὲ μετανοιώνω—τώρα μάλιστα ποῦ ἔμαθα ἀπὸ τὴ διακήρυξιν σου τίς ἀφορμὲς τῆς τελευταίας διάσπασης καὶ εἶδα τίς νέες ξεκαθαρισμένες πιά κατευθυντήριες ἐκπαιδευτικὲς σου γραμμὲς καὶ τὰ καινούργια σου πανανθρώπινα ἰδανικά—ποῦ δὲ ζήτησα τὴ διαγραφὴν μου ἀπὸ τὴ δύναμιν σου, παρὰ σάμπως νὰ νιώθω καὶ κάποια περηφάνεια, ποῦ στάθηκα ἀδείλιαστα, μ' ὄλους τοὺς τρανταχτεροὺς τὸν τελευταῖο καιρὸ κροβισμούς, κοντὰ σου.

Καὶ δὲ σοῦ λέω, πὼς πρέπει νὰ πεταχτεῖ ὀλότελα καὶ ἡ «σοκοπιμότητα», μὰ τὴ θαρῶ, στὴν περίστασιν αὐτὴν σὰ χοντροσόκιο ποῦ πνίγει τὴν ἀλήθειαν, καὶ σὰν ταφόπετρα ποῦ θέλει νὰ σκεπάσῃ γιὰ πάντα μιὰ προσπάθειαν, γιὰ τὸν ὑψωμὸ τοῦ κακόμοιρου, τοῦ ξεχασμένου ἐργατοαγροτοπαιδίου. Τὰ γιατρικὰ τῆς σοκοπιμότητος πάθαν ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἀλλοίωσι καὶ τὰ ναρκοτικὰ τοῦ συντηρητισμοῦ ξέπεσαν στὴ συνείδησιν τοῦ δασκάλου. Οὔτε ἡ πρώτη μὰ οὔτε καὶ ὁ δεύτερος βγάλανε τὴ λαϊκὴ Ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τὸ βοῦρκο. Τίς ἐλπίδες μας πιά τίς στηρίζουμε στοὺς προοδεφτικούς ἐπαναστάτας τῆς ἐκπαίδευσιν, καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς θὰ μένομε.

Παρακαλῶ νὰ μὲ διατηρήσετε μέλος σας.

Με τιμὴ Ἰ. Ἀρ.

ΕΛΕΥΤΕΡΙΑ! Στις αρχές του Γενάρη έφτασαν στην Αθήνα από τη Ρωσία, όπου είχαν πάει για τα δεκάχρονα της Έπανάστασης δυο λογοτέχνες, ο δικός μας Ν. Καζαντζάκης και ο ρουμάνος Παναίτ Ιστράτη. Όταν φτάσανε έδώ φανερώσανε την πρόθεσή τους να μιλήσουν για το τί είδαν στη Ρωσία. Το τί γίνεται στη Ρωσία είναι βέβαια ελεύτεροι να το μάθουν οι Έλληνες. Διαβάζουν στις εφημερίδες ή σε βιβλία κάθε λογής και κάθε πνοής και κάθε υστεροβουλίας μελέτες ή άρθρα ή πληροφορίες. Τη στιγμή λοιπόν, που δυο άνθρωποι με κάποια αξία, με κάποιο αυτοσεβασμό και αξιοπρέπεια έρχόντουσαν να μιλήσουν για όσα είδαν με τα μάτια τους, θάπρεπε να τους παρακαλέσουμε μάλιστα να το κάμουν. Είμαστε πάντα ελεύτεροι να κρίνουμε τα λόγια τους, όπως κρίνουμε και όσα διαβάζουμε.

Και όμως οι άνθρωποι, που μολύνουν το όνομα «φιλελεύθερος» έσκισαν τα ρούχα τους φωνάζοντας με υστερικές κραυγές να μη τους δοθεί ούτε αίθουσα για να μιλήσουν.

Τότε ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» πήρε το ζήτημα άπάνω του. Βρήκε αίθουσα και κάλεσε το κοινό στην όμιλία.

Στις 11^η του Γενάρη το βράδυ, ως τέσσερις χιλιάδες άνθρωποι μαζέφτηκαν στο θέατρο «Αλάμπρα». Ήταν ή άπάντηση στο διωγμό. Η διάλεξη έγινε άποθέωση. Άποθέωση του Ιστράτη και του άνθρωπιστικού ιδανικού. Τότε κινητοποιήσανε το χωροφύλακα και τον εισαγγελέα. Η διάλεξη του Ιστράτη δημοσιέφτηκε. Μπορούσαν να την έξελέγξουν, να την άναιρέσουν, να την κουρελιάσουν. Στα έπιχειρήματα του νάντιτάξουν τα έπιχειρήματα τους. Στις βεβαιώσεις του τις βεβαιώσεις των. Και τί του είπαν; Του άντιτάξαν πως είνε πληρωμένος από τη Μόσχα, πως γενήθηκε νόθος, πως είναι άλήτης και πως έχουμε και φυλακές και άπελάσεις, και πως αν ένας άστος πήγαινε να μιλήσει στη Ρωσία, θά του έκαμαν πολύ χειρότερα. Μά αυτό είναι δικαιολογία ή αυτοκαταδίκη; Στη Ρωσία δέ θά πήγαινε ένας άστος να μιλήσει, θά πάει μόνο με το ντουφέκι στο χέρι, αν μπορεί. Γιατί εκεί είναι έπανάσταση και διχτατορία έπίσημα κηρυγμένη, τίμια και είλικρινά. Αν πούμε και έμεις τίμια και είλικρινά, πως έχουμε άστική άπολυταρχία, δέ θάρχονται άνύποπτοι να μās κάνουν διαλέξεις οι όπαδοί της σοσιαλιστικής κοινωνίας, όπως δέν πάνε στην Ιταλία και την Ισπανία. Η λοιπόν ή μέθοδος του χωροφύλακα είναι σωστή και τότε ή έλευτερία μας είναι υποκρισία, ή ή έλευτερία μας είναι πραγματική, και τότε ή μέθοδος του χωροφύλακα δέν έχει τη θέση της.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ. Ο κ. Ανακριτής κάλεσε τον Ιστράτη, τον Καζαντζάκη και το Γληνό και τους άπάγγειλε κατηγορία, πως με τη διάλεξη τους καλλιεργήσανε το μίσος ανάμεσα στους πολίτες. Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος έκαμε για τη δίωξη αυτή την άκόλουθη διαμαρτυρία, που μόνο ο «Ριζοσπάστης» άπόλες τις εφημερίδες τη δημοσίεψε.

Διαμαρτυρία του «Εκπαιδευτικού Όμιλου»

«Η έπίσημη κι άνεπίσημη έπίθεση ενάντια στον άνθρωπιστή λογοτέχνη Παναίτ Ιστράτη, που άρχισε από την πρώτη στιγμή του έρχομού του στην Ελλάδα, πήρε τις τελευταίες μέρες μορφή διωγμού. Ο έκλεχτός επισκέπτης μας μαζί με τον κ. Καζαντζάκη και τον Πρόεδρο του «Εκπαιδευτικού Όμιλου» κ. Γληνό, έγιναν ο στόχος των όργάνων και του Κράτους και του άντιδραστικού Τύπου.

Άφορηή έδωσε μια έπιστημονική διάλεξη, που όργάνωσε ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» στη σειρά των όμιλιών του. Στη διάλεξη αυτή μίλησαν οι κ. κ. Παναίτ Ιστράτη και Καζαντζάκης και είπαν τις έντυπώσεις τους από τη Ρωσία. Μίλησαν άντικειμενικά, όπως μιλούν οι άληθινοί εργάτες της τέχνης και της διανόησης. Μίλησαν όμως και με θαυμασμό για την άναγεννητική προσπάθεια που σημειώνεται εκεί πέρα.

Αυτό ήταν το έγκλημα τους. Τα λόγια τους με την άντικειμενική τους ώμότητα παρουσίασαν μπροστά στις άνήσυχες συνειδήσεις της άντίδρασης ένα όραμα μιας Κοινωνίας δικαιότερης και άνθρωπινότερης. Τα λόγια τους της έγιναν άληθινός έφιάλτης. Μια όμιλία άπλη χαρακτηρίστηκε έγκλημα. Ο άξιος συγγραφέας χαρακτηρίζεται κακοποιό στοιχείο και ζητάει την άπέλαση του το άρχηγείο της χωροφυλακής. Η Βουλή των Ελλήνων άρχισε να συζητάει για την άπέλαση του από το έδαφος της «δημοκρατικής» αυτής Χώρας. Δέν έχουν νάντιτάξουν στο πνεύμα άλλο έπιχείρημα από το χωροφύλακα και την κλήση του εισαγγελέα.

Μπρός στό θέαμα αὐτό ὁ «Ἐκπαιδευτικός Ὅμιλος» θεωρεῖ χρέος του νά ὑψώσει τή φωνή του καί νά διαμαρτυρηθεῖ. Ὁ Ἐκπαιδευτικός Ὅμιλος σάν Σωματεῖο διανοητικῆς πρωτοπορείας εἶχε ὄχι μόνο δικαίωμα, παρὰ καί ὑποχρέωση νά καλέσει δύο διαλεχτούς ἐργάτες τοῦ πνεύματος νά μιλήσουν, τή στιγμή μάλιστα πού ἡ ψυχολογική βία πού ἀσκούσε ἡ ἐπίθεση τοῦ τύπου κρατοῦσε κλειστές ὅλες τίς αἰθούσες, γιά νά μὴν ἀκουστεῖ ἡ φωνή τους. Καί εἶχαν ὑποχρέωση οἱ ὁμιλητές νά ποῦν ἐλεύθερα τή γνώμη τους.

Εἶναι λοιπόν ἐγκλημα αὐτό μέσα σέ μιὰ Κοινωνία, πού ἀναγράφει τήν ἐλευτερία τῆς σκέψης στό Σύνταγμα της :

Σάν ἀπλά προοδεφτικοὶ ἄνθρωποι *στιγματίζουμε* τή βία, πού ὑψώνεται νά πνίξει κάθε ἐλεύθερη σκέψη καί κάθε ἐλεύθερη φωνή».

ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ: Ὁ κ. Ὑπουργός τῆς Παιδείας εἶναι «Ἐλευθερόφρων». Δηλαδή ὄχι ἀπλὸς φίλος τῆς ἐλευτερίας, παρὰ καί ποτισμένος μέ ἐλεύθερο φρόνημα. Ἐπρεπε λοιπόν νά ὑποθέσουμε, πὼς ἀναγνωρίζει τὸ ἴδιο δικαίωμα καί στοὺς ἄλλους. Καί τὸ ἀπόδειξε πραγματικά ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα, πού ἔγινε ὑπουργός. Ἡ ἀκόλουθη διαμαρτυρία τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὅμιλου» ἐξηγεῖ τὴ βεβαίωση μας αὐτή.

Διαμαρτυρία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὅμιλου.

«Τὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο συνεχίζει ἕστερα ἀπὸ τὴ διαταγή, πού ἔλαβε ἀπὸ τὸν κ. Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, τὴν καταδίωξη τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν λειτουργῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ καταδίωξη αὐτή, ὅσοδήποτε κιὰν γίνεται προσπάθεια ἀπὸ τὸν κ. Ὑπουργὸ νά παρασταθεῖ σάν ἀνόρθωση τῆς πειθαρχίας καί τῆς ἱεραρχίας, ἀποτελεῖ ἀληθινὸ σκάνδαλο. Ὁ κ. Ὑπουργός τῆς Παιδείας ἀπὸ τὴ στιγμή, πού πῆρε τὸ Ὑπουργεῖο, μέ τὸ πρόσχημα πὼς μεριμνᾷ τάχα νάπολυτρώσει τὴν Παιδεία ἀπὸ τὸν κομμουνισμό καί ἀπὸ τὴν κακοποιὸ κατὰ τὴ γνώμη του ἐπιρροή τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεταρρυθμιστῶν θέλησε νά ἱκανοποιήσει ὀρισμένους φανερότατους πιά σήμερα κομματικούς σκοποὺς καί ὀρισμένα φανερότατα ἐπίσης προσωπικά συμφέροντα διάφορων συνεργατῶν του καί ἄλλων «ζηλωτῶν τῶν πατριῶν». Καί γιά ἓνα τέτιο σκοπὸ δὲ δίστασε νά μεταχειριστεῖ κάθε εἶδους ἐκβιασμό. Συκοφάντησε ἀνώτατους ὑπαλλήλους τῆς Παιδείας, χωρὶς νά ἔχει κανένα πραγματικὸ στοιχεῖο, καταδίωξε τὴ Διδασκαλικὴ Ὁμοσπονδία μέ ἀσύστατες κατηγορίες γιά διαχειριστικὲς τάχα ἀνωμαλίες, προσπάθησε νά διχάσει τὸ δημοδιδασκαλικὸ κόσμο, ἐκμεταλλέφτηκε τὴν οικονομική προσπάθεια τῆς Κυβέρνησης, γιά νά ἐκβιάσει δλόκληρη τὴ Βουλὴ νά ψηφίσει ὅπως ὅπως τὰ ἀμελέτητα καί κούφια ἀπὸ κάθε οὐσιαστικὸ περιεχόμενο νομοσχέδια του, ἔδωσε παράνομο δικαίωμα ψήφου στὰ ἕκτακτα μέλη τοῦ νέου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, ἀπομάκρυνε τὴν ἐκλογή τῶν αἰρετῶν μελῶν, ἐπηρέασε μέ τρόπο σκανδαλικὸ τὴν ἐκλογή τοῦ προεδρείου τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, καί ὅταν ἀπέναντι σὺλα αὐτὰ βρῆκε τὴ γνώμη τῶν ὀργανωμένων λειτουργῶν τῆς Μέσης Παιδείας, ζήτησε μ' ἓνα ἀπειλητικὸ καί αὐταρχικὸτατο ἔγγραφο νά ἐκβιάσει ἀπὸ τὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο τὴν ὀριστικὴ ἀπόλυση τῶν προσώπων, πού θαρράλεα σάν ἐντολοδόχοι ἐνὸς κόσμου τριῶν χιλιάδων ἐπιστημόνων χαρακτηρίσανε τίς πράξεις του.

Ὁ Ἐκπαιδευτικός Ὅμιλος δὲν ἐνδιαφέρεται γιά τὰ πρόσωπα, πού ἀποτελοῦν τὴ Διοίκηση τῆς Ὁμοσπονδίας τῆς Μέσης Παιδείας. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ δὲν ἀνήκουν στὰ μέλη του καί οὔτε ἰδεολογικὰ συμφωνοῦν μαζί του. Ἐνδιαφέρεται ὅμως γιά τὰ δικαιώματα τοῦ Δασκάλου καί ἔχει ὑποχρέωση νά διακηρύξει πὼς θεωρεῖ τὴν ἐλευτερία τῆς γνώμης καί τῆς ἀτομικῆς καί τῆς ὀμαδικῆς σάν ἓνα βασικὸ, καί πολιτικὸ καί ἀνθρώπινο, δικαίωμα. Καί ὄχι μόνο δικαίωμα παρὰ καί ὑποχρέωση ἐπιστημονική, ἱεραρχική καί ἐπαγγελματική τοῦ Δασκάλου εἶναι νά διατυπώνει τὴ γνώμη του καί στό λαὸ καί στό κράτος γιά κάθε μέτρο, καί γιά κάθε πράξη, πού ἔχει σχέση μέ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Δασκάλου, δηλαδή μέ τὴν Παιδεία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ἱεραρχία καί πειθαρχία δὲ σημαίνει δολοφροσύνη καί πνευματικὸ θάνατο. Καί δὲν εἶναι ἐντολοδόχοι νά μεριμνοῦν γιά τὴν Παιδεία τοῦ λαοῦ οἱ τυχαῖοι, πρόσκαιροι, ἀπροετοίμαστοι, καί ὑστερόβουλοι προϊστάμενοι, παρὰ ἐκεῖνοι, πού ἔχουν ἀφιερῶσει ὅλη τὴ ζωὴ τους καί ἔχουν συνδέσει ὅλη τὴν ὑπαρξὴ τους μέ τὴ μέριμνα αὐτή.

Καί ἐνοεῖ νά διακηρύξει ἀκόμη ὁ Ἐκπαιδευτικός Ὅμιλος, πὼς τὸ δικαίωμα τῆς ὀμα-

δικής γνώμης δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὰ κρατικά σύνορα καὶ πὼς δὲν ἀποτελεῖ κανενὸς εἶδους ἔγκλημα ἢ συνενόηση καὶ ἢ ἀλληλεγγύη μὲ τοὺς ὁμότεχνους τῶν ἄλλων λαῶν. Ἀπεναντίας εἶναι ἠθικὴ ὑποχρέωση πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν, ποὺ ἡ Παιδεία εἶναι ὄργανο του. Καὶ εἶναι ἀντίφαση δλοφάνερη, ποὺ ξεσκεπάζει ὅλη τὴν ὑποκρισία τῆς ἀρχουσας τάξης, νὰ ἐπικαλεῖται τὸ Κράτος τὴν ἠθικὴ ἀλληλεγγύη τῶν ἄλλων λαῶν μέσο τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ νὰ παρουσιάζεται ἔτσι πρόμαχος μιᾶς ὑπερεθνικῆς ἠθικῆς τάξης καὶ συνάμα μὲ τὸ στόμα τῶν Ὑπουργῶν του νὰ καταλογίζει γιὰ ἔγκλημα τὴν ἐπίκληση καὶ τὴ διαπίστωση τῆς ἴδιας ἀλληλεγγύης ἀνάμεσα στοὺς λειτουργοὺς μιᾶς τόσο σημαντικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς λειτουργίας, ὅπως εἶναι ἡ παιδεία.

Γι' αὐτὸ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλὸς διαμαρτύρεται ἔντονα καὶ γιὰ τὶς ἐνέργειες καὶ γιὰ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ προτρέπει ὅλο τὸ δασκαλικὸ κόσμον τῆς Ἑλλάδας νὰ σταθεῖ ἀκλόνητος ὑπερασπιστῆς τῶν δικαιωμάτων του, ὑψώνοντας ἔτσι τὸν ἑαυτοῦ τοῦ σὲ ἀληθινὸν προασπιστῆ τῶν λαϊκῶν δικαιωμάτων καὶ σὲ ἀληθινὸν μορφωτῆ τοῦ λαοῦ.

» ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ «

Ἡ «Ἀναγέννηση» τυπώνεται σὲ 5000 ἀντίτυπα καὶ κυκλοφορεῖ πλατύτατα σ' ὅλον τὸ μορφωμένο κόσμον τῆς Ἑλλάδας καὶ ἰδιαίτερα στὸν ἐκπαιδευτικόν. Ἀναγράφει κάθε βιβλίον, ποὺ τῆς στέλνεται ἓνα ἀντίτυπον στὴ διεύθυνση: Κον. Δημ. Γληνόν, ὁδὸς Σταδίου 24 Μέγαρον Ἐφεσίου, Δωμ. ἀριθ. 59, Ἀθήνα. Ἡ «Ἀναγέννηση» ἐπιθυμεῖ νὰ δίνει μὲ τὸ βιβλιογραφικὸν τῆς δελτίον, ἂν εἶναι δυνατὸν, μιὰ εἰκόνα τῆς πνευματικῆς μας κίνησης. Γι' αὐτὸ παρακαλεῖ θερμὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ ἐκδότας νὰ τῆς στέλνουν τὰ ἔργα τους.

Α. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

Ν. ΚΑΡΑΧΡΙΣΤΟΥ: *Κοινωνιολογικὴ Παιδαγωγική*. Ἀθήνα. (Ἐκδ. Ι. Δ. Κολάρου) 1928. Σχ. 8ο. μ. Σελ. 175. Τιμὴ δρχ. 35 (Κ).

Δ. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ: *Ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας προβλήματα* (Τεῦχος Α'). Ἀθήνα (Τυπ. Α. Φραντζεσκάκη καὶ Α. Καίτατζη) 1928 Σχ. 16ο. Σελ. 190. Τιμὴ δρχ. 25. (Κ).

Β. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ

Κ. Φ.: *Ἑλληνικὸ Σχέδιον Κοινωνίας Ἐθνῶν*. Ἀθήνα (Τυπ. Ἀδελφοὶ Γεράρδου) 1928. Σχ. 4ο. Τιμὴ δρχ. 5. (Μ).

Ι. Α. ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ: *Πῶς εἶδα τὴ Βαλκανική*. Ἀθήνα. (Ἐκ. Γ. Ι. Βασιλείου) 1927. Σχ. 8ο. Σελ. 216. (Κ).

ΑΝΝΑΣ ΚΑΤΣΙΓΡΑ: *Ἐπιστήμη καὶ Κομμουνισμός*. Ἀθήνα. (Τυπ. Ξ. Ε. Σεργιάδου) 1928. Σχ. 8ο Σελ. 32 (Κ).

Γ. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

ΤΙΜΟΥ ΝΤΟΚΟΥ: *Μιὰ δίκη χωρὶς δικαστῆς*. (Διήγημα) Ἀθήνα. (Ἐκδ. Ν. Θεοφανίδης καὶ Ε. Λαμπαρίδης) 1927. Σχ. 8ο Σελ. 148. Τιμὴ δρχ. 18 (Δ).

ΑΠ. ΜΑΜΕΛΗ: *Σταθμός*. Ἀθήνα (Τυπ. Ἀδελφοὶ Γεράρδου) 1928. Σχ. 16ο. Σελ. 111. (Δ).

Δ. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

Αὐτοδίδαχοι ζωγράφοι: *Στρατῆς Δούκας, Ἰ Καραλῆς*. (Φύλλα Τέχνης Φραγκέλιου ἀρ. 6. Τυπογραφεῖο Ι Καρανάσου. Στὰ Δαγκλή) Σχ. 4ο Σελ. 16. (Δ).

Ε. ΤΑΞΙΔΙΑ

Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ: *Ταξιδεύοντας*. Ἀλεξάνδρεια. (Ἐκδ. «Σεράπειον») 1927. Σχ. 80
Σελ. 240. Τιμὴ δρ. 30. (Δ).

ΣΤ. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗ: *Ἀριστοτέλης*. Ἀλεξάνδρεια (Ἐκδ. Ἀ. Κασσιγόνη) 1927.
Ἔρευνα: Δεκέμβρης Σχ. 80. Σελ. 32. δρ. 7. (Κ).

Ζ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΤΡΕΑ: *Νέοι λογοριθμητικοὶ πίνακες*. Θεσσαλονίκη
(Ἐκδ. Μ. Τριανταφύλλου) 1928. Σχ. 160 Σελ. 234. (Κ).

Η'. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντὴς Γιάννης Μουρέλος. Βιβλίον 150. Δεκέμβρης 1927. Ἡράκλειο Κρήτης Σχ. 80. μ. Σελ. 48. Συνδρ. δρ. 120 (Δ).

ΑΛΕΞΑΝΤΡΙΝΗ ΤΕΧΝΗ: (Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸ καὶ Καλλιτεχνικὸ Περιοδικὸ). Διευθύνεται ἀπὸ τὴν Κα Ρίκα Σεγκοπούλου. Χρονιά Β'. Τεύχος 20. Ἰανουάριος 1928. Ἀλεξάνδρεια. Σχ. 80. Μ. Σελ. 38 Συνδρ. δρ. 100 (Δ).

ΕΛΛΗΝΙΣ: (Μηνιαῖον Περιοδικὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνιδῶν) Ἔτος Ζ'. Τεύχος 12. Δεκέμβρης 1927. Ἀθήναι. Σχ. 40. Σελ. 30. Συνδρ. δρχ. 75 (Κ. καὶ Δ. καὶ Μ).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ: (Μηνιαῖον Περιοδικὸν) Διευθύντρια Ε. Ζωγράφου. Ἔτος ΚΑ'. Ἀθήναι. Τεύχος 212. Δεκέμβρης 1927. Σχ. 40. Σελ. 16. Συνδρ. δρ. 50 (Κ).

ΤΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ: (Καλλιτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντὴς Ν. Παρασκευάς. Ἔτος Δ'. Τεύχος 40. Ἰανουάριος 1928. Ἀθήνα Σχ. 40. Σελ. 16. Συνδρ. δρ. 50 (Κ).

ΙΟΝΙΟΣ ἈΝΘΟΛΟΓΙΑ: (Μηνιαῖο ἱστορικὸ, φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ). Διευθύντρια Μαριέτα Μινάτου. Ἔτος Α'. ἀρ. Φύλ. 9—10 Δεκέμβρης—Ἰανουάριος 1928. Ζάκυνθος. Σχ. 80. Μ. σελ. 24. Συνδρ. δρ. 35 (Δ. καὶ Κ).

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ: (Δεκαπενθήμερο λογοτεχνικὸ Περιοδικὸ). Διευθυντὴς Γ. Ξενοπούλος. 1. Ἰανουαρίου 1928. Ἀθήναι Ἔτος Β'. Τεύχος 10. Σχ. 80 Μ. σελ. 125. Συνδρ. δρχ. 140 Ἐκδ. Ἰ. Κολάρος.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Δεκαπενθήμερο Περιοδικὸ) Διευθύνται Κ. Μπασιάς καὶ Ἰ. Μαλατάκης. Χρόνος Β'. Τεύχος 30. Ἀθήνα Ἰανουάριος 1928. Σχ. 40. Σελ. 78. (Δ)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: (Μηνιαῖα λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρηση) Διευθυντὴς Μ. Δανάλης. Ἀθήναι Τεύχος 11—12. Σχ. 80. Μ. Σελ. 40. Συνδρ. δρχ. 50.

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ: (Μηνιαῖον Γεωργικὸν καὶ Κτηνοτροφικὸν Περιοδικὸν) Διευθυνσις: Ἐλ. Ε. Πολιτάκη. Ἔτος Α'. Τεύχος 11. Ἀθήναι Δεκέμβριος 1927. Σχ. 40. Σελ. 32. Συνδρ. 125.

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ: (Μηνιαῖα ἔκδοσις μελέτης, κριτικῆς καὶ τέχνης). Διευθύνεται ἀπὸ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ Χρονιά πρώτη. Ἀρ. Φύλ. 1. Ἀθήνα. Γενάρης 1928. Σχ. 40. Σελ. 32. Συνδρ. δρχ. 50.

ΣΠΑΡΤΙΑΚΟΣ: (Μηνιαῖο περιοδικὸ τῆς Μαρξιστικῆς—Λενιστικῆς θεωρίας καὶ πράξης) ὑπεύθυνος Σ. Μάξιμος. Χρόνος Α'. ἀριθ. Φύλ. 1. Γενάρης 1928. Σχ. 40. Μ. Σελ. 48. Συνδρ. δρχ. 90.

ΔΕΛΤΙΟΝ: (Ὁμοσπονδίας Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Δεκαπενθήμερον). Διευθύνεται ἀπὸ τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν. Ἀθήναι. Δεκέμβριος 1927. Σχ. 40. Μ. Σελ. 8.

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ: (Ὁ Πυρφόρος) Δεκαπενθήμερον ἐκπαιδευτικὸν Περιοδικὸν. Διευθυντὴς Δ. Φ. Δαφέρμος. Ρέθυμνον. Ἰανουάριος 1928. Ἔτος Δ'. Συνδρ. δρχ. 50.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΒΗΜΑ: (Ὁργανον τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας) Χρονιά Δ'. Ἀθήνα Γενάρης 1928. Τιμὴ Φύλ. δρχ. 1,50.

SVOBODNO VASPITANIE: (Ἐλεύτερη ἀγωγή) Διευθυντὴς D. Katzaroff. Σόφια. (Rue Batchokiro No 13) Χρόνος 6ος 1928. Τεύχος 3—4. Σχ. 80 σελ. 64. εἶναι ὄργανο τῆς Ligue Internationale pour l'Éducation Nouvelle.

L' EDUCAZIONE NAZIONALE: (Organo di studio dell' educazione nuova) Διευθυντής Guiseppe Lombardo—Radice. Rona (via Rufini No 2) Χρόνος 10ος Βγαίνει κάθε μήνα. Σχ. 8ο Μ. Σελ. 72.

[Κ=Καθαρεύουσα, Δ=Δημοτική, Μ=Μιχτή. Σχ. 8ο Μ=Σχήμα ὄγδοο μέγα. Σ. 8ο μ=Σχήμα 8ο μικρό. Ὁ ἐκθέτης δίπλα στή χρονολογία σημειώνει τὸν ἀριθμὸ τῆς ἐκδοσης].

Ὁρθογραφία. Ἡ «Ἀναγέννηση» νομίζει, πῶς ἔφτασε πιά ἡ στιγμή νὰ γίνουν τὰ πρῶτα βήματα γιὰ τὴν ἀπλοποίηση τῆς ὀρθογραφίας. Ἄρχισε λοιπὸν ἀπὸ τὸ προηγούμενο φυλλάδιο νὰ ἐφαρμόζει τις ἀκόλουθες ἀπλοποιήσεις καὶ παρακαλεῖ ὄσους γράφουν νὰ συμμορφώνονται μὲ τὴν ἀπλοποιημένη αὐτὴ ὀρθογραφία.

α) Ὅλα τὰ σέ—εὗω ῥήματα γράφονται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα μὲ β καὶ φ π. χ. δουλέβω, βασιλέβω, πιστέβω, μαζέβω, μαζέφτηκαν, πιστέφθηκε. Ἀνάλογα γράφονται καὶ πιστεφτός, ἀπιστεφτός, συνοδεφτικός κτλ.

β) Ἡ ὑποταχτική γράφεται πάντοτε μὲ ο, ου, καὶ εἰ καὶ ὄχι μὲ η, καὶ ω, π. χ. νὰ γράφει, νὰ γράφουμε, νὰ πιστέβουμε, νὰ γράφονται νὰ διαβάζονται, νὰ ἐφαρμοστεῖ, νὰ διαβαστεῖ κτλ.

γ) Τὰ συγκριτικά—ότερος καὶ—ότατος ὅλα γράφονται μὲ ο.

δ) Ὅλα τὰ σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ λέξη πού ἀρχίζει μὲ ρ γράφονται μὲ ἓνα ρ: π. χ. ἀντίρρηση, ἄρρωστος, ἐπιρροή μεταρῦθμιση κτλ.

ε) Καὶ γενικότερα προτείνει «ἡ Ἀναγέννηση» νὰ καταργηθοῦν τὰ διπλά σύμφωνα παντοῦ, ἐκτὸς ὅπου τὸ μάτι μας τὰ ἔχει πολὺ συνειθίσει καὶ θὰ μᾶς κάνει ἀσχημὴ ἐντύπωση. Ἔτσι γράφει ἡ «Ἀναγέννηση» γενῶ, γένημα, τύρανος, τυρανοχτόνος, κοπέλα, δασκάλισα, βασιλίσσα, θάλασσα, μαλιαρός τρελός κτλ.

Κρατάει ὅμως, ὅπως εἶπαμε μερικῶ, καὶ προπάντων τὰ: ἄλλος, ἀλλὰ, ἀλλάζει, ἀλλεπάλληλος, πολλὰ, γλώσσα.

στ) Μέχρις ὅτου καταλήξουμε στὸ μονοτονικὸ σύστημα—αὐτὸ εἶναι, βέβαια, τὸ προτιμότερο καὶ τὸ πιὸ ἀπλό—προτείνει ἡ «Ἀναγέννηση» νὰ κανονίσουμε τὴν περισπωμένη στὴν παραλήγουσα μὲ τὸν ἀκόλουθο κανόνα:

Βάζουμε περισπωμένη στὴν παραλήγουσα, ἅμα ἡ παραλήγουσα εἶναι μακρὰ καὶ ἡ λήγουσα βραχεία. Μακρὰ ὅμως εἶναι τὸ η, ω, καὶ οἱ δίφθογγοι καθὼς καὶ τὸ οἰ καὶ τὸ αἰ στὴ λήγουσα. Βραχεά εἶναι μόνο τὸ ε, ο, Ὡστε τὰ δίχρονα γίνονται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἄχρονα. Ἔτσι λοιπὸν γράφουμε: βήμα, σώμα, σχήμα, γλώσσα ἦταν, ἦσαν, σημεία, σχολεῖα, στοιχεῖα, ἐπειδὴ ἡ λήγουσα ἔχει α καὶ τὸ α δὲν εἶναι οὔτε μακρὸ οὔτε βραχύ.

Ἐπίσης γράφουμε εἶναι, ταύροι, τούρκοι, ἀρνούνται κτλ. γιατί ἡ λήγουσα ἔχει δίφθογγο καὶ ὄχι ε ἢ ο. Γράφουμε ἀκόμη μίσος, σφραγίδα. μιλάμε, πάμε, προτιμάμε κτλ. γιατί ἡ παραλήγουσα ἔχει δίχρονο α.

ζ) Στὴ λήγουσα καταγοῦμε τὴν περισπωμένη καὶ βάζουμε ὀξεῖα στὰ οὐσιαστικά σέ—ας, —ῆς, —ά, π. χ. ὁ Σοφοκλῆς, τοῦ Σοφοκλή, ὁ Περικλῆς, τοῦ Περικλή, ὁ Παπᾶς, τοῦ Παπά, ὁ ψωμάς, τοῦ ψωμά, τοῦ δικαστή, τοῦ καθηγητή, τοῦ πολεμιστή, τοῦ λυτρωτή, ἡ Ἀθηνᾶ κτλ.

Σημείωση «Ἀναγέννησης» Οἱ βιβλιοκρισίαι, πού δημοσιέφτηκαν στὸ προηγούμενο φυλλάδιο ἦσαν τοῦ κ. Ἄλκη Θρούλου.